

**Περιβάλλον εξ Αποστάσεως Επιμόρφωσης
Θεολόγων Εκπαιδευτικών**

e ε ξ @ ε θ

ISBN

978-618-81545-2-0

2015

**Περιβάλλον εξ Αποστάσεως
Επιμόρφωσης
Θεολόγων Εκπαιδευτικών**

e ε ξ @ ε θ

2015

"Περιβάλλον εξ αποστάσεως επιμόρφωσης Θεολόγων Εκπαιδευτικών εκεξ@εθ"
ISBN 978-618-81545-2-0

Έκδοση

©εκπ@ιδευτικός κύκλος

Συντελεστές έκδοσης

Σπύρος Κιουλάνης

Αναστασία Παναγιωτίδου

Αννούλα Πασχαλίδου

Ζαχαρούλα Χαρπαντίδου

Αναστασία Γεωργιάδου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	6
ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΠΕΔΙΑ ΤΟΜΕΙΣ ΚΑΙ ΑΞΟΝΕΣ	6
ΤΟ ΕΝΤΥΠΟ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ	7
Κεφάλαιο 1	8
1.1. Περιγραφή και Καινοτομίες	8
1.2. Εικονική τάξη	9
1.3. Η ηλεκτρονική πλατφόρμα “e-Class”	9
1.4. Η Ανοικτή γραμμή επικοινωνίας	10
1.5. Πώς να μελετάτε το έντυπο υλικό	10
1.6. Χρονοδιάγραμμα μελέτης	11
1.7. Ένα εικονικό σχολικό περιβάλλον	12
Κεφάλαιο 2	13
2.1. Η Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση (ΑεξΑΕ)	14
2.2. Το Εκπαιδευτικό υλικό στην ΑεξΑΕ	18
2.3. Θεολογικές σπουδές στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση.	18
2.4. Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών	21
2.5. Βασικές Μορφές και Ιδιαίτερα Χαρακτηριστικά της Επιμόρφωσης των Εκπαιδευτικών.	21
2.6. Η Επιμόρφωση των Εκπαιδευτικών στη Χώρα μας.	21
2.7. Εξ Αποστάσεως Επιμόρφωση	23
Κεφάλαιο 3	27
3.1. Μαθησιακές Δυσκολίες: Ορισμός και περιεχόμενο	29
3.2. Ενδείξεις ύπαρξης Μαθησιακών Δυσκολιών	30
3.3. Λύσεις: Προσαρμογή Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών και ειδική μεθόδευση της διδασκαλίας	31
3.4. Μία Έρευνα	32
3.5. Σύγχρονες προσεγγίσεις για τη διδασκαλία μαθητών με Μαθησιακές Δυσκολίες	33
3.5.1. Άμεση Διδασκαλία	33
3.5.2. Γνωστική Μαθητεία	34
3.5.3. Καθοδηγούμενη Έρευνα	34
3.5.4. Παιδαγωγική που βασίζεται στα ενδιαφέροντα	34
3.6. Συμπεράσματα	35

3.7. Κοινωνικό-Πολιτισμικό περιβάλλον και ηθική εξέλιξη του παιδιού	36
3.8. Σύνοψη	39
3.9. Ο ρόλος που παίζουν οι φίλιες των παιδιών στην εξέλιξή τους	40
3.10. Οι Σχέσεις των Συνομηλίκων στη Διάρκεια της Εφηβικής Ηλικίας	41
3.11. Η Αλληλεπίδραση των Συνομηλίκων στα Πλαίσια της Σχολικής Πραγματικότητας: Η Διδασκαλία και το Διάλειμμα	43
Κεφάλαιο 4	46
4.1. Διοίκηση εκπαιδευτικών οργανισμών: Ορισμός και χαρακτηριστικά	46
4.2. Μοντέλα διοίκησης	46
4.3. Η διοίκηση στις εκπαιδευτικές μονάδες	48
4.4. Η Συμβουλευτική διαδικασία και η Συνεργασία ως μέσα στήριξης των εκπαιδευτικών - Ομάδες Συνεργασίας Εκπαιδευτικών (Ο.Σ.Ε.)	49
Κεφάλαιο 5	52
5.1. Το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ)	53
5.2. Μορφές διδασκαλίας	53
5.3. Σχέδια Εργασίας (Μέθοδος Project)	53
5.4. Η τεχνική της μεθόδου Project	54
Κεφάλαιο 6	62
6.1. Καταιγισμός ιδεών	63
6.2. Παίξιμο ρόλων	64
6.3. Μελέτη Περίπτωσης	64
6.4. Ομάδες Εργασίας	65
6.5. Πρακτική άσκηση	66
6.6. Συζήτηση στην τάξη	67
6.7. Δομημένη Συζήτηση - Debate	67
6.8. Μέθοδος Χιονοστιβάδα	68
6.9. Συζήτηση	68
Κεφάλαιο 7	75
Ένα παράδειγμα διαθεματικού σχεδίου εργασίας	75
Κεφάλαιο 8	109
8.1. Εισαγωγικές Παρατηρήσεις	110
8.2. Εφαρμογές Πολυμέσων στην εκπαίδευση	110
8.3. Εκπαίδευση στηριζόμενη σε Ηλεκτρονικό Υπολογιστή	111

8.4. Ηλεκτρονική μάθηση	111
8.5. Τα βασικά πλεονεκτήματα της ηλεκτρονικής μάθησης	112
8.6. Τρόποι ηλεκτρονικής μάθησης	112

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Στην παρούσα έκδοση παρουσιάζεται το επιμορφωτικό υλικό του Περιβάλλοντος εξ αποστάσεως επιμόρφωσης θεολόγων εκπαιδευτικών εξ@εθ το οποίο υλοποιήθηκε στην πλατφόρμα e class του GUnet. <http://eclass.gunet.gr> (κωδικός Μαθήματος SOCGU187) το σχολικό έτος 2005-2006.

Το Περιβάλλον εξ αποστάσεως επιμόρφωσης θεολόγων εκπαιδευτικών εξ@εθ υπήρξε ένα καινοτόμο μοντέλο εξ αποστάσεως επιμόρφωσης το οποίο προσέφερε υπηρεσίες από απόσταση επιμόρφωσης σε διακόσιους περίπου εκπαιδευτικούς όλων των ειδικοτήτων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Ο χώρος στον οποίο τοποθετήθηκε το έντυπο και ψηφιακό επιμορφωτικό υλικό ήταν η ηλεκτρονική πλατφόρμα «e-Class» η οποία υποστηρίζει τις υπηρεσίες Ασύγχρονης Τηλεκπαίδευσης στην Ακαδημαϊκή Κοινότητα του Πανελληνίου Διαδικτύου GUnet.

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΠΕΔΙΑ ΤΟΜΕΙΣ ΚΑΙ ΑΞΟΝΕΣ

Οι υπηρεσίες του περιβάλλοντος εξ αποστάσεως επιμόρφωσης ταξινομούνται σε τέσσερα θεματικά πεδία που είναι τα εξής:

α) Διδακτικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις:

Ο περιορισμός του ρόλου του διδάσκοντα και η αντίστοιχη αύξηση της ενεργητικής συμμετοχής των μαθητών στη διδακτική και μαθησιακή διαδικασία, αποτελεί τη βασική προϋπόθεση για την εφαρμογή ενεργητικών μεθόδων διδασκαλίας. Η αυτοεκπαίδευση, η συνεργατική μάθηση, οι εναλλακτικές μορφές διδασκαλίας, η εξ αποστάσεως διδασκαλία και μάθηση, η διαθεματική προσέγγιση της ύλης και τα νέα αναλυτικά προγράμματα και βιβλία, αποτελούν τους τομείς ενασχόλησης του πρώτου θεματικού πεδίου.

Η μέθοδος Project, ο Καταιγισμός ιδεών (Brainstorming), το Παίξιμο ρόλων (Role playing), η Μελέτη Περίπτωσης, οι Ομάδες Εργασίας (Group Work), η Πρακτική άσκηση, η Μέθοδος Χιονοστιβάδα (Snowballing) αποτελούν τις βασικές εναλλακτικές μορφές διδασκαλίας που προτείνονται.

Σε ότι αφορά τις διαθεματικές δραστηριότητες η εξ αποστάσεως μεθοδολογία παρέχει τη δυνατότητα για πολλαπλές προσεγγίσεις της διδακτέας ύλης με την ανάπτυξη ποικίλων δραστηριοτήτων. Οι δραστηριότητες αυτές είναι δυνατό να πραγματοποιηθούν μέσα ή έξω από το σχολείο και μπορεί να αφορούν μία διδακτική ενότητα ή έναν αριθμό διδακτικών ενοτήτων.

β) Αξιοποίηση του ηλεκτρονικού υπολογιστή στη διαδικασία της μάθησης:

Οι τεχνολογίες της Πληροφορίας και Επικοινωνίας μπορούν να συμβάλλουν στην ποιοτική βελτίωση της μαθησιακής διαδικασίας. Με την εισαγωγή τους στη διδασκαλία, το μαθησιακό περιβάλλον γίνεται πιο πλούσιο και οι παραδοσιακές διδακτικές μέθοδοι αναθεωρούνται. Στο κέντρο του μαθησιακού περιβάλλοντος βρίσκεται πλέον ο μαθητής. Ο εκπαιδευτικός από απλός και μοναδικός φορέας της γνώσης γίνεται συνεργάτης σύμβουλος και οργανωτής της στη διαδικασία της μάθησης. Η εφαρμογή μεθόδων Σύγχρονης και Ασύγχρονης Τηλεκπαίδευσης κυριαρχεί σ' αυτό το θεματικό πεδίο.

γ) Ψυχολογική και κοινωνική υποστήριξη της μάθησης:

Η γνώση των γνωστικών δυνατοτήτων και γενικότερα της ψυχολογίας των μαθητών πρέπει να θεωρείται ως μία βασική προϋπόθεση επιτυχίας του διδακτικού έργου. Αυτό σημαίνει ότι το αναπτυξιακό επίπεδο του μαθητή και ο βαθμός ετοιμότητάς του συνιστούν το βασικό κριτήριο επιλογής όχι μόνο της ύλης αλλά και των τρόπων μεθόδευσης της διδασκαλίας.

Ο μαθητής κυριαρχείται από ορισμένες ψυχολογικές και κοινωνικές ανάγκες οι οποίες επίμονα ζητούν την πλήρωσή τους. Χαρακτηριστική είναι, η συγκρότηση θετικής και ισορροπημένης αυτοαντίληψης, καθώς αγωνίζεται να αφομοιώσει λειτουργικά στο εγώ του τις νέες εμπειρίες, που προέρχονται από τις αλληλεπιδράσεις του με το κοινωνικό περιβάλλον και τις ποικίλες ψυχοσωματικές του αλλαγές. Η επίδιωξη ακόμη ανεξαρτησίας και αυτονομίας εκδηλώνεται με τη μορφή της αμφισβήτησης και της μαχητικής διαφωνίας με το υφιστάμενο κοινωνικό, πολιτικό και θρησκευτικό περιβάλλον. Η συμπεριφορά αυτή πρέπει αρχικά να ερμηνεύεται ως ένα φυσιολογικό φαινόμενο και όχι ως εχθρική στάση (Βασιλόπουλος, 1991).

Οι Ψυχολογικές και γνωστικές δυνατότητες των μαθητών, η επίδραση των σχέσεων εκπαιδευτικού μαθητών στη διαδικασία της μάθησης, καθώς και η αντιμετώπιση μίας σειράς μαθησιακών δυσκολιών χαρακτηρίζουν τη θεματολογία του τρίτου θεματικού πεδίου.

δ) Οργάνωση και διοίκηση της εκπαίδευσης:

Η επιμόρφωση σε θέματα διοίκησης συμβάλλει θετικά στην επίλυση προβλημάτων άμεσα και αποτελεσματικά. Η εισαγωγή νέων γνωστικών αντικειμένων, η σχέση των σχολικών μονάδων με την οργανωμένη τοπική κοινωνία και άλλους φορείς, η οργανωτική πολυπλοκότητα των σχολικών μονάδων καθιστούν αυξανόμενη την ανάγκη της επιμόρφωσης σε θέματα διοίκησης της εκπαίδευσης.

Τα θεματικά πεδία που προαναφέραμε στρέφονται γύρω από τρεις κύριους άξονες που είναι η αυτοεκπαίδευση, η συνεργατική μάθηση και η εικονική τάξη. Η αυτοεκπαίδευση αφορά την πρόσβαση σε (έντυπο και ψηφιακό) επιμορφωτικό υλικό. Η συνεργατική μάθηση πλαισιώνεται από μία ανοιχτή γραμμή επικοινωνίας η οποία παρέχει συνεχή και ολοκληρωμένη επιστημονική και συμβουλευτική υποστήριξη από τους υπεύθυνους των θεματικών πεδίων, καθώς και από τη συμμετοχή σε θεματικούς κύκλους συζητήσεων. Η εικονική τάξη αποτελείται από μία σειρά μαθημάτων σε πραγματικό και μη πραγματικό χρόνο στη βάση της εφαρμογής Σύγχρονων και Ασύγχρονων μορφών τηλεκπαίδευσης.

ΤΟ ΕΝΤΥΠΟ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση οι σπουδαστές μελετούν και μαθαίνουν μόνοι τους και συνεπώς εξαρτώνται από το εκπαιδευτικό υλικό σε μεγάλο βαθμό. Η σημασία του έντυπου εκπαιδευτικού υλικού στην διαδικασία της ΑεξΑΕ οφείλεται στο γεγονός ότι στην πράξη ο εκπαιδευόμενος καλείται μέσω κυρίως του υλικού αυτού να κατακτήσει την πρόσβαση στη γνώση. Έτσι το έντυπο υλικό της ΑεξΑΕ οφείλει να ενσωματώνει ρόλους και διαδικασίες που, στα πλαίσια των συμβατικών εκπαιδευτικών συστημάτων, διεκπεραιώνονται από τους διδάσκοντες.

Η συγγραφή του έντυπου επιμορφωτικού υλικού έγινε στη βάση των ιδιαίτερων απαιτήσεων παραγωγής εκπαιδευτικού υλικού στην ΑεξΑΕ βασικότερη από τις οποίες είναι να μπορούν να μαθαίνουν οι σπουδαστές απ' αυτό με όσο γίνεται λιγότερη βοήθεια από τους διδάσκοντες (Ματραλής, 1998). Εμπεριέχει δηλαδή τα κατάλληλα στοιχεία που εξασφαλίζουν σε μεγάλο βαθμό διδακτικές λειτουργίες όπως η καθοδήγηση του σπουδαστή στη μελέτη του, η ενίσχυση της αλληλεπίδρασης με το υλικό, οι επεξηγήσεις, η αξιολόγηση και η ενθάρρυνση. Οι απαιτήσεις αυτές υπαγορεύουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του έντυπου εκπαιδευτικού υλικού, στα οποία περιλαμβάνονται ακόμη συμβουλές για τη μελέτη, καθορισμός στόχων στην αρχή και σύνοψη στο τέλος κάθε ενότητας, παραδείγματα, δραστηριότητες αυτοαξιολόγησης, δραστηριότητες με στόχο τον προβληματισμό και την εμπάθυση, καταταμημένη παρουσίαση της ύλης, απλή γλώσσα και φιλικό ύφος.

1.1. Περιγραφή και Καινοτομίες

Καλώς ήρθατε στο πρώτο εξ αποστάσεως περιβάλλον επιμόρφωσης θεολόγων καθηγητών. Καθώς θα μελετάτε το έντυπο εκπαιδευτικό υλικό, θα ανακαλύψετε μια νέα διάσταση στο χώρο της εκπαίδευσης. Θα εξοικειώνεστε με εναλλακτικά συστήματα εκπαίδευσης και εναλλακτικές μορφές διδασκαλίας. Η ενδεχόμενη εμπειρία σας στο χώρο της εκπαίδευσης θα σας βοηθήσει. Ακόμα όμως και αν αυτή είναι περιορισμένη δεν υπάρχει λόγος ανησυχίας.

Το έντυπο υλικό που έχετε μπροστά σας έχει σχεδιαστεί με βάση τις ιδιαίτερες προδιαγραφές της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Οι οδηγίες που θα συναντάτε σ' αυτό κατά τη διάρκεια της μελέτης σας, σκοπό έχουν να στηρίξουν την προσπάθειά σας. Όσο μακριά και αν βρίσκεστε, όσα χρόνια υπηρεσίας και αν έχετε, όποια και αν είναι τα ερωτήματά σας, πρέπει να θυμόσαστε ότι η ομάδα συντονισμού και γενικότερα οι υπεύθυνοι της επιμόρφωσης θα είναι κοντά σας, για να σας υποστηρίξουν. Από την άλλη πλευρά, η μάθησή σας θα πρέπει να οργανωθεί από εσάς τους ίδιους. Το χρονοδιάγραμμα μελέτης, καθώς και οι οδηγίες που θα σας δίνονται σε κάθε σας βήμα, είναι κάποια από τα εργαλεία που θα σας βοηθήσουν.

Το επιμορφωτικό πρόγραμμα στο οποίο συμμετέχετε είναι ουσιαστικά **ένα οργανωμένο περιβάλλον εξ αποστάσεως επιμόρφωσης** το οποίο ως πρωταρχικό σκοπό έχει την καθημερινή υποστήριξη της επιστημονικής και επαγγελματικής ανάπτυξης του εκπαιδευτικού. Δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην εφαρμογή καινοτόμων βάσεων στην εκπαιδευτική διαδικασία όπως:

- I. Η χρήση Μορφών Σύγχρονης και Ασύγχρονης Τηλεκπαίδευσης στη διδασκαλία του μαθήματος των θρησκευτικών.
- II. Η εφαρμογή εναλλακτικών μορφών διδασκαλίας.
- III. Η ανάδειξη των γνωστικών δυνατοτήτων και γενικότερα της ψυχολογίας των μαθητών ως σημαντικό κριτήριο επιλογής της ύλης αλλά και του τρόπου μεθόδευσης της διδασκαλίας.
- IV. Η επιμόρφωση σε θέματα διοίκησης με την προοπτική της επίλυσης προβλημάτων άμεσα και αποτελεσματικά.

1.2. Εικονική τάξη

Ως εικονική τάξη μπορεί να οριστεί ένα επικοινωνιακό σύστημα που επιτρέπει σε μια ομάδα ανθρώπων να έρθουν σε επαφή για να μάθουν ένα αντικείμενο που τους ενδιαφέρει ακούγοντας και συζητώντας και να χειριστούν υλικό (κείμενα, φωτογραφίες, διαγράμματα) που θα τους βοηθήσουν στην κατανόηση. Η εικονική τάξη παρέχει όλες τις παραπάνω δυνατότητες εκτός από τη φυσική επαφή των ατόμων. Αυτοί συνδέονται μεταξύ τους μέσω των υπολογιστών. Οι περισσότερες εικονικές τάξεις βασίζονται στον παγκόσμιο ιστό (World Wide Web). Έχουν διάφορες μορφές όπως e-mail, πίνακας ανακοινώσεων, τηλεδιάσκεψη, φόρουμ, σύστημα φωνητικής επικοινωνίας κ.ά.. Χρησιμοποιούν ένα λογισμικό το οποίο υποστηρίζει μια διαδικασία επικοινωνίας και μάθησης σε μια εξ αποστάσεως εκπαιδευτική διαδικασία. Οι φοιτητές μιας εικονικής τάξης μοιράζονται τις σκέψεις τους, τις ερωτήσεις τους, τις απορίες τους και τις αντιδράσεις τους με τον διδάσκοντα και τους συναδέλφους τους, χρησιμοποιώντας ένα δίκτυο υπολογιστών, εμπλουτισμένο με το κατάλληλα σχεδιασμένο λογισμικό. Το λογισμικό αυτό δίνει τη δυνατότητα στους φοιτητές να στέλνουν και να λαμβάνουν μηνύματα, να αλληλεπιδρούν με τους συναδέλφους τους και με τον διδάσκοντα, να παραλαμβάνουν και να εκτελούν ασκήσεις, δραστηριότητες, να διαβάζουν και να σχολιάζουν κείμενα. Η διαδικασία αυτή της μάθησης μπορεί να λάβει χώρα σε οποιοδήποτε μέρος στον κόσμο χρησιμοποιώντας έναν υπολογιστή στο πανεπιστήμιο, στο σπίτι, στο χώρο εργασίας ή οπουδήποτε αλλού υπάρχει πρόσβαση σε υπολογιστή συνδεδεμένο στο δίκτυο.

Δύο είναι οι βασικές κατηγορίες λειτουργίας εικονικής τάξης που συνήθως αναφέρονται. Αυτή που βασίζεται στη σύγχρονη και αυτή που βασίζεται στην ασύγχρονη επικοινωνία.

Σύγχρονη: Όταν όλοι οι εκπαιδευόμενοι και ο εκπαιδευτής τους είναι συνδεδεμένοι στο δίκτυο την ίδια χρονική στιγμή και η επικοινωνία γίνεται σε πραγματικό χρόνο.

Ασύγχρονη: Δεν απαιτείται η ταυτόχρονη συμμετοχή όλων των εκπαιδευομένων και του εκπαιδευτή την ίδια χρονική στιγμή. Η ασύγχρονη επικοινωνία είναι πιο ευέλικτη από τη σύγχρονη και στις μέρες μας χρησιμοποιεί το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο (e-mail), τα συστήματα με πίνακες ανακοινώσεων (Bulletin Board Systems, BBS), τις ομάδες συζητήσεων (newsgroups) και τον Παγκόσμιο Ιστό (www)

1.3. Η ηλεκτρονική πλατφόρμα “e-Class”

Η ηλεκτρονική πλατφόρμα e-Class η οποία υποστηρίζει τις υπηρεσίες Ασύγχρονης Τηλεκπαίδευσης στην Ακαδημαϊκή Κοινότητα του Πανελληνίου Διαδικτύου GUnet επιλέχθηκε ως ο χώρος στον οποίο τοποθετήθηκε το έντυπο και ψηφιακό επιμορφωτικό υλικό. Στόχος της είναι η παροχή υποδομών εκπαίδευσης και κατάρτισης, ανεξάρτητα από τους περιοριστικούς παράγοντες του χώρου και του χρόνου της κλασσικής διδασκαλίας, προσφέροντας στον εκπαιδευόμενο τη δυνατότητα να καθορίζει μόνος του το πρόγραμμα εκπαίδευσής του. Για την επίτευξη του παραπάνω στόχου η πλατφόρμα υποστηρίζει την ηλεκτρονική οργάνωση, αποθήκευση και παρουσίαση του εκπαιδευτικού υλικού, που προσφέρεται συνήθως στους εκπαιδευόμενους με παραδοσιακά μέσα, όπως βιβλία και σημειώσεις, σε ψηφιακή μορφή άμεσα προσβάσιμη από το διαδίκτυο.

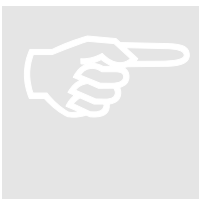
Αναλυτικά τα στοιχεία που συνθέτουν το εξ αποστάσεως περιβάλλον επιμόρφωσης στην ηλεκτρονική πλατφόρμα «e-Class» είναι:

- ❖ **Η Ατζέντα** η οποία παρουσιάζει χρονικά τα γεγονότα σταθμούς τής επιμόρφωσης (μαθήματα, συναντήσεις, κλπ).
- ❖ **Τα Έγγραφα** τα οποία περιέχουν το ψηφιακό υλικό του μαθήματος (κείμενα, εικόνες, παρουσιάσεις).
- ❖ **Οι Ανακοινώσεις** από την ομάδα συντονισμού προς τους συμμετέχοντες.
- ❖ **Οι Συζητήσεις** σε πραγματικό χρόνο (chat)
- ❖ **Οι Περιοχές Συζητήσεων** σε μη πραγματικό χρόνο.
- ❖ **Οι Χρήσιμοι Σύνδεσμοι** από το Internet.
- ❖ **Οι Ασκήσεις.**
- ❖ **Η Ανοικτή γραμμή επικοινωνίας**

1.4. Η Ανοικτή γραμμή επικοινωνίας

Η Ανοικτή γραμμή επικοινωνίας αποτελεί μία ειδικά σχεδιασμένη φόρμα ηλεκτρονικής επικοινωνίας μέσα από την οποία οι υπεύθυνοι κάθε θεματικού πεδίου θα διατηρούν μαζί σας μία συνεχή επικοινωνία, **παρέχοντας οδηγίες και συνεχή επιστημονική και συμβουλευτική υποστήριξη.** Στη διάρκεια της μελέτης σας, θα συναντήσετε σημεία για τα οποία θα έχετε αρκετά ερωτήματα, απορίες, ίσως και διαφορετικές απόψεις. Στην περίπτωση αυτή κρατήστε σημειώσεις, επικοινωνήστε με τους υπεύθυνους των θεματικών ενοτήτων, συζητήστε μαζί τους και ανταλλάξτε απόψεις.

1.5. Πώς να μελετάτε το έντυπο υλικό

Το εκπαιδευτικό υλικό στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση πρέπει να ικανοποιεί ορισμένες ιδιαίτερες απαιτήσεις, βασικότερη από τις οποίες είναι να μπορούν να μαθαίνουν οι σπουδαστές απ' αυτό με όσο γίνεται λιγότερη βοήθεια από τους διδάσκοντες.

Οι σπουδαστές στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση παρουσιάζουν συνήθως ανομοιογένεια αναφορικά με τη μέθοδο με την οποία προσεγγίζουν τα γνωστικά αντικείμενα, το ρυθμό με τον οποίο μελετούν και τον τρόπο με τον οποίο οργανώνουν τις σπουδές τους.

Με βάση τα παραπάνω στη διάρκεια της μελέτης σας θυμηθείτε τις συμβουλές που σας δίνουμε:

I. Το έντυπο εκπαιδευτικό υλικό του επιμορφωτικού προγράμματος που παρακολουθείτε **αποτελείται συνολικά από οκτώ (8) κεφάλαια τα οποία αντιστοιχούν στις οκτώ (8) εβδομάδες που διαρκεί το πρόγραμμα.** Κάθε εβδομάδα θα προστίθεται στα «Εγγραφα» της ηλεκτρονικής πλατφόρμας «e-Class» ένα νέο Κεφάλαιο με το υλικό που το συνοδεύει (βίντεο, παρουσιάσεις, παράλληλα κείμενα κ.λ.π.).

II. Σε κάθε κεφάλαιο ακολουθήστε τις **οδηγίες που κατευθύνουν τη μελέτη σας.** Ιδιαίτερα τις παραπομπές σε παράλληλα κείμενα, σε βιβλιογραφικές αναφορές, σε παρουσιάσεις power point, σε βιντεοσκοπημένα μαθήματα και βιντεοσκοπημένες παρουσιάσεις. Εάν θέλετε να ακολουθήσετε άλλο τρόπο πρόσβασης δεν θα σας αποθαρρύνουμε, αν και πιστεύουμε ότι η ασφαλέστερη οδός είναι αυτή που σας προτείνουμε.

III. Είναι σημαντικό στη διάρκεια της μελέτης σας να εκπονήσετε όλες τις **δραστηριότητες** που θα σας προτείνουμε. Σκοπό έχουν να σας δώσουν εναύσματα για σκέψη και δράση.

1.6. Χρονοδιάγραμμα μελέτης

Τα θέματα τα οποία διαπραγματεύεται το επιμορφωτικό πρόγραμμα στο οποίο συμμετέχετε καλύπτουν σε γενικές γραμμές τα τέσσερα (4) θεματικά πεδία από τα οποία αποτελείται, και αφορούν τις διδακτικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις του μαθήματος των θρησκευτικών, την αξιοποίηση του ηλεκτρονικού υπολογιστή στη διαδικασία της διδασκαλίας και της μάθησης, την ψυχολογική και κοινωνική υποστήριξη της διαδικασίας της μάθησης, και την οργάνωση και διοίκηση της εκπαίδευσης.

Παρά το γεγονός ότι τα τέσσερα (4) θεματικά πεδία δεν θα παρουσιαστούν ως απόλυτα αυτοτελείς ενότητες, θα επιχειρήσουμε στη συνέχεια μία ενδεικτική θεματική ταξινόμηση ανά εβδομάδα μελέτης.

1^η Εβδομάδα Μελέτης:	1^ο Κεφάλαιο: Ένα περιβάλλον εξ αποστάσεως επιμόρφωσης.
2^η Εβδομάδα Μελέτης:	2^ο Κεφάλαιο: Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και Επιμόρφωση.
3^η Εβδομάδα Μελέτης:	3^ο Κεφάλαιο: Ψυχολογική υποστήριξη της διαδικασίας της μάθησης.
4^η Εβδομάδα Μελέτης:	4^ο Κεφάλαιο: Οργάνωση και Διοίκηση της Εκπαίδευσης.
5^η Εβδομάδα Μελέτης:	5^ο Κεφάλαιο: Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ) – Σχέδια Εργασίας.
6^η Εβδομάδα Μελέτης:	6^ο Κεφάλαιο: Εναλλακτικές μορφές διδασκαλίας.
7^η Εβδομάδα Μελέτης:	7^ο Κεφάλαιο: Ένα παράδειγμα διαθεματικού σχεδίου εργασίας.
8^η Εβδομάδα Μελέτης:	8^ο Κεφάλαιο: Η αξιοποίηση του ηλεκτρονικού υπολογιστή στη διαδικασία της διδασκαλίας και της μάθησης.

Στο τέλος της όγδοης εβδομάδας θα κληθείτε να αξιολογήσετε το επιμορφωτικό πρόγραμμα στο οποίο παίρνετε μέρος απαντώντας σε ένα ειδικά γι' αυτό το σκοπό διαμορφωμένο ερωτηματολόγιο.

1.7. Ένα εικονικό σχολικό περιβάλλον

Σε όλη τη διάρκεια της επιμόρφωσης θεωρείστε ότι είστε εκπαιδευτικοί ενός πρότυπου εικονικού σχολικού περιβάλλοντος κύρια χαρακτηριστικά στοιχεία του οποίου είναι:

- Η συνεχής συμβουλευτική υποστήριξη και καθοδήγηση των καθηγητών από ένα εξ αποστάσεως περιβάλλον επιμόρφωσης με στόχο τον εμπλουτισμό της παιδαγωγικής και επιστημονικής τους κατάρτισης.
- Η εφαρμογή ενεργητικών μεθόδων διδασκαλίας που ενθαρρύνουν τη μαθησιακή διαδικασία όπως, η μέθοδος project, ο Καταιγισμός ιδεών, το Παίξιμο ρόλων, η Μελέτη Περίπτωσης, οι Ομάδες Εργασίας, η Πρακτική άσκηση, η Συζήτηση στην τάξη, η Μέθοδος Χιονοστιβάδα κ.ά.
- Η προσέγγιση της ύλης μέσα από ποικίλες διαθεματικές δραστηριότητες.
- Η συνεργασία εκπαιδευτικών και ψυχολόγων σε θέματα που έχουν σχέση με την προσαρμογή και τη γενικότερη στάση των μαθητών. Με τη συνεργασία εκπαιδευτικών και ψυχολόγων σχεδιάζεται η κατάλληλη ψυχολογική παρέμβαση. Σε μαθητές που αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην απόδοσή τους παρέχεται επιπρόσθετη βοήθεια με την παρακολούθηση ειδικά σχεδιασμένων μαθημάτων που ταιριάζουν στον προσωπικό τρόπο μάθησής τους.

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ 1

Στο X Ενιαίο Λύκειο Τρίπολης διορίστηκε ως αναπληρωτής ο κ. Ψ. Η μεγάλη διάρκεια αναμονής διορισμού τον είχε οδηγήσει σε διάφορους επαγγελματικούς χώρους, πράγμα που συνεπάγεται ξεχωριστές προσωπικές και εργασιακές συνήθειες, τις οποίες καλείται πλέον να αλλάξει. Η οικογένειά του ζει στην Ξάνθη. Η σύζυγός του εργάζεται ως Νηπιαγωγός, ενώ τα παιδιά του φοιτούν στην Πρώτη και στην Τετάρτη τάξη του Δημοτικού Σχολείου.

Οι αρχικές του ανησυχίες στο ξεκίνημα της νέας του σταδιοδρομίας επικεντρώνονται στη διατήρηση της πειθαρχίας μέσα στην τάξη, σε ζητήματα ενήμερωσης γύρω από το αναλυτικό πρόγραμμα και τα μαθήματα που θα διδάξει, στις πολύπλοκες διαδικασίες αξιολόγησης των μαθητών, στις σχέσεις του με τους γονείς, στις σχέσεις του με το διευθυντή και τους συναδέλφους, στο πως θα αντεπεξέλθει στο υπερφορτωμένο πρόγραμμα, στο μεγάλο μέγε-

θος της τάξης, στην ανύπαρκτη καθοδήγηση κ.λ.π. Τα πρώτα σχέδια μαθημάτων δεν λειτουργούν, οι περισσότεροι μαθητές μοιάζουν αδιάφοροι και απείθαρχοι, στοιχεία που τον οδηγούν σε μία συναισθηματική κόπωση και στο άγχος.

Πριν από λίγες μέρες ο Διευθυντής του Σχολείου ο κ. Δ. διασχίζοντας το διάδρομο για να φτάσει στο γραφείο του πρόσεξε την έντονη φασαρία που ακουγόταν από την τάξη, όπου ο νέος συναδελφός προσπαθούσε να κάνει μάθημα. Σκέφτηκε πως δεν ήταν ούτε ο πρώτος ούτε ο τελευταίος εκπαιδευτικός που δεν μπορούσε να κάνει μάθημα. Ωστόσο, θέλησε να ερευνήσει το θέμα. Άκουσε τη γνώμη κάποιων έμπιστων συναδέλφων και κάλεσε τον Γιώργο και τον Ανέστη, τους γνωστούς «ταραξίες» μαθητές του Β3 στο γραφείο του. Οι μαθητές διαμαρτύρονται πως δεν είναι μόνο αυτοί, αλλά όλη η τάξη που συμμετέχει στη φασαρία. Ο Διευθυντής έχοντας επιτιμήσει έντονα τους δύο μαθητές πιστεύει πως έχει δώσει κάποια λύση στο πρόβλημα. Σε αντίθεση όμως με τη δική του αίσθηση η κατάσταση χειροτερεύει. Καλεί το Σύλλογο διδασκόντων σε έκτακτη συνεδρίαση κάνοντας γενικές συστάσεις για το πώς πρέπει να χειριζόμαστε τους άτακτους μαθητές, ενώ τονίζει τα αγαθά της πειθαρχίας και της αυστηρότητας. Ούτε και αυτή η παρέμβαση όμως φαίνεται να έχει κάποιο αποτέλεσμα. Ο Διευθυντής αυτή τη φορά καλεί το νέο εκπαιδευτικό στο γραφείο του και με αυστηρό τόνο του εφιστά την προσοχή, ζητώντας του να μην αφήνει περιθώρια δράσης στους μαθητές. Ο εκπαιδευτικός επιστρέφει στην τάξη ταπεινωμένος. Γνωρίζει ότι το πρόβλημά του είναι αντικείμενο συζητήσεων.

Απέναντι σ' αυτή την αντίξοχη πραγματικότητα θα καταλήξει ίσως να αναπτύξει μία νοοτροπία επιβίωσης. Θα γίνει συντηρητικός στις μεθόδους διδασκαλίας, θα αντιμετωπίζει μηχανιστικά τους μαθητές και θα αμύνεται με κλείσιμο στον εαυτό του.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1

Προσπαθήστε να καταγράψετε συνοπτικά τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο νέος εκπαιδευτικός στη Μελέτη Περίπτωσης που μόλις μελετήσατε, καθώς και τις επιβαρύνσεις που αυτά έχουν στην προσωπικότητα και το έργο του. Στη συνέχεια σκεφτείτε πόσα από τα προβλήματα αυτά θα είχαν βρει λύση αν ο νεοδιόριστος εκπαιδευτικός είχε διοριστεί στο εικονικό σχολείο που περιγράψαμε στη Δραστηριότητα 1. Αν δυσκολεύεστε να απαντήσετε μην ανησυχείτε. Κρατήστε όμως στη μνήμη σας τους πρωταγωνιστές της ιστορίας (τον εκπαιδευτικό, το Διευθυντή, τους δύο μαθητές) και συνεχίστε τη μελέτη σας. Στα κεφάλαια που ακολουθούν θα τους συναντήσουμε ξανά προσπαθώντας να δούμε τα προβλήματά τους μέσα από μία διαφορετική οπτική. Ίσως μάλιστα στο τέλος καταφέρουμε να απελευθερώσουμε τον νεοδιόριστο εκπαιδευτικό από την ανασφάλεια και τη νοοτροπία απομόνωσης που τον διακατέχουν...

ΣΥΝΟΨΗ – ΟΔΗΓΙΕΣ.

Στο Κεφάλαιο αυτό περιγράψαμε το εξ Αποστάσεως επιμορφωτικό πρόγραμμα στο οποίο συμμετέχετε και σας δώσαμε ορισμένες χρήσιμες οδηγίες που θα σας κατευθύνουν στη μελέτη σας. Στο δεύτερο κεφάλαιο θα μιλήσουμε για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης και Επιμόρφωσης. Περισσότερες πληροφορίες, επιστημονική και συμβουλευτική υποστήριξη για τα θέματα του 1^{ου} Κεφαλαίου μπορείτε να έχετε στην [Ανοικτή γραμμή επικοινωνίας](#) από τους υπεύθυνους της επιμόρφωσης.

Ευχόμαστε η συμμετοχή σας στο πρώτο εξ αποστάσεως επιμορφωτικό πρόγραμμα θεολόγων εκπαιδευτικών να έχει χαρακτήρα δημιουργικό και εποικοδομητικό.

Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και Επιμόρφωση.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Η αρχική κατάρτιση του εκπαιδευτικού δεν μπορεί να είναι επαρκής για όλη την επαγγελματική του σταδιοδρομία και η συνεχής επιμόρφωση κρίνεται επιβεβλημένη. Οι πολλαπλές δυνατότητες επικοινωνίας και ανταλλαγής απόψεων μεταξύ ατόμων που είναι απομακρυσμένα, και ίσως απομονωμένα, επιφέρουν θετικά αποτελέσματα στην εκπαιδευτική διαδικασία. Ειδικότερα, βοηθούν τους εκπαιδευτικούς στον εμπλουτισμό των γνώσεών τους, στην αναθεώρηση ή και μεταβολή των απόψεών τους, στη διεύρυνση των γνωστικών τους οριζόντων. Μία κοινωνία που επιθυμεί τη δια βίου μάθηση και ανάπτυξη των μελών της, θα πρέπει να επενδύει σε μοντέλα επιμόρφωσης που διευκολύνουν τον συνδυασμό της καθημερινής εργασίας με τη μάθηση και ενθαρρύνουν την ολόπλευρη συμμετοχή των εργαζομένων στις διαδικασίες επιμόρφωσης.

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποτελεί μία σημαντική κατεύθυνση έρευνας και ανάπτυξης στη σύγχρονη εκπαιδευτική τεχνολογία. Η σχεδίαση, ανάπτυξη και λειτουργία προγραμμάτων που αξιοποιούν τις δικτυακές δυνατότητες των νέων τεχνολογιών επιτρέπει την πρόσβαση σε πηγές πληροφόρησης σε όλο τον κόσμο, από όπου μπορούν οι εκπαιδευτικοί να ενημερώνονται, να πληροφορούνται, να συμβουλευόμαστε ειδικούς για θέματα που τους απασχολούν. Στα οφέλη που αποκομίζουν οι εμπλεκόμενοι περιλαμβάνονται: η πλήρης ανεξαρτησία κατά τη διαδικασία της επιμόρφωσης από τόπο και χρόνο με ενεργητική και όχι παθητική παρακολούθηση του προγράμματος, καθώς και το εξαιρετικά πλούσιο και διαδραστικό περιεχόμενο της επιμόρφωσης.

Στο κεφάλαιο αυτό θα συζητήσουμε για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Θα επιχειρήσουμε να αναδείξουμε την εξ αποστάσεως εκπαίδευση ως ιδανικό πεδίο για την υποστήριξη της επιμόρφωσης των θεολόγων εκπαιδευτικών, αλλά και την γενικότερη ανάπτυξη των θεολογικών σπουδών.

2.1. Η Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση (ΑεξΑΕ)

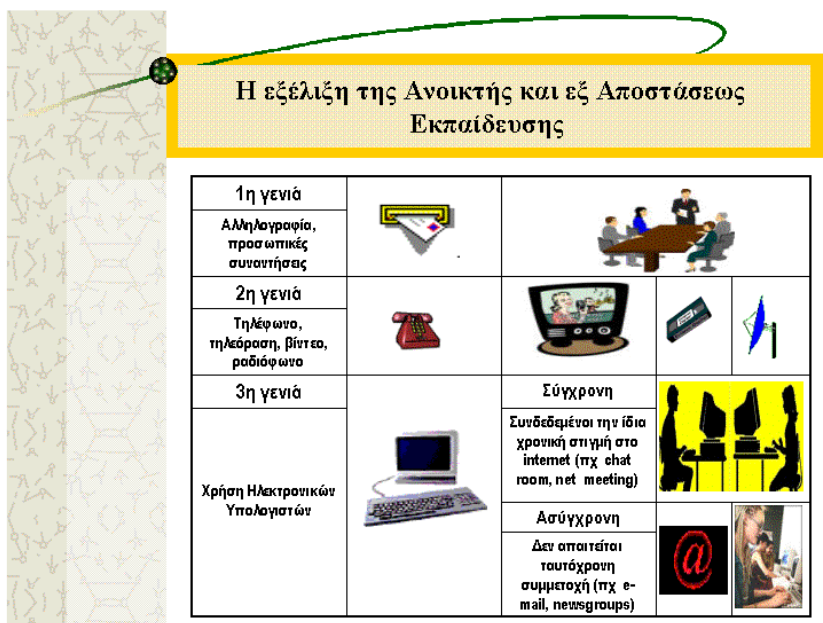

Μέσα στα πλαίσια της προσπάθειας που γίνεται τα τελευταία χρόνια για εξάπλωση των σύγχρονων τεχνολογιών και για εδραίωση του θεσμού της “δια βίου εκπαίδευσης”¹ η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποκτά μια ιδιαίτερη δυναμική. Η Ανοικτή και εξ αποστάσεως Εκπαίδευση² είναι ένα είδος ελεύθερης εκπαίδευσης, όπου ο εκπαιδευτής και οι εκπαιδευόμενοι δεν απαιτείται να βρίσκονται στον ίδιο τόπο και η επικοινωνία τους γίνεται με κάποιο μέσο αμφίδρομης επικοινωνίας. Ένας από τους βασικούς της στόχους είναι να παρέχει δυνατότητα πρόσβασης σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης σε άτομα που δε μπορούν με άλλους τρόπους να συμμετέχουν σ’ αυτά είτε λόγω γεωγραφικής θέσης είτε λόγω άλλων ειδικών προσωπικών προβλημάτων.

Αρχικά η ΑεξΑΕ διεξαγόταν μέσω των συστημάτων της **πρώτης γενιάς**, δηλαδή δι’ αλληλογραφίας και κάποια στιγμή με προσωπικές συναντήσεις εκπαιδευτή - εκπαιδευόμενου. Περνώντας αργότερα στα συστήματα - περιβάλλοντα της **δεύτερης γενιάς** άρχισαν να χρησιμοποιούνται το τηλέφωνο, το ραδιόφωνο, η τηλεόραση, το κασετόφωνο και το βίντεο. Στις μέρες μας, και πιο συγκεκριμένα μετά τη ραγδαία ανάπτυξη της πληροφορικής περάσαμε στα περιβάλλοντα της **τρίτης γενιάς**, όπου η αναζήτηση αυτή στράφηκε στις δυνατότητες επικοινωνίας μέσω Ηλεκτρονικών Υπολογιστών (Σχήμα 1).

¹ Στόχος της «δια βίου εκπαίδευσης» είναι η διαρκής ανανέωση της γνώσης και της επαγγελματικής κατάρτισης καθώς και η ομαλή και προσοδοφόρα προσαρμογή των εργαζομένων σε νέες συνθήκες εργασίας

² Αναλύοντας τους όρους : " η ανοικτή εκπαίδευση " συνιστά μια φιλοσοφία σύμφωνα με την οποία η μόρφωση είναι δικαίωμα όλων και η κοινωνία έχει υποχρέωση να προσφέρει όσο το δυνατόν περισσότερες ευκαιρίες στον τομέα αυτό. "Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση " είναι μεθοδολογία εκπαιδευτική που χρησιμοποιούν τα ανοικτά εκπαιδευτικά ιδρύματα. Είναι ουσιαστικό εργαλείο για την πρακτική εφαρμογή της ανοικτής εκπαίδευσης.

Σχήμα 1: Η Εξέλιξη της Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης

Το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (Ε.Α.Π.) είναι το πρώτο εκπαιδευτικό ίδρυμα στη χώρα μας που εφαρμόζει την ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Ιδρύθηκε το 1992, ενώ ο νόμος 2552/97, βάσει του οποίου λειτουργεί σήμερα ψηφίστηκε στην Ελληνική Βουλή το 1997 και τροποποιήθηκε από το αρθ. 14 του Ν. 2817/2000, & από το αρθ. 3 του Ν. 3027/2002. Έκτοτε, όλο και περισσότερα τριτοβάθμια κυρίως εκπαιδευτικά ιδρύματα εφαρμόζουν πιλοτικά προγράμματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση παρουσιάστηκε ως μια εναλλακτική εκπαιδευτική παρέμβαση, ουσιαστικά να καλύψει κενά και αδυναμίες της συμβατικής εκπαίδευσης και όχι να την αντικαταστήσει. Πρόκειται για μια νέα φιλοσοφία εκπαίδευσης και εμφανίστηκε τη χρονική στιγμή που οι κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες ήταν ώριμες να τη δεχτούν.

Τις τελευταίες δεκαετίες παράγοντες οικονομικοί, τεχνολογικοί, επιστημονικοί και κοινωνικοί ωθούν όλο και περισσότερους ενήλικες στην ανάγκη για συνεχή επιμόρφωση και μετεκπαίδευση. Εξ αιτίας της συνεχούς εξέλιξης της επιστήμης και της τεχνολογίας, οι επαγγελματικές γνώσεις απαξιώνονται γρήγορα. Επιπλέον, οι ίδιες αυτές οικονομικές και τεχνολογικές μεταβολές οδηγούν σημαντικό τμήμα του ανθρώπινου δυναμικού στην ανεργία. Ιδιαίτερα πλήττονται εκείνοι που δεν έχουν επαρκή μορφωτικά εφόδια. Ο ενήλικας πρέπει να είναι σε θέση να εκπαιδευτεί στις νέες γνώσεις και τεχνικές χωρίς όμως να παραμελεί τις όποιες υποχρεώσεις του.

Παράλληλα, στο κοινωνικό και πολιτισμικό επίπεδο συμβαίνουν εξίσου σημαντικές αλλαγές, που και αυτές με τη σειρά τους προκαλούν ανάγκες εκπαίδευσης. Οι μετακινήσεις πληθυσμών συνεπάγονται την ανάγκη προσαρμογής των μεταναστών στις νέες κοινωνίες. Η ένταση του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού, που αφορά κατηγορίες πληθυσμών όπως οι εθνικές και πολιτισμικές μειονότητες, οι φυλακισμένοι και αποφυλακισμένοι, τα άτομα με ειδικές ανάγκες, οι πρώην χρήστες ναρκωτικών κ.ά., θέτει το ζήτημα της επεξεργασίας τρόπων πληρέστερης συμμετοχής τους στο κοινωνικό και πολιτισμικό γίγνεσθαι. Η αυξανόμενη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας, αλλά και το γεγονός ότι όλο και περισσότεροι άνθρωποι θέλουν σήμερα να διαθέτουν τον ελεύθερο χρόνο τους σε δημιουργικές ενασχολήσεις με στόχο την προσωπική καλλιέργεια και την πληρέστερη επαφή με την τέχνη και το οικολογικό σύστημα που μας περιβάλλει.

2.2. Το Εκπαιδευτικό υλικό στην ΑεξΑΕ

Για να πετύχει ένα σύστημα εκπαίδευσης από απόσταση, απαιτείται προσεκτική δημιουργία κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού. Το εκπαιδευτικό υλικό στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση πρέπει να ικανοποιεί ορισμένες προϋποθέσεις, ώστε οι εκπαιδευόμενοι να είναι σε θέση να μαθαίνουν από αυτό μόνοι τους, σύμφωνα με τους δικούς τους ρυθμούς. Το εκπαιδευτικό υλικό εκτός από γραπτό κείμενο και γενικά έντυπο υλικό περιλαμβάνει και μεγάλη ποικιλία οπτικο-ακουστικού και λογισμικού υλικού. Η ποικιλία αυτή το καθιστά πιο ελκυστικό και επομένως πιο αποτελεσματικό για τη μάθηση. Η πολυμορφικότητα του εκπαιδευτικού υλικού είναι ενδεικτική της έμφασης που δίνει η εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην ποιότητα της μάθησης. Το υλικό αυτό διδάσκει, εμπνυχώνει και αξιολογεί τον εκπαιδευόμενο. Τον δραστηριοποιεί και τον οδηγεί στη μάθηση με ενεργητικό τρόπο.

Για να μπορεί το εκπαιδευτικό υλικό να ανταποκρίνεται σε αυτές τις ανάγκες πρέπει να δημιουργείται με τέτοιο τρόπο ώστε να:

- Καθοδηγεί στη μελέτη.
- Προάγει την αλληλεπίδραση εκπαιδευόμενου – μαθησιακού υλικού.
- Επεξηγεί δύσκολα σημεία και έννοιες.
- Αξιολογεί και ενημερώνει τον εκπαιδευόμενο για την πρόοδό του.
- Εμπνυχώνει και ενθαρρύνει για τη συνέχεια της μελέτης.
- Επιτρέπει στον εκπαιδευόμενο να επιλέγει ελεύθερα τον τόπο και χρόνο και ρυθμό της μελέτης του.

2.3. Θεολογικές σπουδές στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση.

Οι θεολογικές σπουδές καλύπτουν σήμερα ένα σημαντικό κεφάλαιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, τόσο σε προπτυχιακό όσο και σε μεταπτυχιακό επίπεδο. Αποτελούν μία δια βίου διαδικασία που απευθύνεται σε άτομα και κοινωνικές ομάδες κάθε ηλικίας. Συνεπώς εμπίπτουν στο ενδιαφέρον μεγάλης μερίδας πληθυσμού που αποβλέπει είτε στην επαγγελματική της εξέλιξη είτε στη βαθύτερη ενημέρωση στα θεολογικά ζητήματα και στην υιοθέτηση μιας υπεύθυνης στάσης απέναντι σ' αυτά.

Αρχή της ΑεξΑΕ είναι η αντίληψη ότι η μόρφωση είναι δικαίωμα όλων των ανθρώπων και θα πρέπει σε ολόκληρη τη διάρκεια της ζωής τους να έχουν πρόσβαση σε σπουδές. Τα ιδρύματα ΑεξΑΕ απευθύνονται σε μεγάλο αριθμό σπουδαστών, αλλά και σε ευρύτατο φάσμα ηλικιών ενηλίκων και καλύπτουν κατά ενιαίο τρόπο όλα τα επίπεδα, από την προπτυχιακή επιμόρφωση ως το διδακτορικό δίπλωμα. Η ΑεξΑΕ συνεπώς μπορεί να δημιουργήσει εκπαιδευτικές ευκαιρίες και να εξασφαλίσει την πρόσβαση στους ενδιαφερόμενους για τη θεολογία, συμβάλλοντας μέσω των παρεχόμενων σπουδών στη διαμόρφωση πολιτών που συμμετέχουν ουσιαστικά στο θεολογικό γίγνεσθαι.

Το Open University στη Μεγάλη Βρετανία, αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα, καθώς με το γενικό τίτλο Religious Studies, καλύπτει ένα ευρύ φάσμα θεμάτων τα οποία απασχολούν το σύγχρονο άνθρωπο. Την εισαγωγή στις ανθρωπιστικές σπουδές, η οποία αποτελεί το προπαρασκευαστικό στάδιο, ακολουθεί στα επόμενα επίπεδα, η διερεύνηση θεμάτων που αναφέρονται σε θέματα ηθικών επιλογών, στη θέση της γυναίκας στη σύγχρονη κοινωνία, καθώς και στο ρόλο της θρησκείας σήμερα. Στα πλαίσια αυτά μελετώνται τα παραδείγματα των θρησκευτικών ιδεών, των πρακτικών και των διδασκαλιών σε όλο τον κόσμο, και τίθεται η θρησκεία στο ευρύτερο πλαίσιο των κοινωνιών στις οποίες ενσωματώνεται. Ο στόχος είναι η αξιολόγηση των σύγχρονων τάσεων της θρησκείας, η εμπάθυνση και κατανόηση των επιπτώσεων που έχουν οι σύγχρονες ανακατατάξεις στις κοινωνίες στις οποίες παρουσιάζονται.

Τα μαθήματα σχεδιάζονται έτσι ώστε να επιτρέπουν στους φοιτητές να επιλέγουν τα θέματα στα οποία επιθυμούν να επικεντρώσουν το ενδιαφέρον τους. Υπογραμμίζεται σ' αυτά η επιρροή των νέων μέσων επικοινωνίας στους τρόπους με τους οποίους οι θρησκευτικές παραδόσεις παρουσιάζουν τα μηνύματά τους, καθώς και η ανακατανομή των θρησκειών μέσα από τις νέες γεωγραφικές και κοινωνικές μεταβολές των τελευταίων δεκαετιών. Εξαιρετικό ενδιαφέρον εμφανίζει ακόμη η εξέταση των ηθικών και κοινωνικών ζητημάτων όπως αυτά αποτυπώνονται μέσα σε διαφορετικές κοινωνίες. Τα ανθρώπινα δικαιώματα, οι προκλήσεις που συνδέονται με την παγκοσμιοποίηση, το φυσικό περιβάλλον είναι κεντρικά ζητήματα σ' αυτή την ενότητα.

Η λογική αυτή μάλιστα φαίνεται να διέπει τα τμήματα των περισσότερων Πανεπιστημίων που προσφέρουν μια ευρεία επιλογή εξ αποστάσεως μαθημάτων. Τα μαθήματα αυτά αφορούν τις βιβλικές μελέτες, τη θεολογική σκέψη, την ιστορία και την θρησκευτικότητα. Τα θρησκευτικά τμήματα μελετών προσφέρουν σειρές μαθημάτων στις ασιατικές και ινδικές θρησκείες, το Ισλάμ, τις θρησκείες της Αφρικής, καθώς επίσης και σε μερικά σύγχρονα θρησκευτικά θέματα.

Οι σύγχρονες σειρές μαθημάτων στη θεολογία εισάγουν τους σπουδαστές όχι μόνο στην ιστορική θρησκευτική παράδοση, αλλά και σε νέες προσεγγίσεις οι οποίες έχουν αναπτυχθεί στο σύγχρονο κόσμο. Τα μαθήματα αυτά βοηθούν τους σπουδαστές να κατανοήσουν τα ιερά κείμενα ως ιστορικά, λογοτεχνικά έγγραφα και να αποτιμήσουν το ρόλο της θρησκείας μέσα σε ένα κοσμικό και πλουραλιστικό πλαίσιο.

Οι θεολογικές σπουδές στον τόπο μας προσφέρονταν επί δεκαετίες αποκλειστικά από τη συμβατική εκπαίδευση. Από το ακαδημαϊκό έτος 2004-2005 το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο με το μεταπτυχιακό πρόγραμμα ειδίκευσης: «Σπουδές στην Ορθόδοξη Θεολογία», αποσκοπεί στην παροχή εξειδικευμένων γνώσεων σχετικά με την Ορθοδοξία σε κληρικούς, ομόδοξους και ετερόδοξους πτυχιούχους της Θεολογίας, καθώς και σε πτυχιούχους άλλων κλάδων και τεχνών.

Η διάρθρωση του προγράμματος περιλαμβάνει για το πρώτο έτος σπουδών τις θεματικές ενότητες: Η Ορθοδοξία ως κληρονομιά (Οι πρώτες ιστορικές καταβολές της Ορθόδοξης Εκκλησίας, η Ορθόδοξη Εκκλησία σε Ανατολή και Δύση), και η Ορθοδοξία στον 20^ο αιώνα (Η Ορθόδοξη "Διασπορά" στη Δύση, η Ορθόδοξη Εκκλησία και η Οικουμενική Κίνηση). Το δεύτερο έτος σπουδών καλύπτεται από τις θεματικές ενότητες: Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας (Δόγμα, Πνευματικότητα και ήθος της Ορθοδοξίας, η λατρεία της Ορθόδοξης Εκκλησίας) και η Ορθοδοξία ως πολιτισμικό επίτευγμα και τα προβλήματα του Σύγχρονου Ανθρώπου (Η Ορθοδοξία ως πολιτισμικό επίτευγμα, η Ορθοδοξία απέναντι σε θέματα της εποχής μας). Από τη διάρθρωση του προγράμματος προκύπτει ένα ευρύ φάσμα θεμάτων τα οποία αφενός καλύπτουν την ορθόδοξη θεολογία ιστορικά, πολιτισμικά, δογματικά και λατρευτικά, και αφετέρου εκφράζουν έναν έντονο κοινωνικό προβληματισμό απέναντι σε ζητήματα της εποχής μας.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1

Συλλέξαμε και σας παρουσιάζουμε στη συνέχεια ορισμένα από τα πλέον γνωστά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, τα οποία προσφέρουν εξ αποστάσεως εκπαίδευση και έχουν συμπεριλάβει στα προγράμματά τους τις θεολογικές σπουδές. Μέσα από τις «Συνδέσεις» της ηλεκτρονικής τάξης μπορείτε να επισκεφτείτε το «Διεθνές κέντρο για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση», καθώς και την ιστοσελίδα του ΕΑΠ και να αναζητήσετε περισσότερες πληροφορίες για την εκπαίδευση από απόσταση.

Είναι πολύ σημαντικό το γεγονός ότι στην επιμόρφωση συμμετέχει και μία ομάδα μεταπτυχιακών φοιτητών του προγράμματος «Σπουδές στην Ορθόδοξη Θεολογία» του ΕΑΠ. Στην «Περιογή Συζητήσεων» θα ξεκινήσουμε μία ενδιαφέρουσα συζήτηση με θέμα την εξ αποστάσεως εκπαίδευση και επιμόρφωση. Η εμπειρία τους από το χώρο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης θα βοηθήσει στην εξαγωγή χρήσιμων πορισμάτων. Στην «Ανοικτή γραμμή επικοινωνίας» μπορείτε ακόμη να συζητήσετε το ίδιο θέμα με τους ειδικούς στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση επιστήμονες που συμμετέχουν στο πρόγραμμα.

ΙΔΡΥΜΑΤΑ, ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΠΡΟΣΦΕΡΟΥΝ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΧΟΥΝ ΣΥΜΠΕΡΙΛΑΒΕΙ ΣΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥΣ ΤΙΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Atlantic School of Theology Canada, Auckland Park Theological Seminary South Africa, Australian College of Theology Australia, Centre for Christian Spirituality Australia, Chester College of Higher Education United Kingdom, Christian Academy for Tertiary and Secondary Education South Africa, Coolamon College Australia, Eastern Mennonite University United States, Emory University - United States, Evangelical Reformed Church of Christ Nigeria, Flinders University of South Australia Australia, Hellenic Open University Greece, Home Study International Griggs University United States, International Correspondence Institute Nigeria, Irene Theological College South Africa, Luther Seminary Australia, Maryvale Institute United Kingdom, Melbourne College of Divinity Australia, Morling College Australia, Payame Noor University Iran, Potchefstroom University for Christian Higher Education South Africa, Rosebank Bible College South Africa, Saint Mary of the Woods College United States, South Africa Theological Seminary South Africa, St Francis Xavier University Canada, St Stephen's College Canada, Tabor College Adelaide Australia, Taylor University United States, Theological Education by Extension College (Southern Africa) South Africa, Universidad Catolica de Oriente Colombia, Universidad de la Sabana Colombia, Universidad de San Buenaventura Colombia, Universidad Estatal a Distancia Costa Rica, Universidad Mariana Colombia, Universiti de Sherbrooke Canada, University of Joensuu Finland, University of London King's College United Kingdom, University of Oslo Norway, University of Otago New Zealand, University of Oxford United Kingdom, University of Pretoria South Africa, University of South Africa South Africa, University of Windsor Canada, Uppsala University Sweden, Beirut University Online Lesotho, Carleton University Canada, Citizens' High School United States, Home Study International Griggs University United States, Home Study International/AIIAS Philippines, Makerere University Uganda, Open University United Kingdom, Open Junior Secondary School (SMP Terbuka) Indonesia, Radio San Gabriel Bolivia, Seton Home Study School United States, Statens Skola for Vuxna Harnosand (National Institute for Distance Education) Sweden, Universidad Estatal a Distancia Costa Rica, University of Joensuu Finland, University of Oslo Norway.

2.4. Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών

Η επιμόρφωση είναι ένας θεσμός στρατηγικής σημασίας τόσο για την συνεχή επαγγελματική εξέλιξη των εκπαιδευτικών όσο και για τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη των ίδιων των εκπαιδευτικών συστημάτων. Είναι μια δραστηριότητα και μια διαδικασία στην οποία κανείς εντάσσεται σε προσωπικό ή σε συλλογικό επίπεδο. Ωστόσο, ο εκπαιδευτικός με τη μέθοδο της αυτοεπιμόρφωσης δεν είναι δυνατόν να καλύψει όλες τις επιμορφωτικές του ανάγκες. Γι' αυτό είναι ανάγκη να λειτουργεί συστηματικά οργανωμένο δίκτυο φορέων και μορφών επιμόρφωσης, με πρωταρχικό σκοπό την υποστήριξη της επιστημονικής και επαγγελματικής ανάπτυξης του εκπαιδευτικού.

2.5. Βασικές Μορφές και Ιδιαίτερα Χαρακτηριστικά της Επιμόρφωσης των Εκπαιδευτικών.

Η επιμόρφωση διακρίνεται σε υποχρεωτική και προαιρετική, εισαγωγική και περιοδική, ενδοσχολική ή εξωσχολική, ταχύρρυθμη ή μεγάλης διάρκειας. Η καθιέρωσή της εξαρτάται από το σύνολο των κοινωνικών, πολιτικών, οικονομικών και πολιτιστικών δεδομένων που χαρακτηρίζουν ένα εκπαιδευτικό σύστημα σε μια δεδομένη χρονική στιγμή. Επιπλέον, απευθύνεται σε ενήλικες εκπαιδευόμενους εκπαιδευτικούς οι οποίοι παρουσιάζουν ένα σύνολο ειδικών χαρακτηριστικών που διαφοροποιούν τις διαδικασίες μάθησής τους από τη μάθηση των νεαρών μαθητών. Ο ενήλικας αντιμετωπίζεται ως άτομο που μπορεί να κατευθύνει τη μάθησή του, έχει εμπειρίες ζωής, οι οποίες είναι πλούσιες πηγές μάθησης, έχει μαθησιακές ανάγκες στενά συνδεδεμένες σε μεταβαλλόμενους κοινωνικούς ρόλους, ενδιαφέρεται για άμεση εφαρμογή των γνώσεων που λαμβάνει και κινητοποιείται για μάθηση περισσότερο από εσωτερικούς, παρά από εξωτερικούς παράγοντες.

Οι εκπαιδευτικοί ανήκουν σ' εκείνες τις κοινωνικές ομάδες που διαθέτουν συνήθως τη σχετική πληροφόρηση και διατίθενται ευνοϊκά απέναντι στη μάθηση. Αντιλαμβάνονται την επιμόρφωση ως αναπόσπαστο τμήμα της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας, γνωρίζουν όμως ότι πρόκειται για μια προσωπική υπόθεση που μπορεί να συντελεσθεί και άτυπα με ατομικές δραστηριότητες όπως η μελέτη βιβλίων ή άρθρων και η παρακολούθηση σεμιναρίων. Τα κίνητρα των εκπαιδευτικών αφορούν ένα ευρύ φάσμα ενδιαφερόντων και αναγκών που σχετίζονται με όλες τις πλευρές του επαγγελματικού, κοινωνικού και ιδιωτικού τους βίου. Μπορεί να κυμαίνονται από τη βελτίωση της εργασίας, μέχρι την επαγγελματική και κοινωνική εξέλιξη.

Αυτές οι παρατηρήσεις θεωρούνται θεμελιώδεις για την προσέγγιση της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών. Αποδεικνύουν ότι στην διαδικασία της επιμόρφωσης θα πρέπει να προτιμούνται οι ενεργητικές μέθοδοι διδασκαλίας, που μέσα από τη δράση και τη σκέψη διευκολύνουν τη μάθηση, εξαλείφουν τα εμπόδια και τις αντιστάσεις και καλλιεργούν τη δημιουργικότητα.

2.6. Η Επιμόρφωση των Εκπαιδευτικών στη Χώρα μας.

Οι πρώτες προσπάθειες για επιμόρφωση εκπαιδευτικών στο νεότερο ελληνικό κράτος αφορούσαν το προσωπικό της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Οι πολιτικές και οικονομικές συγκυρίες έστρεψαν την προσοχή της πολιτείας στην ανάγκη πληρέστε-

ρης παιδαγωγικής και επιστημονικής κατάρτισης των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η παιδαγωγική κατάρτιση των εκπαιδευτικών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, άρχισε αμυδρά να εντάσσεται στο πρόγραμμα του Πανεπιστημίου Αθηνών στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Το 1875 άρχισε να διδάσκεται το μάθημα της Παιδαγωγικής στη Φιλοσοφική Σχολή, ενώ ταυτόχρονα λειτούργησε στα πλαίσια του προγράμματος της και το «Παιδαγωγικό Φροντιστήριο».

Η πρώτη οργανωμένη επιμορφωτική δραστηριότητα για τους εκπαιδευτικούς της Μέσης Εκπαίδευσης πραγματοποιήθηκε το 1900, όταν καθηγητές των Ελληνικών Σχολείων και των Γυμνασίων κλήθηκαν να παρακολουθήσουν στην Αθήνα τμήματα παιδαγωγικών μαθημάτων.

Τα αποτελέσματα του προβληματισμού, των ζυμώσεων και των πρώτων -όχι ακόμα οργανωμένων - προσπαθειών πάνω στο θέμα της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης έγιναν ορατά λίγα χρόνια αργότερα, όταν το 1910 ιδρύθηκε ο μακροβιότερος επιμορφωτικός θεσμός στην ιστορία της μέσης εκπαίδευσης, το Διδασκαλείο Μέσης Εκπαίδευσης.

Το Διδασκαλείο Μέσης Εκπαίδευσης ιδρύθηκε το 1910 με το νόμο ΓΨΗ (Φ.Ε.Κ. 152, 22-4-1910) «Περί παιδαγωγικής μορφώσεως και δοκιμασίας των λειτουργών της μέσης εκπαίδευσως». Σκοπός του ήταν σύμφωνα με τον ιδρυτικό του νόμο η συμπλήρωση και συστηματοποίηση της παιδαγωγικής κατάρτισης των λειτουργών της Μέσης εκπαίδευσης. Η φοίτηση στο Διδασκαλείο προβλέπονταν υποχρεωτική για όσους πτυχιούχους Φιλολογίας, Θεολογίας, φυσικών ή μαθηματικών επιστημών επιθυμούσαν να διοριστούν ή μετά το διορισμό τους να μονιμοποιηθούν σε σχολεία μέσης εκπαίδευσης και περιελάμβανε θεωρητικό και πρακτικό μέρος. Η διάρκεια της φοίτησης ορίστηκε με την ίδρυσή του σε ένα ακαδημαϊκό έτος. Η θεωρητική παιδαγωγική μόρφωση παρέχονταν από τα μαθήματα: α) Ψυχολογία, β) Ηθική, γ) Στοιχεία Φυσιολογίας και Σχολικής Υγιεινής, δ) Παιδαγωγική, ε) Ιστορία της Παιδαγωγικής, στ) Διδακτική Γενική και Ειδική, ζ) Ερμηνεία της Νομοθεσίας της Μέσης Εκπαίδευσως.

Η Παιδαγωγική Ακαδημία λειτούργησε για δύο μόνο ακαδημαϊκά έτη, το 1923-1924 και 1925-1926. Πρόκειται για ίδρυμα που κύριο σκοπό είχε τη στελέχωση των Διδασκαλείων της Δημοτικής Εκπαίδευσης με ειδικά μετεκπαιδευμένο διδακτικό προσωπικό. Απευθυνόταν, ωστόσο, σύμφωνα με το νόμο με τον οποίο ιδρύθηκε (Ν. 2243 «Περί ίδρύσεως «Παιδαγωγικής Ακαδημίας», Φ.Ε.Κ. 148/3-7-1920) σε πτυχιούχους φιλολογίας, θεολογίας, μαθηματικών και φυσικών επιστημών, εκπαιδευτικούς της Μέσης Εκπαίδευσης με τριετή τουλάχιστον υπηρεσία σ' αυτήν και ηλικία έως 35 ετών.

Παρά το σύντομο διάστημα της λειτουργίας της η Παιδαγωγική Ακαδημία κατέκτησε ιδιαίτερη θέση στην ιστορία της μετεκπαίδευσης των λειτουργών της Μέσης Εκπαίδευσης. Αποτέλεσε, μαζί με το Μαράσλειο Διδασκαλείο, προορισμένο για τη μετεκπαίδευση των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, την έμπρακτη απόδειξη του ενδιαφέροντος των δημοτικιστών, μελών της Εκπαιδευτικής Επιτροπής για την παιδαγωγική μόρφωση των εκπαιδευτικών.

Με το νόμο 186/1975 (Φ.Ε.Κ. 214/4-10-1975) ιδρύθηκε ένας νέος θεσμός, υπαγόμενος απευθείας στο Υπουργείο Παιδείας. Σκοπός του ήταν η μελέτη των εκπαιδευτικών θεμάτων και η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και ονομάστηκε **Κέντρο Εκπαιδευτικών Μελετών και Επιμορφώσεως (Κ.Ε.Μ.Ε.)**. Το Κ.Ε.Μ.Ε. λειτούργησε για δέκα περίπου χρόνια και καταργήθηκε το 1985 με το Ν. 1566/1985, σύμφωνα με τον οποίο τη θέση του πήρε το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Συγκεκριμένη αποστολή του στο επίπεδο της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών ήταν η οργάνωση και παρακολούθηση της λειτουργίας κέντρων ταχύρρυθμης εκπαίδευσης, σεμιναρίων και σχολών επιμόρφωσης για το διδακτικό και εποπτικό προσωπικό της εκπαίδευσης (άρθρα 1 και 2 του Ν. 186/1975).

Στο πλαίσιο της τελευταίας αυτής αρμοδιότητας του Κ.Ε.Μ.Ε., και κάτω από την εποπτεία και παρακολούθησή του, ιδρύθηκε δύο χρόνια αργότερα στην Αθήνα με το Προεδρικό Διάταγμα 127/1977 (Φ.Ε.Κ. 40/12-2-1977)³ η «**Σχολή Επιμορφώσεως Λειτουργών Μέσης Εκπαιδεύσεως**» (Σ.Ε.Λ.Μ.Ε.). Σκοπός της ορίστηκε η θεωρητική και πρακτική επιμόρφωση των διοριζόμενων και υπηρετούντων λειτουργών της Μέσης Εκπαίδευσης. Ειδικότερα ο νέος αυτός θεσμός αποσκοπούσε στη συμπλήρωση των επιστημονικών γνώσεων των εκπαιδευτικών, την ενημέρωσή τους στις νέες κατευθύνσεις της Παιδαγωγικής επιστήμης και των μεθόδων διδασκαλίας, καθώς και στην προσαρμογή των γνώσεών τους στα δεδομένα της εκάστοτε διαμορφούμενης στην Ελλάδα εκπαιδευτικής πραγματικότητας.

Τα μαθήματα στις Σ.Ε.Λ.Μ.Ε. χωρίζονταν σε κοινά για όλους τους εκπαιδευτικούς και σε μαθήματα ειδικότητας. Στα κοινά διδασκόμενα μαθήματα περιλαμβάνονταν η Φιλοσοφία, η Γενική και Συγκριτική Παιδαγωγική, η Διδακτική (ειδική και γενική), η Ψυχολογία, η Οργάνωση - Διοίκηση και Εποπτεία της Εκπαίδευσης, Στοιχεία Δημοκρατικού Πολιτεύματος και Κοινωνιολογίας, καθώς και Στοιχεία Οικονομικής Επιστήμης. Η παρακολούθηση της επιμόρφωσης στις Σ.Ε.Λ.Μ.Ε. προέβλεπε για τους εκπαιδευτικούς και συμμετοχή σε εξεταστικές δοκιμασίες. Μετά την επιτυχή περάτωση της επιμόρφωσης προβλέπονταν επίσης η απονομή ειδικού τίτλου.

Μετά το 1981, αρχίζει ο διάλογος για τη νέα επιμορφωτική πολιτική, την εισαγωγική επιμόρφωση και τα **Περιφερειακά Επιμορφωτικά Κέντρα (Π.Ε.Κ.)**. Ο θεσμός των Π.Ε.Κ. προτάθηκε το 1981, νομοθετήθηκε με το 1985 (Ν. 1566/85) και εφαρμόστηκε για πρώτη φορά το 1992. Στο διάστημα αυτό, οργανώθηκαν σημαντικά επιστημονικά Συνέδρια με θέμα την επιμόρφωση, έγιναν νομοθετικές ρυθμίσεις, δόθηκαν στη δημοσιότητα σχέδια προεδρικών διαταγμάτων και υπογράφηκαν προεδρικά διατάγματα. Τα ΠΕΚ κατά τη μέχρι σήμερα λειτουργία τους προσέφεραν επιμόρφωση σε εκπαιδευτικούς που επρόκειτο στα επόμενα χρόνια να διοριστούν (εισαγωγική επιμόρφωση), αλλά και σε εκπαιδευτικούς που είχαν ήδη διοριστεί.

Επειδή τα προγράμματα πραγματοποιούνται κατά τον ελεύθερο χρόνο των εκπαιδευτικών, εκπαιδευτικοί που εργάζονται σε απομακρυσμένα σημεία από τις έδρες των ΠΕΚ αδυνατούν να μετακινηθούν για να τα παρακολουθήσουν. Αλλά και για τους εκπαιδευτικούς που κατοικούν στις έδρες των ΠΕΚ, κοινωνικές και οικογενειακές υποχρεώσεις λειτουργούν περιοριστικά για τη φυσική τους παρουσία σε καθορισμένες ώρες και μέρες στις αίθουσες διδασκαλίας.

2.7. Εξ Αποστάσεως Επιμόρφωση

Σήμερα, οι παραδοσιακοί τρόποι εκπαίδευσης δεν καλύπτουν απόλυτα τις επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών. Από την άλλη πλευρά, η εκπαίδευση από απόσταση υπηρετεί τη γεφύρωση του χάσματος ανάμεσα στις εκπαιδευτικές ανάγκες των ατόμων και τις δυνατότητες κάλυψής τους, παρέχοντας ταυτόχρονα πρόσβαση και επιτυχία σε διάφορες ομάδες του πληθυσμού και για ποικίλα θέματα.

Η εξ Αποστάσεως Επιμόρφωση δίνει την ευκαιρία σε όλους τους εκπαιδευτικούς που επιθυμούν να παρακολουθήσουν επιμορφωτικά προγράμματα να ενταχθούν στην εκπαιδευτική διαδικασία και μάλιστα οποιαδήποτε χρονική στιγμή επιλέξουν. Αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχουν περιορισμοί στον αριθμό των εκπαιδευτικών που μπορούν να επιμορφωθούν. Έτσι σε περίπτωση προώθησης καινοτομιών στην εκπαίδευση μπορούν με τον τρόπο αυτό να επιμορφωθούν άμεσα όλοι οι εκπαιδευτικοί με μικρό σχετικά κόστος. Επίσης, μπορούν να συμμετέχουν σε επιμορφωτικά προγράμ-

³ «Περί οργάνωσης και λειτουργίας παρά τω Κ.Ε.Μ.Ε. Σχολής Επιμορφώσεως Λειτουργών Μέσης Εκπαιδεύσεως»

ματα για την ανανέωση και τον εμπλουτισμό των γνώσεών τους όσο συχνά οι ίδιοι το επιθυμούν.

Η εφαρμογή της μεθόδου της εξ αποστάσεως διδασκαλίας δεν δημιουργεί προβλήματα για την παρακολούθηση των προγραμμάτων σε όσους εκπαιδευτικούς εργάζονται και ζουν σε περιοχές όπου δεν λειτουργούν Περιφερειακά Επιμορφωτικά Κέντρα (Π.Ε.Κ), αφού δεν χρειάζεται να μετακινηθούν από τον τόπο της εργασίας τους. Αλλά και για εκείνους, που κοινωνικές ή οικογενειακές υποχρεώσεις, δεν τους επιτρέπουν να βρίσκονται στις αίθουσες διδασκαλίας σε συγκεκριμένες ημέρες και ώρες, η μέθοδος της εξ αποστάσεως διδασκαλίας, διευκολύνει τη συμμετοχή τους στα προγράμματα επιμόρφωσης.

Στην ελληνική εκπαίδευση η εξ αποστάσεως μεθοδολογία εντάσσεται ολοένα και περισσότερο στις προσπάθειες οργάνωσης της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών. Εκτός από την ίδρυση και ανάπτυξη του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, κατά καιρούς λειτούργησαν καινοτόμα προγράμματα όπως το ευρωπαϊκό πρόγραμμα TRENDS και το έργο ΟΔΥΣΣΕΙΑ.

Σε άλλα κράτη η εξ αποστάσεως μέθοδος εκπαίδευσης χρησιμοποιείται ιδιαίτερα στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Στη Γερμανία τα προγράμματα οργανώνονται από το Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο του Tubigen, στη Φινλανδία από τη Φινλανδική Ένωση για την εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και στη Γαλλία από τη Διαπανεπιστημιακή Ομοσπονδία εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης. Σε άλλες περιπτώσεις Πανεπιστήμια εντάσσονται στους φορείς επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, όπως το Ανοικτό Πανεπιστήμιο της Πορτογαλίας και τα Πανεπιστήμια McGill του Καναδά και Tucuman της Αργεντινής. Το Ανοικτό Πανεπιστήμιο της Μεγάλης Βρετανίας (Open University), που αποτελεί το σημαντικότερο εκπαιδευτικό ίδρυμα της ανοιχτής εκπαίδευσης, προσφέρει προγράμματα βασικής κατάρτισης και εξειδίκευσης των εκπαιδευτικών.

Καθώς είναι δύσκολο να εντοπίσει κανείς εξ αποστάσεως επιμορφωτικά προγράμματα που να υλοποιούνται σήμερα στη χώρα μας, το περιβάλλον εξ αποστάσεως επιμόρφωσης θεολόγων εκπαιδευτικών στο οποίο συμμετέχουμε έρχεται να καλύψει το κενό αυτό, αποτελώντας ταυτόχρονα μια καινοτομική πρόταση για την ελληνική εκπαίδευση: ένα σύγχρονο διαδικτυακό περιβάλλον μάθησης, με πολλά νέα παιδαγωγικά χαρακτηριστικά, ευέλικτο και αποτελεσματικό. Ένα περιβάλλον σύγχρονο και βιώσιμο που μπορεί να λειτουργήσει σε διαρκή βάση, συμπληρωματικά ως προς τις υπάρχουσες δομές.

ΣΥΝΟΨΗ – ΟΔΗΓΙΕΣ.

Στο Κεφάλαιο αυτό επιχειρήσαμε μία γενική αναφορά στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης. Στο τρίτο κεφάλαιο θα μας απασχολήσει η ψυχολογική υποστήριξη της διαδικασίας της μάθησης. Περισσότερες πληροφορίες, επιστημονική και συμβουλευτική υποστήριξη για τα θέματα του 2^{ου} Κεφαλαίου μπορείτε να έχετε στην [Ανοικτή γραμμή επικοινωνίας](#) από τους υπεύθυνους του Θεματικού Πεδίου 1.

ΟΔΗΓΟΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΜΕΛΕΤΗ

Στο σημείο αυτό μπορείτε να διαβάσετε την Εισήγηση, στο 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης, του Καθηγητή του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου κ. Αντώνη Λιοναράκη με θέμα: «Για ποια εξ αποστάσεως εκπαίδευση μιλάμε;». Πραγματεύεται την παιδαγωγική διάσταση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και τους νέους ρόλους που λαμβάνει μέσα από τις δυναμικές που ορίζονται

στο νέο εκπαιδευτικό περιβάλλον. Επιπλέον, διατυπώνει κάποιους προβληματισμούς για τα κριτήρια επιλογών του διδακτικού υλικού, ενώ καταθέτει μία πρόταση για τη δημιουργία ενός Εθνικού Δικτύου εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης με σκοπό τον προβληματισμό, την οριοθέτηση και ανάπτυξη της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Το πλήρες κείμενο της Εισήγησης θα το βρείτε στο φάκελο «παράλληλα κείμενα» του 2^{ου} κεφαλαίου με την ονομασία: «Lionarakis».

Μπορείτε ακόμη να διαβάσετε το άρθρο ««Εφαρμογές των νέων τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας σε προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων Η περίπτωση της Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.»», των Β. Ζακόπουλου, Χ. Μουζάκη, Ι. Ψυχογιού, Κ. Μακρόπουλου. Το άρθρο επισημαίνει τη σημαντική συμβολή της Τεχνολογίας της Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) στη δια βίου μάθηση και παρουσιάζει τη δραστηριοποίηση και τις εξελίξεις γύρω από το θέμα αυτό σε άλλες χώρες. Το πλήρες κείμενο θα το βρείτε στο φάκελο «παράλληλα κείμενα» του 2^{ου} κεφαλαίου με την ονομασία: «Νέες τεχνολογίες-μάθηση».

Παραθέτουμε στη συνέχεια μία ενδεικτική βιβλιογραφία για ζητήματα Ανοικτής και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης.

A. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Bork Alfred & Gunnarsdottir (Editors), (2001), 'Tutorial distance learning – rebuilding our educational system', Kluwer Academic / Plenum Publishers, ISBN 0-306-46644-9

Collis Betty, Moonen Jef, (2002), 'Flexible learning in a digital world – experiences and expectations', Kogan Page, ISBN 0-7494-3371-X

Hillier Yvonne, (2002), 'Reflective teaching in further and adult education', Continuum, ISBN 0-8264-5160-8

Laurillard Diana, (2002), 'Rethinking university teaching – a conversational framework for the effective use of learning technologies', Routledge – Falmer, ISBN 0-415-25679-8

Lockwood Fred and Gooley Anne (Editors), (2001), 'Innovation in Open and Distance Learning – successful development of online and web-based learning', Kogan Page, ISBN 0-7494-3476-7

Melton Reginald F., (2002), 'Planning and developing open and distance learning – a quality assurance approach', Routledge – Falmer, ISBN 0-415-25481-7

Peters Otto, (2001), 'Learning and teaching in distance education – analysis and interpretations from an international perspective', Kogan Page, ISBN 0-7494-3594-1

Rudestam, Kjell Erik & Schoenholtz-Read Judith, (Editors), (2002), 'Handbook of online learning – innovations in higher education and corporate training', Sage Publications, ISBN 0-7619-2403-5

Salmon Gilly, (2003), 'E-tivities – the key to active online learning', Kogan Page, ISBN 0-7494-3686-7

Simpson Ormond, (2002), 'Supporting students in online, open and distance learning', Kogan Page, ISBN 0-7494-3740-5

Tait Alan and Mills Roger, (2003), 'Rethinking learner support in distance education – change and continuity in an international context', Routledge – Falmer, ISBN 0-415-30144-0

Usher Robin, Bryant Ian and Johnston Rennie, (2001), 'Adult Education and the postmodern challenge – learning beyond the limits', Routledge, London, ISBN 0-415-12021-7

B. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (ΣΥΝΕΔΡΙΑ)

Λιοναράκης Αντώνης, (2003), (Επιμέλεια), «Πρακτικά εισηγήσεων του 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου για την ΑεξΑΕ», Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο και Επιστημονική Εταιρεία «Ελληνικό Δίκτυο ΑεξΑΕ», Εκδόσεις ΠΡΟΠΟΜΠΟΣ, ISBN 960-7860-27-6

Λιοναράκης Αντώνης, (2003), (Επιμέλεια), «Πρακτικά εισηγήσεων του 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου για την ΑεξΑΕ», ΤΟΜΟΣ Α΄, Έκδοση Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, ISBN SET 960-538-499-X, ISBN 960-538-500-7

Λιοναράκης Αντώνης, (2003), (Επιμέλεια) «Πρακτικά εισηγήσεων του 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου για την ΑεξΑΕ», ΤΟΜΟΣ Β΄, Έκδοση Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, ISBN SET 960-538-499-X, ISBN 960-538-501-5

Λιοναράκης Αντώνης, (2003), (Επιμέλεια) «Ας τους μάθουμε πώς να μαθαίνουν», ΤΟΜΟΙ Α + Β, Έκδοση της Επιστημονικής Εταιρείας «Ελληνικό Δίκτυο Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης», ISBN 960-87597-0-6

Ψυχολογική υποστήριξη της διαδικασίας της μάθησης

Σκοπός

Το κεφάλαιο αποσκοπεί στην προσφορά προς τους εκπαιδευτικούς των αναγκαίων γνώσεων για την παιδαγωγική και ψυχολογική υποστήριξη των μαθητών και ιδιαίτερα των μαθητών εκείνων που εμφανίζουν δυσκολίες μάθησης και συμπεριφοράς.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα

Όταν θα έχετε μελετήσει το κεφάλαιο αυτό, θα μπορείτε να:

- Δίνετε έναν ορισμό για τον όρο «Μαθησιακές Δυσκολίες»
- Αναφέρετε πέντε τουλάχιστον ενδείξεις ύπαρξης Μαθησιακών Δυσκολιών
- Προσαρμόζετε τη διδασκαλία σας με βάση τις σύγχρονες διδακτικές προσεγγίσεις που αφορούν τα άτομα που παρουσιάζουν μαθησιακές δυσκολίες
- Αναφέρεστε στις βασικές θεωρίες που σκοπό έχουν να περιγράψουν τη διαδικασία της ηθικής εξέλιξης του παιδιού
- Εξηγείτε το ρόλο που παίζουν οι φιλίες μεταξύ συνομηλίκων στην εξέλιξη

Έννοιες Κλειδιά

- Μαθησιακές Δυσκολίες
- Άμεση Διδασκαλία.
- Γνωστική Μαθητεία.

- Καθοδηγούμενη Έρευνα.
- Παιδαγωγική που βασίζεται στα ενδιαφέροντα.
- Ηθική εξέλιξη
- Φιλίες συνομηλίκων

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Η αδυναμία ανταπόκρισης στις απαιτήσεις του σχολικού προγράμματος μπορεί να συναρτάται με ποικίλους ψυχολογικούς, κοινωνικούς, εκπαιδευτικούς και κοινωνικούς παράγοντες. Η εμφάνιση, όμως, των προβλημάτων αυτών έχει αρνητικές επιπτώσεις στη σχολική επίδοση και στη διαμόρφωση της προσωπικής ταυτότητας των μαθητών. Γι' αυτό απαιτείται ιδιαίτερη ψυχοπαιδαγωγική υποστήριξη εκ μέρους των εκπαιδευτικών, των γονέων ή και άλλων εκπαιδευτικών φορέων και υπηρεσιών.

Η γνώση των γνωστικών δυνατοτήτων και γενικότερα της ψυχολογίας των μαθητών πρέπει να θεωρείται ως μία βασική προϋπόθεση επιτυχίας του διδακτικού έργου. Αυτό σημαίνει ότι το αναπτυξιακό επίπεδο του μαθητή και ο βαθμός ετοιμότητάς του συνιστούν το βασικό κριτήριο επιλογής όχι μόνο της ύλης αλλά και των τρόπων μεθόδευσης της διδασκαλίας.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 3.1

Ένα βασικό γνώρισμα του εικονικού σχολικού περιβάλλοντος που δημιουργήσαμε στο Κεφάλαιο 1 είναι η ψυχολογική καθοδήγηση και στήριξη μαθητών και καθηγητών. Στη Μελέτη Περίπτωσης 1 γνωρίσαμε τους δύο «ταραξίες» μαθητές του Β3, τον Γιώργο και τον Ανέστη. Πήραμε παράλληλα και μία γεύση από τον τρόπο με τον οποίο επιχειρούν ο Διευθυντής και ο Σύλλογος διδασκόντων να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα με όλες τις συνακόλουθες επιπτώσεις (για τους μαθητές αλλά και για τους καθηγητές). Ας προσπαθήσουμε στη συνέχεια να σκιαγραφήσουμε ένα πλαίσιο αρχών πάνω στο οποίο θα μπορούσαμε να στηρίξουμε μία πιο ουσιαστική αλλά και περισσότερο αποτελεσματική αντιμετώπιση:

- Η μάθηση αποτελεί μία διαδικασία οικοδόμησης της γνώσης, στην οποία ο μαθητής συμμετέχει ενεργά και η οποία επηρεάζεται από συγκεκριμένους παράγοντες.
- Οι μαθητές κυριαρχούνται από ορισμένες ψυχολογικές και κοινωνικές ανάγκες οι οποίες επίμονα ζητούν την πλήρωσή τους. Χαρακτηριστική είναι, η συγκρότηση θετικής και ισορροπημένης αυτοαντίληψης, καθώς αγωνίζονται να αφομοιώσουν λειτουργικά στο εγώ τους τις νέες εμπειρίες, που προέρχονται από τις αλληλεπιδράσεις τους με το κοινωνικό περιβάλλον και τις ποικίλες ψυχοσωματικές τους αλλαγές.

- Η επιδίωξη ανεξαρτησίας και αυτονομίας εκδηλώνεται με τη μορφή της αμφισβήτησης και της μαχητικής διαφωνίας με το υφιστάμενο κοινωνικό, πολιτικό και θρησκευτικό περιβάλλον. Η συμπεριφορά αυτή πρέπει αρχικά να ερμηνεύεται ως ένα φυσιολογικό φαινόμενο και όχι ως εχθρική στάση.
- Υπάρχουν βασικές ενδείξεις οι οποίες θα μπορούσαν να ευαισθητοποιήσουν τους εκπαιδευτικούς σχετικά με την ύπαρξη μαθησιακών δυσκολιών.
- Οι μαθητές που αντιμετωπίζουν Μαθησιακές δυσκολίες παρουσιάζουν μία σειρά από γνωστικά, συναισθηματικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά, τα οποία επηρεάζουν την εξέλιξή τους στο σχολείο.
- Μία σειρά συγκεκριμένων διδακτικών παρεμβάσεων μπορεί να συνεισφέρει θετικά στην άμεση αντιμετώπιση των δυσκολιών ανάλογα με το γνωστικό αντικείμενο.
- Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να είναι ενημερωμένοι για το περιεχόμενο της νομοθεσίας που αφορά τις Μαθησιακές δυσκολίες.

Ένα βασικό στοιχείο στο πλαίσιο αρχών που μόλις σκιαγραφήσαμε αποτελεί ο όρος «**Μαθησιακές δυσκολίες**». Οι Μαθησιακές δυσκολίες αποτελούν μία κατηγορία ειδικών αναγκών οι οποίες απασχολούν σημαντικό αριθμό μαθητών, γονέων και εκπαιδευτικών. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες είναι πολλά και αφορούν το **γνωστικό, το συναισθηματικό και τον κοινωνικό τομέα**. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι εμφανίζουν προβλήματα στην παρακολούθηση της διδασκαλίας και αυξημένο άγχος για ενδεχόμενη αποτυχία στις εξετάσεις.

Τα προβλήματα γίνονται περισσότερο έντονα στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση καθώς οι μαθητές έρχονται σε επαφή με ένα μεγάλο αριθμό εκπαιδευτικών οι οποίοι δεν γνωρίζουν τις ιδιαιτερότητές τους.

3.1. Μαθησιακές Δυσκολίες: Ορισμός και περιεχόμε- νο

Οι Μαθησιακές Δυσκολίες είναι ένας γενικός όρος που αναφέρεται σε μία ανομοιογενή ομάδα διαταραχών οι οποίες εκδηλώνονται με σημαντικές δυσκολίες στην πρόσκτηση και χρήση ικανοτήτων ακρόασης, ομιλίας, ανάγνωσης, γραφής, συλλογισμού ή μαθηματικών ικανοτήτων. Οι διαταραχές αυτές είναι εγγενείς στο άτομο και αποδίδονται σε δυσλειτουργία του κεντρικού νευρικού συστήματος και μπορεί να υπάρχουν σε όλη τη διάρκεια της ζωής. Προβλήματα σε συμπεριφορές αυτοελέγχου, κοινωνικής αντίληψης και κοινωνικής αλληλεπίδρασης μπορεί να συνυπάρχουν με τις Μαθησιακές Δυσκολίες, αλλά δεν συνιστούν από μόνα τους Μαθησιακές Δυσκολίες.

Σε ένα περισσότερο πρακτικό ορισμό όπως τον διατύπωσε η Annemarie Sullivan Palincsar, καθηγήτρια του Πανεπιστημίου του Michigan, στην εισήγησή της με θέμα: «Αποτελεσματική Παιδαγωγική και Κατάλληλα Μαθησιακά Περιβάλλοντα για Μαθητές με Μαθησιακές Δυσκολίες» (ημερίδα με θέμα: «Οι μαθησιακές δυσκολίες στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση», Πανεπιστήμιο Μακεδονία 12.06.2005), οι μαθητές θεωρούνται ότι παρουσιάζουν Μαθησιακές Δυσκολίες όταν:

- **δυσκολεύονται σε διάφορες μαθησιακές δραστηριότητες και οι δυσκολίες αυτές δεν μπορούν να εξηγηθούν με όρους ευφυΐας, διδακτικών ευκαιριών, συναισθηματικής κατάστασης, αισθησιακής οξύτητας (ώραση, ακοή), σωματικής υγείας.**

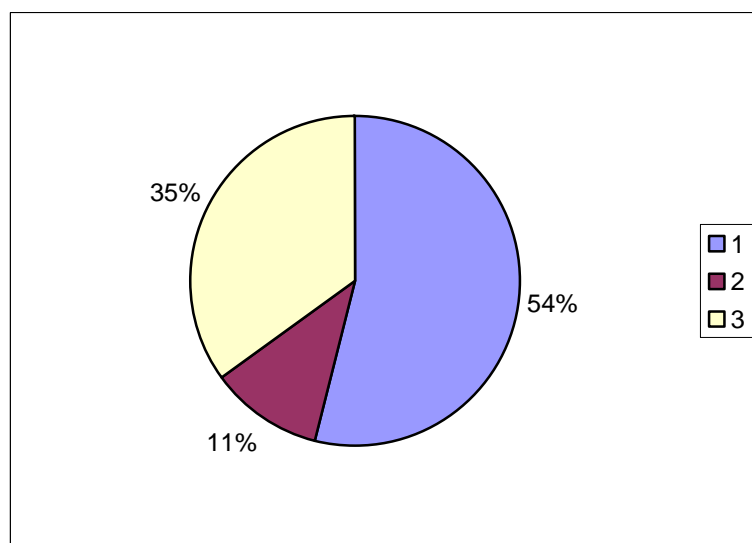
3.2. Ενδείξεις ύπαρξης Μαθησιακών Δυσκολιών

Οι συμπεριφορές οι οποίες όταν επιμένουν για μεγάλο χρονικό διάστημα και είναι έντονες, παραπέμπουν στην ύπαρξη Μαθησιακών Δυσκολιών, είναι όταν ο μαθητής:

- δυσκολεύεται να ακολουθήσει σύνθετες οδηγίες
- δυσκολεύεται να συγκεντρωθεί σε ένα έργο
- δουλεύει αργά και δεν ελέγχει τον εαυτό του
- υποκύπτει εύκολα στην πίεση των συνομηλίκων
- παρερμηνεύει συχνά τη συμπεριφορά των άλλων
- δεν δέχεται την κριτική
- αποφεύγει να διαβάσει και να γράψει
- δυσκολεύεται στις αφηρημένες έννοιες
- παράγει πολύ φτωχό γραπτό λόγο
- δυσκολεύεται να κάνει περίληψη
- χαρακτηρίζεται από σημαντικά προβλήματα απόδοσης προσοχής στο γνωστικό έργο με το οποίο έχει εμπλακεί
- παρουσιάζει προβλήματα συμπεριφοράς τα οποία ποικίλουν από επιθετικότητα μέχρι απάθεια ή εσωστρέφεια
- επιλέγει την παραβατική συμπεριφορά και τις αντίστοιχες παρές για να κερδίσει αναγνώριση εξαιτίας του βιώματος της σχολικής αποτυχίας και της απόρριψης από τους συμμαθητές του.

Σύμφωνα με σύγχρονα ερευνητικά δεδομένα (Maag, J. W. & Reid, R. (1994). The phenomenology of depression among students with and without learning disabilities: More similar than different. *Learning Disabilities Research and Practice*, 9 (2), 91-103), υπάρχει

σαφής σχέση μεταξύ των προβλημάτων συμπεριφοράς και των Μαθησιακών Δυσκολιών. Ειδικότερα η ύπαρξη προβλημάτων συμπεριφοράς ποικίλει από επιθετικότητα 54% μέχρι απάθεια ή εσωστρέφεια 11%, ενώ το 35% δεν αντιμετωπίζει προβλήματα συμπεριφοράς (Γράφημα 1).

Γράφημα 1. Σχέση μεταξύ προβλημάτων συμπεριφοράς και Μαθησιακών Δυσκολιών.

3.3. Λύσεις: Προσαρμογή Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών και ειδική μεθόδευση της διδασκαλίας

Οι μαθητές με Μαθησιακές Δυσκολίες αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα στην καθημερινή εκπαιδευτική διαδικασία με αποτέλεσμα να μην απολαμβάνουν τα αγαθά της ισότητας των ευκαιριών στο σχολείο. Η πιο ουσιαστική λύση θα ήταν η δημιουργία ευέλικτων Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών (Α.Π.Σ.) τα οποία θα προσαρμόζονται στις ανάγκες των μαθητών. Η προσαρμογή των Α.Π.Σ., θα πρέπει να αφορά:

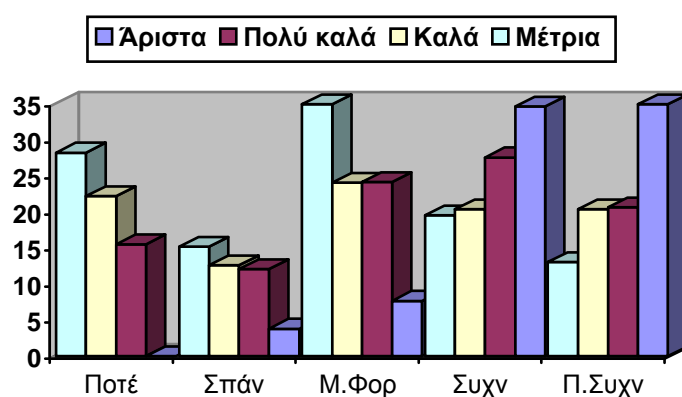
- το περιεχόμενο (ρυθμός κάλυψης της ύλης, απλούστευση των κειμένων)
- τις στρατηγικές μάθησης (σύνολο τεχνικών και μεθόδων που διευκολύνουν τη μάθηση)
- το διδακτικό περιβάλλον (οργάνωση της τάξης, ομαδική εργασία)
- μεθόδους αξιολόγησης (αλλαγές στο χρόνο, χώρο, μορφή απαντήσεων). Ατομική αξιολόγηση σε ειδικό χώρο χωρίς χρονικά όρια και με περιορισμένα ερεθίσματα ώστε να μειώνεται η πιθανότητα διάσπασης της προσοχής.

Μπορούμε, ωστόσο, να συζητήσουμε και κάποιες πρακτικές μορφές προσαρμογής της διδασκαλίας οι οποίες βοηθούν ιδιαίτερα την κατηγορία των μαθητών που παρουσιάζουν Μαθησιακές Δυσκολίες, όπως:

- η σαφής διατύπωση των στόχων κάθε διδασκαλίας ώστε η προσοχή τους να επικεντρωθεί στα σημεία που είναι σημαντικά
- η χρήση οργανογράμματος στην αρχή της διδασκαλίας ώστε οι μαθητές να παρακολουθούν ομαλά τη ροή του μαθήματος
- η παρουσίαση αφηρημένων εννοιών με χειροπιαστά παραδείγματα
- η παρουσίαση πληροφοριών με ποικίλους τρόπους όπως πίνακες, εικόνες, παρουσιάσεις κ.ά.
- οι ομαδικές δραστηριότητες κατά την παράδοση του μαθήματος
- η σύνοψη των βασικών σημείων από τους μαθητές
- η ενθάρρυνση των μαθητών
- η αύξηση του χρόνου αναμονής των απαντήσεων

3.4. Μία Έρευνα

Έρευνα που πραγματοποιήσαμε (Κιουλάνης, Μωϋσιάδης, 2002-2003) σε δύο Ενιαία Λύκεια της Δράμας, σε ένα επιλεγμένο δείγμα διακοσίων μαθητών, απέδειξε, εκείνο το οποίο καθημερινά η σχολική πράξη επιβεβαιώνει: ότι δηλαδή η ποιότητα των ανθρώπινων σχέσεων, ασκεί μεγάλη διαμορφωτική επίδραση κατά την όψιμη εφηβική ηλικία, και επηρεάζει άμεσα τη διαδικασία της αγωγής. Στο γράφημα που ακολουθεί (Γράφημα 2) φαίνεται ότι οι εκπαιδευτικοί διαθέτουν μεγαλύτερο χρόνο για την απάντηση των ερωτήσεων που θέτουν στους καλούς μαθητές (Επίδοση: Άριστα, Πολύ καλά), ενώ θα έπρεπε να πράττουν το αντίθετο.

(Γράφημα 2: Διαφορές συμπεριφοράς εκπαιδευτικών που συνδέονται με τη σχολική επίδοση των μαθητών-Διάθεση μεγαλύτερου χρόνου απάντησης ερωτήσεων)

Το γεγονός αυτό αποκτά μεγαλύτερη σημασία, καθώς η ύπαρξη ποιοτικών σχέσεων δεν είναι ασυμβίβαστη με τη σχέση του ρόλου στα πλαίσια της επικοινωνίας

εκπαιδευτικού και μαθητών. Βέβαια, κατά ένα μεγάλο μέρος η λύση του προβλήματος εξαρτάται από τον εκπαιδευτικό, δεδομένου ότι αυτός αποτελεί τον κύριο παράγοντα διαμόρφωσης των ποιοτικών σχέσεων. Οι διαθέσεις άλλωστε του εκπαιδευτικού, πριν ακόμη εκδηλωθούν απερίφραστα, μεταβιβάζονται κατά την επικοινωνία και έχουν τη δυνατότητα να επηρεάζουν τους μαθητές. Σε κάθε περίπτωση πάντως, ο εκπαιδευτικός δεν πρέπει να εμφανίζει αδικαιολόγητες διαφορές στη συμπεριφορά του προς τους μαθητές ούτε να χρησιμοποιεί αισθητά διαφορετικές στρατηγικές ελέγχου.

Η σχολική επίδοση βέβαια, συχνά γίνεται αφορμή διαφορετικών στάσεων και ενεργειών από την πλευρά των εκπαιδευτικών με αποτέλεσμα συχνά να παρατηρείται ποιοτικότερη επικοινωνία με τους μαθητές που συγκεντρώνουν μεγαλύτερη βαθμολογία.

Κατά τη διάρκεια της διδακτικής πράξης πάντως, ο μαθητής δεν έρχεται σε επικοινωνία μόνο με τον εκπαιδευτικό, αλλά και με τους συμμαθητές του, όπως επίσης και με το διδακτικό εγχειρίδιο. Μέσα από το πολύπλοκο αυτό πλέγμα σχέσεων, οικοδομείται η πεποίθηση των μαθητών για την πραγματικότητα του εξωτερικού κόσμου. Μία γενικότερη οργάνωση λοιπόν της σχολικής πραγματικότητας με κριτήριο τις προσωπικές σχέσεις θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμη και εποικοδομητική. Η χρήση σύγχρονων οπτικοακουστικών μέσων, και η συλλογική διδασκαλία θα μπορούσαν να συμβάλλουν θετικά στην επίτευξη αυτού του στόχου. Η έρευνα βέβαια έδειξε ότι, ακόμη και σήμερα η μορφή διδασκαλίας που κυριαρχεί είναι η μετωπική, τη στιγμή μάλιστα που η πλειοψηφία των μαθητών έχει μικρή εμπειρία από οποιαδήποτε συλλογική μορφή διδασκαλίας.

3.5. Σύγχρονες προσεγγίσεις για τη διδασκαλία μαθητών με Μαθησιακές Δυσκολίες

Στο σημείο αυτό θα επανέλθουμε στην Annemarie Sullivan Palincsar, και στην εισήγησή της με θέμα: «Αποτελεσματική Παιδαγωγική και Κατάλληλα Μαθησιακά Περιβάλλοντα για Μαθητές με Μαθησιακές Δυσκολίες». Οι σύγχρονες προσεγγίσεις για τη διδασκαλία των μαθητών με Μαθησιακές Δυσκολίες τις οποίες προτείνει η καθηγήτρια του Πανεπιστημίου του Michigan είναι:

- **Η Άμεση Διδασκαλία.**
- **Η Γνωστική Μαθητεία.**
- **Η Καθοδηγούμενη Έρευνα.**
- **Η Παιδαγωγική που βασίζεται στα ενδιαφέροντα.**

3.5.1. Άμεση Διδασκαλία

Η Άμεση Διδασκαλία παρουσιάζεται με πολύ μεγάλη υποστήριξη από την εκπαιδευτική έρευνα, ωστόσο, είναι χρήσιμη μόνο για τη διδασκαλία συγκεκριμένων πληροφοριών και λεξιλογίου και όχι για την προαγωγή της κατανόησης και της μάθησης σε βάθος.

Τα γνωρίσματα της Άμεσης Διδασκαλίας είναι:

- το περιεχόμενο μιας διδακτικής ενότητας χωρίζεται σε επιμέρους τμήματα
- γίνεται παρουσίαση των πληροφοριών βήμα-βήμα, ενώ ο εκπαιδευτικός δίνει παραδείγματα συγκεκριμένων διαδικασιών
- χρησιμοποιείται καθοδηγούμενη πρακτική εξάσκηση
- εάν θεωρηθεί αναγκαίο η διδασκαλία επαναλαμβάνεται

3.5.2. Γνωστική Μαθητεία

Βασίζεται στη θεωρία ότι η μάθηση επιτυγχάνεται καλύτερα σε αλληλεπίδραση με άτομα που έχουν περισσότερες γνώσεις ή με συνομηλίκους.

Τα γνωρίσματα της Γνωστικής Μαθητείας είναι:

- ο εκπαιδευτικός επιλέγει τις πιο εξειδικευμένες στρατηγικές που είναι κατάλληλες για κάποιο συγκεκριμένο έργο
- η δυσκολία των μαθησιακών έργων αντιστοιχεί στη «ζώνη επικείμενης ανάπτυξης», ακριβώς ένα βήμα πάνω από αυτό που ένας μαθητής μπορεί να καταφέρει μόνος του
- ο εκπαιδευτικός λειτουργεί ως μοντέλο, επιδεικνύει τη στρατηγική και καθοδηγεί τους μαθητές
- οι μαθητές ενθαρρύνονται να διατυπώσουν τον τρόπο που συλλογίζονται ή την προσέγγισή τους όταν λύνουν ένα πρόβλημα
- η υποστήριξη από τον εκπαιδευτικό φθίνει καθώς οι μαθητές σταδιακά αποκτούν την ικανότητα να ρυθμίζουν μόνοι τη μελέτη τους.

3.5.3. Καθοδηγούμενη Έρευνα

Είναι μία πολύπλευρη δραστηριότητα που περιλαμβάνει:

- διατύπωση ερωτήσεων, παρατηρήσεις, αξιοποίηση πηγών πληροφόρησης (internet κ.λ.π.).
- διαθεματικές δραστηριότητες

Τα γνωρίσματα της Καθοδηγούμενης Έρευνας είναι:

- οι μαθητές βιώνουν τη διαδικασία της μάθησης ως μία επαναλαμβανόμενη διαδικασία, στην οποία η γνώση και η κρίση κάποιου βελτιώνονται συνεχώς
- έχουν τη δυνατότητα να εμπλακούν στη διαδικασία επίλυσης προβλημάτων μέσα από δραστηριότητες
- τους δίνεται οι δυνατότητα να εμπλακούν σε μία κοινότητα μάθησης

3.5.4. Παιδαγωγική που βασίζεται στα ενδιαφέροντα.

Στηρίζεται στο όραμα για το σχεδιασμό πλούσιων διδακτικών πλαισίων που έχουν νόημα για τους μαθητές και αντανακλούν τα αληθινά τους ενδιαφέροντα.

Τα γνωρίσματα της Παιδαγωγικής που βασίζεται στα ενδιαφέροντα είναι:

- οι μαθητές έχουν θετικά συναισθήματα που σχετίζονται με τη συμμετοχή τους σε δραστηριότητες
- υπάρχουν αυξημένα επίπεδα ενεργοποίησης κινήτρων
- οι εκπαιδευόμενοι έχουν θετική στάση απέναντι στην εκπαιδευτική διαδικασία, καθώς έχουν δυνατότητα επιλογής και εργάζονται στην περιοχή των ενδιαφερόντων τους.

3.6. Συμπεράσματα

Δεν υπάρχει μόνο μία προσέγγιση για τη διδασκαλία μαθητών με Μαθησιακές Δυσκολίες.

- Η Άμεση Διδασκαλία είναι πιο αποτελεσματική για την εκμάθηση πληροφοριών. Έχει αποτέλεσμα γιατί είναι σαφής, επαναληπτική και οι μαθητές παίρνουν άμεση διορθωτική επανατροφοδότηση.
- Η Γνωστική Μαθητεία είναι πιο αποτελεσματική για τη διδασκαλία διαδικασιών μάθησης ή στρατηγικών. Είναι κατάλληλη γιατί επικεντρώνεται στην ατομική υποστήριξη της μάθησης.
- Η μάθηση με Καθοδηγούμενη Έρευνα είναι πιο αποτελεσματική γιατί σχετίζεται με πραγματικά γεγονότα, είναι κυκλικά επαναλαμβανόμενη, στόχος της είναι οι μαθητές να σκεφτούν σε βάθος ένα θέμα, γίνεται συνεργατικά.
- Η Παιδαγωγική που βασίζεται στα ενδιαφέροντα είναι πιο αποτελεσματική για την ενίσχυση της εικόνας που έχουν οι μαθητές για τον εαυτό τους. Είναι θετικό το γεγονός ότι με αυτή μπορούν να αφυπνιστούν ικανότητες που δεν είχαν εντοπιστεί στο παρελθόν.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 3.2.

Στη δραστηριότητα 3.1. σκιαγραφήσαμε ένα πλαίσιο αρχών πάνω στο οποίο θα μπορούσαμε να στηρίξουμε μία πιο ουσιαστική αλλά και περισσότερο αποτελεσματική αντιμετώπιση του προβλήματος που θέσαμε στη Μελέτη Περίπτωσης 1. Μία από τις παραμέτρους που θέσαμε ήταν ότι οι εκπαιδευτικοί πρέπει να είναι ενημερωμένοι για το περιεχόμενο της νομοθεσίας που αφορά τις Μαθησιακές δυσκολίες. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο παραθέτουμε στη συνέχεια τους δύο βασικούς νόμους που αφορούν στην εκπαίδευση των μαθητών με Μαθησιακές Δυσκολίες. Συμβουλευτείτε τον πίνακα που ακολουθεί και στη συνέχεια μελετήστε τους νόμους που θα βρείτε στο φάκελο του 3^{ου} Κεφαλαίου στα «Εγγγραφα», με τις ονομασίες «1566 άρθρα 32-36» και «ΝΟΜΟΣ 2817». Συζητήστε τους αν επιθυμείτε με τους υπεύθυνους του θεματικού πεδίου 3.

Ταυτότητα Εγγράφου	Θέμα
Νόμος 1566, άρθρα 32-36	Ειδική αγωγή
Νόμος 2817	Εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες

Στην ενότητα που ακολουθεί θα συζητήσουμε τη σχέση μεταξύ κοινωνικού-πολιτισμικού περιβάλλοντος και ηθικής εξέλιξης του παιδιού, κάνοντας μία αναφορά σε κάποιες από τις πιο βασικές θεωρίες που κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί.

3.7. Κοινωνικό-Πολιτισμικό περιβάλλον και ηθική εξέλιξη του παιδιού

Υπάρχει μία μεγάλη διαμάχη στην εξελικτική ψυχολογία η οποία τροφοδοτείται από διαπολιτισμικά στοιχεία διαφορετικών αντιλήψεων σχετικά με την ηθική και την προσωπικότητα, αλλά και από μελέτες σχετικές με το κοινωνικό φύλο. Η σύγκρουση υπάρχει μεταξύ αυτών που αναζητούν προσδιοριστικούς παράγοντες της εξέλιξης μέσα στον ανθρώπινο νου και εκείνων που ανακαλύπτουν τους ίδιους τους παράγοντες στην αλληλεπίδραση μεταξύ των ανθρώπων.

Μία επίσημη εγκύκλιος που αφορούσε την πρωτοβάθμια εκπαίδευση στη Μεγάλη Βρετανία, η αναφορά Plowden, εξήγαγε στη διάρκεια των δεκαετιών 1960 και 70, μία σειρά από συμπεράσματα όπως το παρακάτω: «Μέχρι το παιδί να είναι έτοιμο να κάνει ένα ορισμένο βήμα μπροστά, είναι απώλεια χρόνου να προσπαθήσει κανείς να του δείξει πώς να το κάνει».

Το θεωρητικό πλαίσιο αυτής της αναφοράς, συνδέεται άμεσα με τις απόψεις του Jean Piaget. Ήταν αυτός που μας παρείχε την πιο γνωστή ίσως περιγραφή της γνωστικής εξέλιξης ως **μίας σειράς ξεχωριστών σταδίων**. Το κάθε στάδιο ορίζεται σύμφωνα με μία ιδιαίτερη γνωστική δομή και είναι συνδεδεμένο με μία αναλογία ηλικίας κατά προσέγγιση. Σύμφωνα, με τις εκτιμήσεις του για την ανάπτυξη της ηθικής σκέψης, μέχρι και την ηλικία των τεσσάρων χρόνων τα παιδιά βρίσκονται σε μία **προηθική φάση**, όπου δεν κατανοούν τους κανόνες και έχουν αφηρημένες ιδέες για το σωστό και το λάθος. Έπειτα, μπαίνουν στο στάδιο του **ηθικού ρεαλισμού**, όπου οι κανόνες θεωρούνται ιεροί και απαραβίαστοι και η τιμωρία ακολουθεί αναπόφευκτα την παράβασή τους. Επιπλέον, οι ηθικές κρίσεις βασίζονται στις συνέπειες περισσότερο, παρά στις προθέσεις. Από την ηλικία των εννέα ή δέκα χρόνων, τα παιδιά γίνονται ικανά για **ηθικό υποκειμενισμό**. Οι κανόνες αντιμετωπίζονται ως θεωρητικοί, η αποδοχή έμμονης κριτικής είναι λιγότερο εμφανής και η πρόθεση παίζει έναν κύριο ρόλο στην ηθική κρίση.

Ο Laurence Kohlberg, αμερικανός εξελικτικός ψυχολόγος, εξήγησε και επεξεργάστηκε τις θέσεις του Piaget για την ηθική κρίση, προτείνοντας μία σειρά **τριών επιπέδων και έξι σταδίων** στην εξέλιξη και την έκφρασή της από την παιδική ηλικία στην εφηβεία (Πίνακας 1).

ΣΤΑΔΙΟ	Τι είναι σωστό;	Λόγοι για τήρηση του σωστού	Κοινωνική προοπτική σταδίου
ΕΠΙΠΕΔΟ Ε1: Προσυμβατικό			
Σ1: Ετερόνομη σκέψη	Η αποφυγή παραβίασης των κανόνων	Αποφυγή της τιμωρίας.	Εγωκεντρική προοπτική
Σ2: Ατομικισμός χρησιμοθηρικοί στόχοι	Ότι είναι δίκαιο. Μία ισότιμη συναλλαγή	Η εξυπηρέτηση των ατομικών αναγκών και συμφερόντων.	Συγκεκριμένη ατομικιστική προοπτική
ΕΠΙΠΕΔΟ Ε2: Συμβατικό			
Σ3: Αμοιβαίες διαπροσωπικές προσδοκίες	Το να ζει κανείς σύμφωνα με τις προσδοκίες του κοινωνικού περιβάλλοντος. Σωστά κίνητρα, σεβασμός και εντιμότητα στις σχέσεις.	Η ανάγκη να είναι κανείς καλό άτομο (για τον εαυτό του και για τους άλλους). Η φροντίδα για τους άλλους. Επιθυμία για τήρηση κανόνων.	Προοπτική του ατόμου στις σχέσεις του με άλλα άτομα. Συνειδητοποίηση αμοιβαίων αισθημάτων που προτάσσονται του ατομικού συμφέροντος.
Σ4: Κοινωνικό σύ-	Ότι συντελεί στην καλύτερη της	Η εύρυθμη λειτουργία των θεσμών.	Διαφοροποίηση της κοινωνικής προοπτι-

στημα και συνείδηση	κοινωνίας και των θεσμών	Αποφυγή διάλυσης κοινωνικού συστήματος.	κής από τη διαπροσωπική συμφωνία.
ΕΠΙΠΕΔΟ Ε3: Μετασυμβατικό			
Σ5: Ηθική κοινωνικού συμβολαίου	Οι περισσότεροι κανόνες είναι σχετικοί με την ομάδα στην οποία ανήκει κανείς. Πίστη σε καθολικές αξίες (ζωή-ελευθερία)	Συναισθηματική υποχρέωση απέναντι στο νόμο, αυτοδέσμευση απέναντι στην οικογένεια, τη φιλία κλπ.	Προοπτική ορθολογικά σκεπτόμενου ατόμου που συνυπολογίζει την ηθική και νομική διάσταση μίας άποψης.
Σ6: Καθολικές ηθικές αρχές	Η από μέρους του ατόμου επιλογή ηθικών αρχών και η ρύθμιση της ζωής του σύμφωνα με αυτές. Αποδοχή καθολικών αρχών δικαιοσύνης.	Η πεποίθηση του λογικά σκεπτόμενου ατόμου στην εγκυρότητα των καθολικών ηθικών αρχών.	Προοπτική κάθε λογικού ατόμου που αναγνωρίζει ότι ο άνθρωπος είναι αυτσκοπός και επομένως αξίζει ανάλογη αντιμετώπιση

Πίνακας 1. Η ηθική εξέλιξη κατά τον Kohlberg Πηγή: Δ. Μαρκουλής, Η εξέλιξη των ηθικών ιδεών, Νέα Παιδεία, τεύχος 32, σ. 78-80.

Ο Kohlberg βάσισε ουσιαστικά τη μελέτη του στη διάσταση της «κοινωνικής προοπτικής», στην άποψη δηλ. που έχει το άτομο για τις σχέσεις του με το κοινωνικό σύνολο. Έτσι, λοιπόν, ενώ ο Piaget τονίζει την προοδευτική μετάβαση του ατόμου από την ετερόνομη ηθική προς την ηθική αυτονομία, ο Kohlberg υιοθετεί την άποψη, ότι η ηθική ανάπτυξη περνά από τη φάση της τυφλής εμπιστοσύνης στους ενήλικες, στη φάση της αυτοεξάρτησης και δέσμευσης σε ηθικές αρχές που επιλέγει το ίδιο το άτομο.

Παράλληλα, ιδιαίτερη έμφαση έδωσε στην ταξινόμηση των ειδών της ηθικής κρίσης, που εκφράζονται από άτομα διαφορετικών ηλικιών, όταν αντιμετωπίζουν υποθετικά διλήμματα. Το πιο γνωστό «δίλημμα» που χρησιμοποιήθηκε ήταν το εξής:

Ένας πάμπτωχος άνδρας, ο Heinz, χρειαζόταν επειγόντως ένα φάρμακο για να σώσει τη ζωή της γυναίκας του και το οποίο ο φαρμακοποιός αρνιόταν να δώσει ή να προμηθεύσει με πίστωση. Έπρεπε λοιπόν να κλέψει το φάρμακο;

Πολλές σχετικές με την ηθική κρίση μελέτες, δείχνουν μια έντονη πολιτισμική διαφοροποίηση. Σε μία μάλιστα απ' αυτές, ο Iwasa, σύγκρινε τη λογική σχετικά με το δίλημμα του Heinz, στις Ηνωμένες Πολιτείες και στην Ιαπωνία. Διαπίστωσε με τον τρόπο αυτό ότι οι Αμερικανοί ενδιαφέρονταν να επιμηκύνουν τη ζωή, ενώ οι Ιάπωνες να την κάνουν πιο αγνή και καθαρή. Έτσι λοιπόν, η πλειοψηφία των Αμερικανών θεώρησε ότι ο Heinz έπρεπε να κλέψει το φάρμακο, ενώ η πλειοψηφία των Ιαπώνων θεώρησε ότι δεν έπρεπε.

Ένα έντονα αντιλεγόμενο σημείο που αφορά την εξέλιξη της ηθικής σκέψης, σχετίζεται με τις διαφορές της ηθικής ανάπτυξης ανάμεσα στα δύο φύλα.

Σε μία από τις πιο σημαντικές τοποθετήσεις της η Carol Gilligan, επισήμανε ότι τα στάδια των Piaget και Kohlberg δεν ταιριάζουν με την εξέλιξη των γυναικών. Επεξεργάστηκε μάλιστα τις εκτιμήσεις των αγοριών και των κοριτσιών σχετικά με το δίλημμα του Heinz. Στα πλαίσια αυτά τόνισε ότι οι επιφυλάξεις των κοριτσιών και των γυναικών για να κλέψουν το φάρμακο βασίζονταν σε επιπρόσθετους λόγους συν-

δεδεμένους με το περιβάλλον, όπως οι συνέπειες για τη γυναίκα αν ο άνδρας φυλακιστεί για το αδίκημα και η ανησυχία για το ποιος θα τη φροντίσει αν αρρωστήσει ξανά. Σε κάθε περίπτωση πάντως, η Gilligan, φαίνεται να συνδέει αυτές τις διαφορετικές θεωρήσεις ηθικής με τους διαφορετικούς ρόλους που παραδοσιακά αποδίδονται στους άντρες και στις γυναίκες.

Η εξέλιξη διαμέσου των σταδίων, δεν φαίνεται να προσφέρει οριστικές απαντήσεις στο ζήτημα της ηθικής εξέλιξης. Έτσι, λοιπόν, αρκετοί είναι εκείνοι οι οποίοι υποστηρίζουν ότι οι απόψεις των Piaget και Kohlberg βασίζονται σε μία ατομικιστική αντίληψη της εξέλιξης, αγνοώντας τον κοινωνικό και πολιτισμικό περίγυρο μέσα στον οποίο το παιδί αναπτύσσεται.

Η θέση μάλιστα που αντιπαραθέτουν υποστηρίζει, ότι οι αντιλήψεις για την προσωπικότητα και την ηθική εξαρτώνται από την κοινωνική πρόοδο και διαμορφώνονται μέσω της γλώσσας και του πολιτισμού. Μέσα από συνομιλίες με άλλους, το εξελισσόμενο παιδί μαθαίνει τι είναι ηθικά σημαντικό και πώς να επικαλείται αξίες και στόχους για ηθικές λύσεις, συνεπείς προς τις προσδοκίες της κοινωνίας. Επίσης, μαθαίνει κατάλληλους τρόπους για να σχετίζεται με τους άλλους και να αντιλαμβάνεται αυτές τις σχέσεις.

Ο Vygotsky, θεώρησε το άτομο ως ενεργό παράγοντα που δίνει νόημα και κατασκευάζει έννοιες μέσα σε ένα κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον.

Σε αντίθεση με τη θεωρία των σταδίων, στην εναλλακτική προσέγγιση του Vygotsky η ηθική αντίληψη θεωρείται ως ένα πολιτισμικό σύστημα γνώσης. Η μύηση των παιδιών σ' αυτό συντελείται μέσω της καθημερινής εμπλοκής τους στα κοινωνικά και ηθικά διλήμματα, τους τρόπους της λογικής σκέψης στο οικογενειακό και σχολικό περιβάλλον, καθώς και διαμέσου της κουλτούρας των συνομηλίκων και των μέσων ενημέρωσης.

Η διαμετρικά αντίθετη, πάντως, προσέγγιση του Vygotsky για την ηθική αντίληψη, δεν φαίνεται να εξαφανίζει κάθε περιθώριο συμφιλίωσης ανάμεσα στις δύο οπτικές αυτές θεωρήσεις. Άλλωστε, η Helen Haste, φιλοδοξεί να πετύχει ακριβώς αυτό: να συνδυάσει δηλ. τις ατομοκεντρικές θεωρίες των σταδίων με την κοινωνιοπολιτισμική θεωρία μέσα σε ένα πλαίσιο το οποίο παραδέχεται τη σχετικότητα των εννοιών της ηθικής εξέλιξης, τόσο μέσα σε μία κοινωνία όσο και σε όλα τα κοινωνικά περιβάλλοντα.

Υιοθετώντας, μάλιστα, την έννοια της «λαϊκής κοινωνικής θεωρίας», επιστά την προσοχή σε πλευρές ως προς τις οποίες η ηθική σκέψη δεν αποτελεί ένα πρότυπο που έχει επιτευχθεί παγκοσμίως.

Ένα παράδειγμα που εκφράζει με τον καλύτερο δυνατό ίσως τρόπο την έννοια της «λαϊκής κοινωνικής θεωρίας» και χρησιμοποιείται ευρέως στην κοινωνική ψυχολογία, είναι το «σενάριο του εστιατορίου».

Το παράδειγμα ενσωματώνει μία ακριβή διαδοχή πράξεων και αλληλεπιδράσεων. Το άτομο καταλήγει να γνωρίζει αυτές τις πράξεις, καθώς και το κοινωνικό και πολιτισμικό τους νόημα, μέσα από την προσωπική εμπειρία και την καθοδήγηση των πεπειραμένων συνδαιτυμόνων, όπως είναι οι γονείς.

Έτσι λοιπόν, η ερώτηση: «τι θέλεις να φας;», υποδηλώνει μία επιλογή η οποία συνήθως δεν αποτελεί μέρος του οικογενειακού διατιολογίου. Ακόμη η φράση: «το ψάρι είναι ακριβό, γιατί δεν παίρνεις κάτι άλλο;», μεταφέρει στην έννοια της οικονομίας. Τέλος, σχόλια όπως: «το γκαρσόνι είναι πολύ αργό» ή

«αυτοί εκεί οι άνθρωποι δεν δείχνουν να είναι συνηθισμένοι τύποι γι' αυτό το εστιατόριο», εκφράζουν κανόνες για τη συμπεριφορά των σερβιτόρων και για τις κοινωνικές τάξεις.

Θεωρείται λοιπόν δεδομένο ότι με τα σχόλια τα οποία κάνουν οι δάσκαλοι, οι γονείς, οι συνομήλικοι και τα αδέρφια, διατυπώνουν ουσιαστικά αξιώσεις για το ποιοι είναι οι κατάλληλοι τρόποι να σκέπτεται, να μιλάει κανείς και να ενεργεί. Με την αποκωδικοποίηση μάλιστα αυτών των αξιώσεων, το παιδί μαθαίνει τι λαμβάνεται ως δεδομένο, τι υποτίθεται και τι απαιτείται. Ένα παράδειγμα αυτής της διαδικασίας μπορεί να γίνει αντιληπτό στον ακόλουθο κοινό τύπο ανταλλαγής:

A: Είναι δέκα η ώρα

B: Είχα πάει στον οδοντογιατρό

Ο Β αμέσως αποκωδικοποιεί την πρόταση του Α, ότι τον κατηγορεί επειδή άργησε, πράγμα που ήταν πρόθεση του Α. Ο Β απαντά με μία πρόταση η οποία μεταφέρει μαζί του την κατάσταση του κοινού νοήματος ότι το να πάει στον οδοντογιατρό αποτελεί μία αποδεκτή αιτία για να αργήσει.

Τελικά, η μελέτη πάνω στην κοινωνική αλληλεπίδραση αποδεικνύει ότι τα πλαίσια και τα σχήματα για την κατανόηση προκύπτουν μέσα από την καθημερινή συζήτηση και διαπραγμάτευση των εννοιών με τους σημαντικούς για μας ανθρώπους. Αυτή η συζήτηση λαμβάνει χώρα μέσα σε ένα ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο. Πολιτισμικά, τα ιδιαίτερα πλαίσια απεικονίζουν τι είναι διαθέσιμο και τι σημαντικό για τη συζήτηση.

Αυτό, βέβαια, σημαίνει ότι η όλη διαδικασία της ηθικής εξέλιξης, είναι κατά κύριο λόγο διαλεκτική. Περιλαμβάνει πολιτισμικά διαθέσιμα σενάρια, προσδοκίες και επιθυμητούς στόχους που προσεγγίζονται από το άτομο κυρίως μέσω μιας διαρκούς κοινωνικής αλληλεπίδρασης.

Ένα θέμα πάντως το οποίο θα πρέπει κανείς να αντιμετωπίσει σ' αυτή την περίπτωση, είναι αυτό της πολιτισμικής διαφοροποίησης. Ο συνήθης διαχωρισμός εδώ βρίσκεται ανάμεσα στην καθολικότητα και τη σχετικότητα. Η πρώτη προσέγγιση υπαινίσσεται ότι υπάρχουν κοινά στοιχεία στην αντίληψη της προσωπικότητας και του ηθικού κώδικα. Η δεύτερη αντιπαραθέτει ότι κάθε κοινωνία μπορεί να παράγει διαφορετικούς τρόπους κατάταξης της ανθρώπινης εμπειρίας και εισαγωγής του εξελισσόμενου παιδιού στην κουλτούρα. Όμως υπάρχει και μία τρίτη επιλογή η οποία προχωρεί πέρα από το διχοτομικό σχήμα της σχετικότητας-καθολικότητας: ο πλουραλισμός.

3.8. Σύνοψη

Συζητώντας τη σχέση μεταξύ κοινωνιοπολιτισμικού περιβάλλοντος και ηθικής εξέλιξης, ως σημείο εκκίνησης χρησιμοποιήσαμε τη μορφή μιας εξέλιξης, η οποία εκφράζεται σε ποιοτικές διαφορές ή στάδια συλλογισμού, όπως μας την προσέφεραν οι μελέτες του Piaget και οι διευκρινήσεις του Kohlberg. Το συγκεκριμένο μοντέλο εξέλιξης προωθεί την άποψη ότι η πρόοδος κατευθύνεται προς μία αυξανόμενη πολυπλοκότητα και, κατά συνέπεια, προς μία αυξανόμενη επαρκή κατανόηση.

Εκφράζοντας την πεποίθηση ότι το μοντέλο αυτό στηρίζεται σε μία καθαρά ατομικιστική αντίληψη της εξέλιξης, αρκετοί ήταν εκείνοι που αμφισβήτησαν τις θέσεις αυτές, δίνοντας έμφαση στον κοινωνικό και πολιτισμικό περίγυρο μέσα στον οποίο τα παιδιά αναπτύσσεται. Η ουσιαστική συμβολή του Vygotsky στο θεωρητικό αδιέξοδο που δημιουργείται από την αντιπαράθεση των πιο πάνω απόψεων, έγκειται στο γεγονός, ότι θεώρησε το άτομο ως ενεργό παράγοντα που δίνει νόημα και κατασκευάζει έννοιες μέσα σε ένα κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον. Τελικά, υποστήριξε, ότι η γνώση είναι δυνατή μόνο μέσα σε ένα κοινωνικό-ιστορικό ή κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο. Η διαμετρικά αντίθετη, βέβαια, άποψη του Vygotsky για την ηθική αντίληψη, δεν αποκλείει κάθε δυνατότητα προσέγγισης ανάμεσα στις διαφορετικές αυτές οπτικές θεωρήσεις. Μάλιστα, η επίδραση της Helen Haste, στον συγκεκριισμό των ατομοκεντρικών θεωριών των σταδίων και της κοινωνιοπολιτισμικής άποψης, μόνο ουσιαστική θα μπορούσε να χαρακτηριστεί.

Η Haste παραδέχθηκε, ότι η ηθική εξέλιξη μπορεί να περιγραφεί στο επίπεδο ενός ατόμου που δομεί την αντίληψή του μέσα από τις αλληλεπιδράσεις του με τους άλλους. Τόνισε, μάλιστα, και τη διαδικασία μέσω της οποίας τα παιδιά καθοδηγούνται σε τρόπους σκέψης και συμπεριφοράς, στο περιβάλλον των καθημερινών αλληλεπιδράσεων, στο σπίτι και στο σχολείο, με τους δασκάλους, τους γονείς και τους συνομηλικούς. Καθώς, βέβαια, όλη η διαδικασία της ηθικής εξέλιξης είναι διαλεκτική και προσεγγίζεται από το άτομο μέσω μιας διαρκούς κοινωνικής αλληλεπίδρασης, ένα βασικό ερώτημα αφορά τις διαφορές της ηθικής ανάπτυξης ανάμεσα στα δύο φύλα.

Διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα παρατήρησαν τόσο ο Piaget όσο και ο Kohlberg. Ο Piaget, εστίασε την προσοχή του κυρίως στην κωδικοποίηση των κανόνων του παιχνιδιού, ενώ ο Kohlberg απέδωσε στις γυναίκες ένα συμβατικό είδος ηθικής κρίσης. Η Carol Gilligan, υποστήριξε ότι οι γυναίκες εστιάζουν την προσοχή τους σε διαφορετικές όψεις των ηθικών διλημμάτων από ότι οι άνδρες. Ενώ λοιπόν οι άνδρες δίνουν έμφαση στην ισότητα και τη δικαιοσύνη, οι γυναίκες είναι περισσότερο προσανατολισμένες στην υπευθυνότητα, την συμπόνια και τη φροντίδα. Τελικά, όπως φαίνεται, οι διαφορετικές θεωρήσεις της ηθικής στο επίπεδο της διάκρισης των φύλων, συνδέονται άμεσα με τους διαφορετικούς ρόλους που παραδοσιακά αποδίδονται στους άνδρες και στις γυναίκες. Οι ρόλοι αυτοί μάλιστα, οι αξίες και οι συμπεριφορές, αναπαράγονται και τελικά διαιωνίζονται, με αποτέλεσμα τα παιδιά να διαμορφώνουν από νωρίς μία σειρά από στερεότυπες αντιλήψεις αναφορικά με τις σχετικές με το φύλο τους ηθικές προδιαγραφές. Η διαμόρφωση αυτών των στερεότυπων αντιλήψεων εξαρτάται άμεσα από την οικογένεια, το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, αλλά και από το ίδιο το εκπαιδευτικό σύστημα. Σημαντικό ρόλο πάντως στην εξέλιξη του παιδιού παρουσιάζει και η σύναψη φιλίας η οποία μπορεί να προσφέρει συναισθηματική ικανοποίηση και πληρότητα στη ζωή, τη στιγμή που η έλλειψη μπορεί να οδηγήσει σε ένα έντονο συναίσθημα κοινωνικής αποστέρησης, αποξένωσης και μοναξιάς.

3.9. Ο ρόλος που παίζουν οι φίλιες των παιδιών στην εξέλιξή τους.

Στον πρώτο χρόνο της ζωής υπάρχει ελάχιστη αλληλεπίδραση με τους συνομηλικούς. Εμφανίζονται, όμως, τα πρώτα στοιχεία μιας κοινωνικής επικοινωνίας. Από τον ένατο μήνα, μάλιστα, το παιδί σχετίζεται με διάφορα αντικείμενα του παιχνιδιού. Στην ηλικία των δεκαεννιά έως και εικοσιπέντε μηνών, τα παιδιά έχουν μεγαλύτερη κοινωνική επαφή και το παιχνίδι γίνεται περισσότερο προσωπικό, συνεργα-

τικό και φιλικό. Οι φιλικές επαφές των παιδιών αυξάνονται ραγδαία μεταξύ του δεύτερου και του πέμπτου έτους. Η κοινωνική ανάπτυξη αυξάνεται ιδιαίτερα στα χρόνια του νηπιαγωγείου. Στην ηλικία αυτή, υπάρχει ένας έντονος ανταγωνισμός, τα παιδιά μαλώνουν συχνά, όμως παρά το γεγονός αυτό, διακρίνονται για τη συνεργασία τους και τη φιλικότητα που υπάρχει μεταξύ τους. Η φιλία, πάντως, στην ηλικία αυτή είναι, μάλλον, συμπτωματική, ασταθής και μεταβαλλόμενη.

Από το όγδοο έτος της ηλικίας, τα μικρά παιδιά σχηματίζουν ομάδες φιλίας με συνομηλίκους του ίδιου κυρίως φύλου, ενώ εκτός από το φύλο, στη δημιουργία φιλικών σχέσεων, ρόλο παίζουν και τα αδρά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των παιδιών, η κοινή γειτονιά, το κοινό σχολείο, το παρόμοιο νοητικό επίπεδο και τα κοινά ενδιαφέροντα.

Τα παιδιά της ηλικίας αυτής αναπτύσσουν γενικά πιο σταθερές αντιλήψεις για τη φιλία, αγωνίζονται να αποκτήσουν σταθερές ταυτότητες, ενώ η κουλτούρα των συνομηλίκων τους παρέχει μία αίσθηση αυτονομίας από τους ενήλικες. Θέματα τα οποία συνδέονται με την προσωπικότητα, την ταυτότητα και την αυτονομία από τον έλεγχο των ενηλίκων, συνδέονται με αρκετές από τις φυσικές δραστηριότητες των παιδιών, όπως, παιχνίδια, αστεία, ανίγματα, τραγούδια κλπ. Η συμμετοχή των παιδιών σε αυτές τις δραστηριότητες επηρεάζει άμεσα τη γνωστική, συναισθηματική και κοινωνική τους ανάπτυξη, ενώ οι συγκρούσεις και οι λογομαχίες που συχνά εμφανίζονται προωθούν την ανάπτυξη της κοινωνικής ταυτότητας και την οργάνωση της ομαδικής ζωής, η οποία θα ολοκληρωθεί στην περίοδο της εφηβικής ηλικίας.

3.10. Οι Σχέσεις των Συνομηλίκων στη Διάρκεια της Εφηβικής Ηλικίας

Στα χρόνια της εφηβείας, υπάρχουν τέσσερα θέματα τα οποία, μερικώς, εξηγούν τις λειτουργίες της φιλίας κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου.

Πρώτον, οι έφηβοι σταδιακά αποδεσμεύονται από τον οικογενειακό κύκλο και γίνονται πιο ανεξάρτητοι. Όμως, δεν θέλουν να γίνουν μοναχικά άτομα. Επιδιώκουν να έχουν παρέες με τις οποίες θα μοιράζονται τις ίδιες δραστηριότητες. Στην περίπτωση αυτή, οι φίλοι αντικαθιστούν, ως σύντροφοι, μερικώς, τους γονείς και τα αδέρφια.

Δεύτερον, καθώς οι έφηβοι γίνονται πιο ανεξάρτητοι από τις οικογένειές τους, είναι ανάγκη να βρουν ένα δικό τους χώρο σ' ένα καινούργιο και πολύπλοκο κοινωνικό κόσμο. Σε μεγάλο βαθμό, αυτός ο καινούργιος κόσμος αποτελείται από συνομηλίκους, από εφήβους δηλαδή που έχουν την ίδια ή παρόμοια ηλικία. Έτσι, η δεύτερη λειτουργία της φιλίας, είναι να δώσει στους εφήβους την αίσθηση ότι ανήκουν σε ένα κοινωνικό κόσμο, αλλά και να τους προσφέρει συμμάχους, για να ταξιδεύσουν μέσα σ' αυτό τον κόσμο.

Τρίτον, οι έφηβοι αρχίζουν να διαμορφώνουν τη δική τους ταυτότητα, η οποία αποτελείται από ένα σύνολο ιδεών για το ποιοι είναι και τι μπορούν να κάνουν στη ζωή τους. Οι αλληλεπιδράσεις με τους φίλους μπορούν να παίξουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της ταυτότητας. Από τη μία πλευρά, η υποστήριξη από τους φίλους μπορεί να βοηθήσει τους εφήβους να διαμορφώσουν θετική ταυτότητα. Από την άλλη πλευρά, οι φίλοι μπορούν να προκαλέσουν την υπό διαμόρφωση ταυτότητα του εφήβου. Οι έφηβοι συχνά συγκρίνουν την απόδοσή τους στο σχολείο, στα αθλήματα ή σε άλλες δραστηριότητες με εκείνες των φίλων τους. Αυτές οι συγκρίσεις μπορούν να οδηγήσουν σε αντιζηλίες και ανταγωνισμό. Η ένταση αυτής της αντιζη-

λίας και του ανταγωνισμού, μπορεί να επηρεάσει τους εφήβους ως προς την αντίληψη που έχουν για τον εαυτό τους και την κοινωνική τους συμπεριφορά.

Τέταρτον, οι έφηβοι είναι ανάγκη να μάθουν όχι μόνο για τους εαυτούς τους, αλλά επίσης και για την ευρύτερη κοινωνία. Στα πλαίσια αυτά αναπτύσσουν σταδιακά ιδέες και γνώμες για άλλους ανθρώπους, κοινωνικές οργανώσεις, νομικά και πολιτικά συστήματα.. Οι ιδέες αυτές και οι γνώμες, σε ένα μεγάλο βαθμό, διαμορφώνονται από τις συζητήσεις με φίλους.

Συνήθως, οι έφηβοι γίνονται φίλοι με συνομηλίκους που τους μοιάζουν. Οι φιλίες συχνά δημιουργούνται ανάμεσα σε εφήβους που είναι όμοιοι σε ηλικία, φύλο, φυλή, εθνικότητα και κοινωνική τάξη. Η ομοιότητα των φύλων σε αυτά τα χαρακτηριστικά καθρεφτίζει εν μέρει τη δομή του κοινωνικού τους κόσμου. Είναι γεγονός, ότι οι έφηβοι προτιμούν φίλους με τους οποίους μπορούν να μοιραστούν δραστηριότητες. Τα αγόρια και τα κορίτσια, όμως, παρουσιάζουν διαφορές στις προτιμήσεις των δραστηριοτήτων τους. Φιλίες μεταξύ παιδιών αντιθέτου φύλου είναι πιο συνηθισμένες προς το τέλος της εφηβείας. Όμως, αυτές οι φιλίες σπάνια μοιάζουν με τις φιλίες των παιδιών ίδιου φύλου, όπως των νεαρότερων εφήβων. Αντίθετα, οι φιλίες με το άλλο φύλο συχνά αντιπροσωπεύουν τη διαμόρφωση μιας ρομαντικής φιλίας.

Οι προτιμήσεις σε δραστηριότητες επηρεάζουν επίσης τις επιλογές φίλων του ίδιου φύλου. Έτσι, λοιπόν, οι έφηβοι που είναι μέλη σε νεανικές οργανώσεις, όπως οι Πρόσκοποι, συχνά γίνονται φίλοι με άλλους εφήβους της οργάνωσης, όπως και οι έφηβοι που ανήκουν σε μία αθλητική ομάδα.

Μία ιδιαίτερα σημαντική βάση για να δημιουργηθούν φιλίες είναι η ομοιότητα στη σχολική επίδοση. Η ομοιότητα των φίλων στην επίδοση έχει πολλές πηγές. Συνήθως, είναι μαθητές στην ίδια τάξη, ενώ τείνουν να έχουν ομοιότητα και στις προτιμήσεις των δραστηριοτήτων.

Τα παιδιά αναφέρουν περισσότερους καλούς φίλους απ' ότι οι έφηβοι, και οι έφηβοι περισσότερους απ' ότι οι ενήλικοι. Συχνά, μάλιστα, τα μικρά παιδιά θεωρούν πως σχεδόν όλοι οι συμμαθητές τους είναι οι καλύτεροι φίλοι τους. Καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν, αρχίζουν να διακρίνουν ανάμεσα στις λιγότερο και στις περισσότερο σημαντικές φιλίες. Όταν μάλιστα, μπαίνουν στην εφηβεία, διαχωρίζουν με μεγαλύτερη σαφήνεια τις καλύτερες φιλίες από τις άλλες.

Οι ομοιότητες είναι σημαντικές για τη δημιουργία μίας φιλίας, όχι μόνο στην εφηβεία, αλλά και στην παιδική ηλικία και στη ενηλικίωση. Όμως, υπάρχουν αλλαγές ως προς το είδος των ομοιοτήτων που επηρεάζουν περισσότερο τη δημιουργία μίας φιλίας. Στην αρχή της εφηβείας, οι φίλοι είναι πιο όμοιοι σε αντικειμενικά χαρακτηριστικά, όπως σε ποιο σχολείο πηγαίνουν. Στα μέσα και στο τέλος της εφηβείας, οι ομοιότητες σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά είναι πιο έντονα συναρτημένες με τη δημιουργία μίας φιλίας.

Στη διάρκεια ιδιαίτερων συζητήσεων, οι καλύτεροι φίλοι παρέχουν πρακτικές συμβουλές και συναισθηματική στήριξη ο ένας στον άλλον. Η υποστήριξη των φίλων ανεβάζει την αυτοεκτίμηση των εφήβων και βελτιώνει την ικανότητά τους να αντιμετωπίζουν καταστάσεις ψυχικής έντασης. Οι εμπιστευτικές συζητήσεις, κατά τις οποίες ένας φίλος μοιράζεται προσωπικές πληροφορίες, δίνουν επίσης στον έφηβο την ευκαιρία για καλύτερη κατανόηση του άλλου, καθώς και μία διευρυμένη προοπτική του κόσμου.

Η οικειότητα, όμως, δεν είναι το μόνο σημαντικό χαρακτηριστικό μιας υποστηρικτικής φιλίας. Ένα άλλο χαρακτηριστικό είναι η προκοινωνική συμπεριφορά, η οποία περιλαμβάνει βοήθεια, συμμετοχή και στήριξη του άλλου. Επίσης, μέρος μιας καλής φιλίας είναι και η τόνωση της αυτοεκτίμησης. Οι φίλοι τονώνουν την αυτοεκτίμηση των εφήβων, επαινώντας τους για τις επιτυχίες τους ή ενθαρρύνοντάς τους, όταν αισθάνονται άσχημα για κάτι. Αυτά τα χαρακτηριστικά μπορεί να είναι ιδιαίτε-

ρα σημαντικά για τους εφήβους, καθώς διαμορφώνουν την ταυτότητά τους και αναπτύσσουν μια ξεχωριστή αντίληψη για τους εαυτούς τους.

Ένα χαρακτηριστικό της υποστηρικτικής φιλίας είναι και η αφοσίωση. Ανεπίσημα, οι έφηβοι περιμένουν τους φίλους τους να φέρονται ως φίλοι, όταν έχουν γύρω τους άλλους ανθρώπους. Να τους υποστηρίζουν όταν μαλώνουν με συνομηλίκους, και να μη τους εγκαταλείπουν.

Τα χαρακτηριστικά της υποστηρικτικής φιλίας εξηγούν γιατί αυτές οι φιλίες είναι τόσο σημαντικές για τους εφήβους. Η εξέλιξη των εφήβων πρέπει να ενισχύεται από φίλους που μιλούν με αυτούς για τις χαρές και τις λύπες τους, που τους βοηθούν όταν έχουν ανάγκη, που τους ενθαρρύνουν και είναι πιστοί.

Οι έφηβοι που έχουν φιλίες υποστήριξης έχουν μεγαλύτερη αυτοεκτίμηση, καλύτερη ψυχική υγεία, και λιγότερα συναισθηματικά προβλήματα. Στις σχέσεις τους με τους άλλους είναι πιο γενναιόδωροι και περισσότερο εξυπηρετικοί. Έχουν, επίσης, πιο θετική στάση απέναντι στο σχολείο και υψηλότερα επίπεδα σχολικής επιτυχίας.

3.11. Η Αλληλεπίδραση των Συνομηλίκων στα Πλαίσια της Σχολικής Πραγματικότητας: Η Διδασκαλία και το Διάλειμμα.

Η εξέλιξη του παιδιού στη σχολική τάξη, μέσα από τη συνεργασία με τους συνομηλίκους, είναι ένα θέμα που σχετικά πρόσφατα άρχισε να ερευνάται. Οι αναλύσεις ως τώρα είχαν επικεντρωθεί στη μάθηση δια μέσου των ασύμμετρων σχέσεων, δηλαδή αυτών μεταξύ δασκάλου και μαθητών. Η συνεργατική όμως μάθηση αποτελεί αναμφισβήτητα ένα σπουδαίο παράγοντα στη διαδικασία της αγωγής.

Τα εκπαιδευτικά συστήματα στην πλειονότητά τους δεν έχουν ενσωματώσει αυτή τη συνεργασία και το διάλογο των μαθητών, ως ξεχωριστή διεργασία της καθημερινής πρακτικής στις σχολικές αίθουσες.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να σκεφτούμε σοβαρά το γεγονός, ότι οι ομάδες των παιδιών στην εξωσχολική τους ζωή, ικανοποιούν με φυσικό τρόπο την ανάγκη τους για δράση και την περιέργειά τους. Κάνουν σχέδια, παίρνουν αποφάσεις, αναζητούν μέσα και μεθόδους για να τις πραγματοποιήσουν.

Η επιδίωξη τέτοιων στόχων απαιτεί φιλικές και ποιοτικές σχέσεις ανάμεσα στα μέλη της ομάδας. Από τις ατομικές, μάλιστα, προϋποθέσεις προκύπτουν στη συνέχεια κανόνες ομαδικής συμπεριφοράς.

Παρέχοντας, λοιπόν, το σχολείο, τη δυνατότητα αυτή κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας, προσφέρει στους μαθητές δυνατότητες, ώστε να κατανοούν καλύτερα τα συναισθήματα των άλλων. Τους καθιστά, τέλος, περισσότερο έτοιμους να αποδέχονται μεταβολές, ενώ τους βοηθά σημαντικά στο να μειώνουν τις ρατσιστικές προκαταλήψεις.

Η εξέλιξη της συζήτησης, λοιπόν, δείχνει καθαρά, πως η διδασκαλία κατά μικρές ομάδες υπερέχει σημαντικά όχι μόνο ως προς την αναπαραγωγή των γνώσεων, αλλά και ως προς την ανάπτυξη της προσωπικότητας, τη δημιουργία κοινωνικών σχέσεων, και τη δραστηριότητα μέσα στα πλαίσια της ομάδας.

Ευκαιρία για αλληλεπίδραση μεταξύ συνομηλίκων όμως προσφέρει και η σχολική αυλή, ιδιαίτερα κατά την ώρα του διαλείμματος.

Οι περιγραφές που υπάρχουν δείχνουν την τόλμη και την εμπλοκή που φαίνεται στο παιχνίδι στα παιδιά της πρώτης σχολικής ηλικίας κατά το διαλείμματα. Η αυθόρμητη συμπεριφορά μεταξύ των παιδιών και τα παιχνίδια με κανόνες, όπως το πο-

δόσφαιρο, καθώς και τα παρορμητικά και χωρίς κανόνες παιχνίδια είναι οι συνήθειες δραστηριότητες.

Η ενεργή φύση των διαλειμμάτων, κατά την πρώτη σχολική περίοδο, έρχεται σε αντίθεση με τις πιο συγκαλυμμένες και μερικές φορές προφανώς μη εστιασμένες δραστηριότητες των τελευταίων ετών στο σχολείο. Θα πρέπει, βέβαια, κανείς να είναι προσεκτικός, ώστε να μη καταλήξει στο συμπέρασμα ότι τα διαλείμματα στις ανώτερες εκπαιδευτικές βαθμίδες είναι μικρότερης αξίας. Καθώς οι μαθητές προχωρούν σε ανώτερες σχολικές βαθμίδες, η κοινωνική ζωή τους γίνεται πιο σημαντική με νέους και ουσιαστικότερους προσανατολισμούς. Κατά συνέπεια, τα κοινωνικά ενδιαφέροντα δεν είναι τόσο δεμένα με τον τόπο και τη δραστηριότητα, ούτε ιδιαίτερα ορατά.

Σε κάθε περίπτωση, πάντως, ο χώρος του διαλείμματος είναι ένα περιβάλλον που μπορεί να παρατηρηθεί επιθετικότητα και σύγκρουση μεταξύ των μαθητών. Η φιλονικία, όμως, η σύγκρουση, καθώς και το πείραγμα, θεωρούνται ως φυσιολογικά μέρη των κοινωνικών σχέσεων συμπεριλαμβανομένων και των σχέσεων μεταξύ των συνομηλίκων. Μια λειτουργία του διαλείμματος, επομένως, είναι το να επιτρέπει στους μαθητές να αναπτύξουν στρατηγικές για την αντιμετώπιση των δυσκολιών.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 3.3.

Θα επανέλθουμε στην Μελέτη Περίπτωσης 1. Μπορείτε να θυμηθείτε τον Γιώργο και τον Ανέστη; Τους γνωστούς «ταραξίες» μαθητές του Β3; Συλλέξαμε γι' αυτούς κάποιες πληροφορίες:

Ο Γιώργος τα τελευταία δύο χρόνια ζει με τον παππού και τη γιαγιά. Οι γονείς του βρίσκονται σε διάσταση. Έχει έναν μεγαλύτερο αδελφό ο οποίος είναι μόνιμος κάτοικος εξωτερικού. Οι συμμαθητές του λένε πως στο Γυμνάσιο ήταν ένας άριστος μαθητής. Εδώ και ένα χρόνο όμως η συμπεριφορά του έχει αλλάξει. Δεν φαίνεται να έχει πλέον φίλους και τον χαρακτηρίζουν η αμφισβήτηση και η μαχητική διαφωνία με το υφιστάμενο κοινωνικό, πολιτικό και κυρίως θρησκευτικό περιβάλλον. Η σχολική του απόδοση έχει πέσει κατακόρυφα, ενώ κινδυνεύει να χάσει τη χρονιά λόγω απουσιών. Η συνηθισμένη δικαιολογία που προβάλλει είναι πως αργεί γιατί δεν μπορεί να ξυπνήσει το πρωί καθώς εργάζεται έως αργά το βράδυ. **Ο Ανέστης** ζει με τους γονείς του και τον μικρό του αδελφό. Πάντα παρουσίαζε σοβαρά προβλήματα στο σχολείο και φέτος εξακολούθησε να είναι ένας ιδιαίτερα μέτριος μαθητής. Οι καθηγητές του ισχυρίζονται πως δύσκολα θα περάσει την τάξη. Αποφεύγει να διαβάσει και να γράψει, δυσκολεύεται να συγκεντρωθεί σε ένα έργο, υποκύπτει εύκολα στην πίεση των συνομηλίκων του, ενώ παρουσιάζει προβλήματα συμπεριφοράς με στοιχεία επιθετικότητας. Φέτος φαίνεται να επηρεάζεται ιδιαίτερα από τον Γιώργο. Η Φιλόλογος της τάξης από την αρχή της χρονιάς τους έβαλε να καθίσουν σε διαφορετικά θρανία χωρίς όμως το πρόβλημα να λυθεί. Ακόμα και η επίπληξη από το Διευθυντή, όπως είδαμε στη Μελέτη Περίπτωσης 1 δεν είχε κάποιο ουσιαστικό αποτέλεσμα.

Μπορείτε να αναλάβετε κάποια πρωτοβουλία για την επίλυση του προβλήματος; Τι σκέφτεστε σε καθαρά θεωρητικό επίπεδο για την περίπτωση των δύο μαθητών με βάση την εμπειρία σας αλλά και όσα μελετήσατε σ' αυτό το κεφάλαιο. Συζητήστε τις ψυχολογικές παραμέτρους

του προβλήματος με τους υπεύθυνους του θεματικού πεδίου 3 και οργανώστε κάποιο σχέδιο δράσης.

Εμείς θα σας τονίσουμε απλά ότι το πρόβλημα δεν σταματά εδώ. Μία σειρά από θέματα όπως η συνεργασία του σχολείου με τους γονείς, ο σύλλογος διδασκόντων, ο διευθυντής, η διοίκηση και η γενικότερη διαχείριση του εκπαιδευτικού οργανισμού, παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση του προβλήματος. Αυτά όμως είναι θέματα που θα τα δούμε αναλυτικά στο επόμενο Κεφάλαιο.

Οργάνωση και διοίκηση της εκπαίδευσης

4.1. Διοίκηση εκπαιδευτικών οργανισμών: Ορισμός και χαρακτηριστικά

Ο Εκπαιδευτικός οργανισμός είναι μία ομάδα ανθρώπων που εργάζονται για την παροχή εκπαίδευσης, σύμφωνα με κάποιες καθιερωμένες σχέσεις. Σκοπός δηλαδή ενός εκπαιδευτικού οργανισμού είναι η παροχή εκπαίδευσης. Ο όρος «εκπαίδευση» βέβαια περιλαμβάνει διάφορες παραμέτρους όπως η παροχή γνώσεων, η ανάπτυξη δεξιοτήτων, η μετάδοση ηθικών αξιών, η κοινωνικοποίηση, η παραγωγή κατάλληλου δυναμικού για τις ανάγκες της κοινωνίας. Διοίκηση ενός εκπαιδευτικού οργανισμού είναι η διαδικασία του συντονισμού ανθρώπων (μαθητών, εκπαιδευτικών, βοηθητικού προσωπικού), δραστηριοτήτων και υπαρχόντων μέσων για την παροχή εκπαίδευσης με πιο αποτελεσματικό τρόπο.

4.2. Μοντέλα διοίκησης

Η πρώτη προσπάθεια συστηματοποίησης των γνώσεων και της εμπειρίας στο χώρο της διοίκησης έγινε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα από τον Frederick W. Taylor, τον εισηγητή της **επιστημονικής διοίκησης**. Ο Taylor ήταν ο πρώτος ο οποίος προσπάθησε να χρησιμοποιήσει επιστημονικές γνώσεις και δεδομένα για να αυξήσει την παραγωγικότητα της εταιρείας στην οποία δούλευε. Στη βάση της θεωρίας του Taylor αναπτύχθηκαν στη συνέχεια όλες οι κλασικές προσεγγίσεις της διοίκησης και του **επιστημονικού management**. Αντίθετα, οι διοικητικές προσεγγίσεις οι οποίες στηρίζονται στις **ανθρώπινες σχέσεις** στοχεύουν να οδηγήσουν τους εργαζομένους σε επιθυμητές συμπεριφορές μέσα από τη κατανόηση των αναγκών τους.

Οι αναζητήσεις για την αποτελεσματικότερη άσκηση της διοίκησης όμως δεν σταματούν. Οι σύγχρονες εξελίξεις στην τεχνολογία, οι διαφοροποιημένες απαιτήσεις της αγοράς, αλλά και οι τόσες κοινωνικές και κυρίως οικονομικές αλλαγές της δεκαετίας του 1990 επηρέασαν τόσο τη θεωρητική σκέψη όσο και την πρακτική της διοίκησης. Μέσα απ' αυτή την αναζήτηση και την παρατήρηση επιτυχημένων μοντέλων και τρόπων διοίκησης, προέκυψε η **«διοίκηση ολικής ποιότητας»**, η οποία εισήγαγε μία ευρύτερη διάσταση στη διοικητική σκέψη.

Κύριοι άξονες της διοίκησης ολικής ποιότητας είναι:

1. Η διοίκηση που είναι βασισμένη σε στοιχεία και επιστημονικές αναλύσεις
2. Η συνεχής βελτίωση της παρεχόμενης υπηρεσίας
3. Η συμμετοχή αλλά και η συνεχής εκπαίδευση και επιμόρφωση των εμπλεκομένων στη διαδικασία της διοίκησης, προκειμένου να είναι ικανοί να συμμετέχουν στις διαδικασίες διοίκησης και βελτίωσης των υπηρεσιών που προσφέρουν.

Όταν η διοίκηση είναι βασισμένη σε στοιχεία και αναλύσεις από διάφορες επιστήμες όπως, παιδαγωγική, ψυχολογία κ.ά. μπορεί να γίνει περισσότερο αποτελεσματική. Η συμμετοχή των εμπλεκομένων στις διαδικασίες λήψης ουσιαστικών αποφάσεων μπορεί να δώσει ένα διαφορετικό και περισσότερο δημοκρατικό χαρακτήρα στον εκπαιδευτικό οργανισμό.

Η συνεχής βελτίωση της παρεχόμενης υπηρεσίας κρίνεται απαραίτητη καθώς οι σύγχρονοι εκπαιδευτικοί οργανισμοί δεν φαίνεται να έχουν πλέον άλλη επιλογή από τη συνεχή προσαρμογή τους σε νέες μεθόδους διδασκαλίας, στις νέες τεχνολογίες κ.λ.π.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 4.1.

Προσπαθήστε να τοποθετήσετε τον εαυτό σας στη θέση του Διευθυντή που συναντήσαμε στη Μελέτη Περίπτωσης 1 (Κεφάλαιο 1), σκεφτείτε και απαντήστε στην ΠΕΡΙΟΧΗ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΝ πώς θα αντιμετωπίζατε το ζήτημα του νεοδιόριστου εκπαιδευτικού με βάση τις θεωρίες του επιστημονικού management, τη θεωρία της ολικής ποιότητας και τη θεωρία των ανθρωπίνων σχέσεων; Ποια αντιμετώπιση θεωρείτε ως την πιο κατάλληλη; Διαβάστε στη συνέχεια τα δικά μας σχόλια που ακολουθούν.

Οι κλασικές προσεγγίσεις της διοίκησης και του επιστημονικού management έχουν ως βασική προτεραιότητα την αύξηση της παραγωγικότητας του οργανισμού. Με βάση την προσέγγιση αυτή και από την θέση του διευθυντή ενός εκπαιδευτικού οργανισμού θα μπορούσατε να επισημάνετε στον εκπαιδευτικό ότι με τη στάση του αυτή μειώνει την αποτελεσματικότητα της σχολικής μονάδας. Σε μία ιδιωτική επιχείρηση θα μπορούσαμε να συζητήσουμε ακόμη και για την απομάκρυνση του εκπαιδευτικού.

Με βάση την διοικητική προσέγγιση των ανθρωπίνων σχέσεων θα μπορούσατε να διερευνήσετε τα αίτια της συμπεριφοράς του νεοδιόριστου εκπαιδευτικού, να κατανοήσετε τις αντιδράσεις του και τις ανάγκες του, ευελπιστώντας πως αυτή η προσέγγιση είναι ικανή να τον οδηγήσει σε μία επιθυμητή για σας συμπεριφορά. Όπως, βέβαια, καταλαβαίνετε ανάμεσα στις δύο προσεγγίσεις θα προτείναμε τη δεύτερη.

Η θεωρία της ολικής ποιότητας αποτελεί μία εξαιρετικά σύνθετη διαδικασία η οποία κάτω από ορισμένες συνθήκες μπορεί να αποβεί ουσιαστική και αποτελεσματική. Αρχικά το γεγονός ότι είναι βασισμένη σε στοιχεία και επιστημονικές αναλύσεις σημαίνει ότι λαμβάνει υπόψη μία σειρά από χρήσιμα επιστημονικά πορίσματα που

πρωτίστως αφορούν την παιδαγωγική και την ψυχολογία. Το γεγονός αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό καθώς όπως είδαμε στο 3^ο κεφάλαιο η εξατομικευμένη αντιμετώπιση κάθε περίπτωσης όχι μόνο είναι απαραίτητη αλλά μάλλον επιβάλλεται.

Η συνεχής βελτίωση της παρεχόμενης υπηρεσίας η οποία χαρακτηρίζει την θεωρία της ολικής ποιότητας είναι ένα ακόμη ισχυρό επιχείρημα για την επιλογή της. Η αναπροσαρμογή του προγράμματος με την εφαρμογή νέων μεθόδων διδασκαλίας με σκοπό την προσέγγιση των μαθητών που παρουσιάζουν Μαθησιακές Δυσκολίες μοιάζει ικανή να προσφέρει ένα διαφορετικό κλίμα στη μαθησιακή διαδικασία.

Καθώς, βέβαια, συζητάμε για εξειδικευμένες μεθόδους διδασκαλίας προέχει η συμμετοχή αλλά και η συνεχής εκπαίδευση και επιμόρφωση των εμπλεκόμενων στη μαθησιακή διαδικασία, προκειμένου να είναι ικανοί να συμβάλλουν στη βελτίωση των υπηρεσιών που προσφέρουν. Η θεωρία της ολικής ποιότητας και στο σημείο αυτό παρουσιάζει σημεία υπεροχής.

Η συμμετοχή των εκπαιδευτικών στις διαδικασίες διοίκησης, την οποία επίσης υποστηρίζει η θεωρία της ολικής ποιότητας, είναι μία σύνθετη διαδικασία, η οποία όμως αν προωθηθεί κατάλληλα μπορεί να αποβεί χρήσιμη και ουσιαστική. Απαραίτητη προϋπόθεση για την εφαρμογή της πλέον κατάλληλης «συμβουλευτικής διαδικασίας» είναι η θεσμική οργάνωση μιας παρόμοιας υπηρεσίας, αλλά και η επιμόρφωση όσων (Διευθυντών, Συμβούλων) αναλαμβάνουν αυτό το έργο.

4.3. Η διοίκηση στις εκπαιδευτικές μονάδες

Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα είναι ένα **συγκεντρωτικό εκπαιδευτικό σύστημα**, στο οποίο ελάχιστες είναι οι ουσιαστικές αρμοδιότητες που έχουν μεταφερθεί σε τοπικό επίπεδο. Το κύριο χαρακτηριστικό στοιχείο ενός συγκεντρωτικού εκπαιδευτικού συστήματος είναι ότι μία κεντρική υπηρεσία (το Υπουργείο Παιδείας) αποφασίζει, με αποτέλεσμα οι ενδιάμεσες εξουσίες να εκτελούν, χωρίς να αναλαμβάνουν ιδιαίτερες πρωτοβουλίες.

Ο ρόλος του διευθυντή σε ένα συγκεντρωτικό εκπαιδευτικό σύστημα είναι περιορισμένος, καθώς έχει κυρίως **εκτελεστικές αρμοδιότητες**. Οι **διοικητικές αρμοδιότητες** περιορίζονται στο επίπεδο της καθημερινής λειτουργίας του σχολείου και έχουν σχέση πρωτίστως με τον έλεγχο των λειτουργιών του σχολείου.

Τα σχολεία στον τόπο μας δεν έχουν μεγάλες δυνατότητες να διαμορφώσουν τη δική τους στρατηγική. Αυτό σημαίνει ότι δεν μπορούν να έχουν **στρατηγικούς στόχους** (αλλαγή αναλυτικού προγράμματος, μείωση αριθμού μαθητών ανά τμήμα, κ.λ.π.).

Οι εκπαιδευτικές αποφάσεις λαμβάνονται σε **εθνικό** σε **νομαρχιακό** και σε **τοπικό** επίπεδο. Η σχολική μονάδα εντάσσεται στο τοπικό επίπεδο. Μέσα σε μία σχολική μονάδα μπορούμε να διακρίνουμε τα **διοικητικά όργανα** (διευθυντής, υποδιευθυντής, σύλλογος διδασκόντων), τα **διαχειριστικά** (π.χ. σχολική επιτροπή) και τα **υποστηρικτικά** (π.χ. σχολικό συμβούλιο, σύλλογος γονέων, μαθητικές κοινότητες). Τα όργανα διοίκησης διαιρούνται σε **κεντρικά** και σε **περιφερειακά**. Κεντρικά είναι τα όργανα που η αρμοδιότητά τους επεκτείνεται σε όλη την επικράτεια (Υπουργός Παιδείας). Αντίθετα τα περιφερειακά διοικητικά όργανα είναι αυτά που η αρμοδιότητά τους περιορίζεται μέσα σε μια ορισμένη διοικητική περιφέρεια (π.χ. Διευθυντής Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης).

Η λήψη μιας εκπαιδευτικής απόφασης μπορεί να γίνει με τέσσερις τρόπους:

- **Αυταρχικός τρόπος**: Το στέλεχος της εκπαίδευσης αποκλείει από τη διαδικασία τους συνεργάτες του.

- **Πειστικός τρόπος:** Ασκεί επιρροή για να υιοθετήσουν και οι άλλοι την απόφαση που ο ίδιος έχει ήδη πάρει.
- **Συμβουλευτικός τρόπος:** Συμβουλευέται πριν πάρει την απόφαση.
- **Δημοκρατικός τρόπος:** Ορίζει συνυπεύθυνους της όλης διαδικασίας.

4.4. Η Συμβουλευτική διαδικασία και η Συνεργασία ως μέσα στήριξης των εκπαιδευτικών - Ομάδες Συνεργασίας Εκπαιδευτικών (Ο.Σ.Ε.).

Με τον όρο Συμβουλευτική θα ορίσουμε τη διαδικασία κατά την οποία ένας ειδικός, συνεργάζεται με ένα άτομο για θέματα που το απασχολούν προσπαθώντας να διευκολύνει την επίλυσή τους. Σημαντικά θέματα που μπορούν να ενταχθούν στη διαδικασία αυτή είναι:

- Η επίλυση προβλημάτων.
- Η πληροφόρηση.
- Η λήψη αποφάσεων.
- Η ψυχολογική στήριξη.
- Η απόκτηση δεξιοτήτων.
- Η επικοινωνία.

Όλα αυτά τα θέματα μπορούν να προσφέρονται σωστά όταν εφαρμόζονται από κάποιους επαγγελματίες οι οποίοι θα στηρίζουν ολόκληρο το ανθρώπινο δυναμικό (εκπαιδευτές και εκπαιδευόμενους) ενός οργανισμού εκπαίδευσης.

Στον τόπο μας μέχρι σήμερα, στο χώρο της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, η διαδικασία αυτή δεν προβλέπεται με αποτέλεσμα η στήριξη του εκπαιδευτικού προσωπικού συχνά να μένει μετέωρη. Μία υποδειγματική, ωστόσο, εφαρμογή της Συμβουλευτικής έχουμε τη δυνατότητα να συναντήσουμε στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ).

Σύμφωνα με το άρθρο 5 της Υπουργικής Απόφασης με θέμα «Οργάνωση και Λειτουργία των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας» Φ.Ε.Κ. 1003/22.07.2003, ορίζονται Σύμβουλοι εκπαίδευσης, Σύμβουλοι σταδιοδρομίας και Ψυχολόγοι, έργο των οποίων είναι:

- **η επιστημονική στήριξη του σχολείου,**
- **η παιδαγωγική στήριξη και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών,**
- **η συμβουλευτική υποστήριξη των εκπαιδευομένων, και**
- **η αντιμετώπιση συναφών προβλημάτων που προκύπτουν κατά την υλοποίηση των προγραμμάτων των ΣΔΕ.**

Η στήριξη του εκπαιδευτικού προσωπικού διαμορφώνεται πάντα με βάση τις ανάγκες του, οι οποίες εστιάζονται κυρίως στους παρακάτω τομείς:

- **ενίσχυση του εκπαιδευτικού,**
- **τόνωση της αυτοπεποίθησής του,**
- **συνεργασία σε θέματα διδασκαλίας,**
- **ενημέρωση,**
- **διαπροσωπικές σχέσεις,**
- **επικοινωνία,**
- **συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων.**

Ο διευθυντής, όσο ικανός και αν είναι δύσκολα μπορεί να στηρίξει μόνος του τους εκπαιδευτικούς στα θέματα που προαναφέραμε. Μέσα στις πρωτοβουλίες πάντως που θα μπορούσε να αναπτύξει θα μπορούσαμε να αναφέρουμε τη συνεργασία του με τους Σχολικούς Συμβούλους, αλλά και την προώθηση της συνεργατικής δραστηριοποίησης των εκπαιδευτικών της σχολικής μονάδας που διοικεί.

Η συμμετοχική δραστηριοποίηση των εκπαιδευτικών, βελτιώνει σημαντικά την απόδοσή τους και οδηγεί στην ομαλή λειτουργία του εκπαιδευτικού οργανισμού. **Η ιδέα των Ομάδων Συνεργασίας Εκπαιδευτικών (Ο.Σ.Ε.) βασίζεται στην ιδέα ότι οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί αποτελούν μια άριστη πηγή για επαγγελματική ανάπτυξη. Με την έννοια αυτή μέσα από τις Ο.Σ.Ε. έχουν τη δυνατότητα να:**

- αναζητούν εναλλακτικές οδούς για τις καθιερωμένες μεθόδους διδασκαλίας,
- προτείνουν, αναπτύσσουν και δοκιμάζουν προτάσεις με σκοπό την βελτίωση της παρεχόμενης εκπαίδευσης,
- ανταλλάσσουν και εφαρμόζουν καινούργιες ιδέες,
- αναλύουν προβλήματα και να ασκούν κριτική.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 4.2.

Από όσα αναφέραμε φαίνεται ότι κάθε εκπαιδευτική μονάδα έχει ορισμένα μόνο περιθώρια αυτονομίας. Παρά το γεγονός αυτό πολλοί είναι σήμερα εκείνοι που ισχυρίζονται ότι **κάθε εκπαιδευτική μονάδα μπορεί να καλλιεργήσει τις προϋποθέσεις, ώστε να αναλάβει την ευθύνη άσκησης μιας «εσωτερικής» εκπαιδευτικής πολιτικής.**

Αξιοποιώντας την εμπειρία σας επιχειρήστε να προτείνετε μία σειρά από θέματα στα οποία μία εκπαιδευτική μονάδα μπορεί να παρεμβαίνει διαμορφώνοντας ουσιαστικά τη δική της πολιτική; Μπορείτε αν θέλετε να λάβετε υπόψη τα ερωτήματα που ακολουθούν:

- **Αναλυτικό Πρόγραμμα:** Υπάρχει δυνατότητα να προσαρμοστούν τα μαθήματα και η ύλη με βάση τις απαιτήσεις και τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας στην οποία ζείτε; (π.χ. εισαγωγή θεμάτων τοπικής ιστορίας, διαμόρφωση της ύλης στις ιδιαιτερότητες των μαθητών κ.λ.π.).
- **Διδασκαλία:** Μπορεί μία σχολική μονάδα να παίρνει αποφάσεις που να αναφέρονται στα μέσα και τις μεθόδους διδασκαλίας; Σκεφτείτε τον εαυτό σας ως εκπαιδευτικό, με τους συγκεκριμένους μαθητές που διδάσκετε κάτω από τις ιδιαίτερες συνθήκες της εκπαιδευτικής μονάδας που διδάσκετε.
- **Εξουσία - Ομάδες Συνεργασίας Εκπαιδευτικών:** Υπάρχει η δυνατότητα να γίνει κατανομή των εξουσιών μέσα στη σχολική μονάδα στην οποία βρίσκεστε, ώστε όλοι να μετέχουν σε κάποιο όργανο ή σε κάποια ομάδα εργασίας; Πόσες ομάδες εργασίας και με ποια θέματα θα προτεινάτε;
- **Ανθρώπινο δυναμικό:** Τι θα είχατε να προτείνετε για την αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού του σχολείου σας (εκπαιδευτικοί, μαθητές, βοηθητικό προσωπικό).

- **Υλικά – Οικονομικά:** Ποιες οι προτάσεις σας για θέματα που αναφέρονται στην αξιοποίηση χώρων, κατανομή και αξιοποίηση του προϋπολογισμού της σχολικής σας μονάδας;
- **Σχέσεις Σχολείου – Γονέων:** Υπάρχουν περιθώρια για αύξηση της εμπλοκής των γονέων στα δρώμενα του σχολείου; (Καθιέρωση συναντήσεων όπου θα δίνεται η ευκαιρία συζήτησης σχετικά με τις ιδιαιτερότητες του κάθε μαθητή. Δημιουργία συνδέσμου μεταξύ σχολείου και οικογένειας από εξειδικευμένους καθηγητές. Ίδρυση και λειτουργία Σχολών γονέων με στόχο την προσφορά προς τους γονείς επιστημονικής βοήθειας για τη σωστή αντιμετώπιση της αγωγής των παιδιών).

ΚΑΤΑΘΕΣΤΕ ΤΙΣ ΑΠΟΨΕΙΣ ΣΑΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΝ (ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4).

Εάν θέλετε να έχετε μία πιο εμπειριστατωμένη και ολοκληρωμένη άποψη για τα θέματα που συζητήσαμε σ’ αυτό το Κεφάλαιο μπορείτε να αναζητήσετε πληροφορίες στο Ν.1566 «ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΆΛΛΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ» με αριθμό και ημερομηνία Φ.Ε.Κ. 167/30.09.1985, που θα βρείτε στο φάκελο του 4ου Κεφ. με την ονομασία: 1566

ΣΥΝΟΨΗ – ΟΔΗΓΙΕΣ.

Στο Κεφάλαιο αυτό εστίασαμε το ενδιαφέρον μας σε θέματα οργάνωσης και διοίκησης της εκπαίδευσης. Περισσότερες πληροφορίες, επιστημονική και συμβουλευτική υποστήριξη για τα θέματα του Κεφαλαίου που μελετήσατε μπορείτε να έχετε στην **Ανοικτή γραμμή επικοινωνίας** από τους υπεύθυνους του Θεματικού Πεδίου 4.

Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ) – Σχέδια Εργασίας (projects).

5.1. Το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ)

Το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ) και τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ) εκσυγχρονίζουν το περιεχόμενο σπουδών της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και εισάγουν αρκετές καινοτομίες για τα δεδομένα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Οι σπουδαιότερες από τις καινοτομίες που διαφοροποιούν το Δ.Ε.Π.Π.Σ. και τα Α.Π.Σ. από τα ισχύοντα Προγράμματα Σπουδών και αναβαθμίζουν την ποιότητα της εκπαίδευσης, σύμφωνα με τον Πρόεδρο του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου κ. Αλαχιώτη, είναι οι εξής:

1. Καθιερώνουν τη **διαθεματική προσέγγιση στη σχολική γνώση**, επιλογή που είναι σύμφωνη με τις σύγχρονες επιστημολογικές, ψυχολογικές και διδακτικές θεωρίες.
2. Δεν αρκούνται στην απλή παράθεση της «διδασκτέας ύλης», αλλά αντιστοιχίζουν στόχους – περιεχόμενο – διδακτικές δραστηριότητες στο επίπεδο κάθε διδακτικής ενότητας. Έτσι, βοηθούν τους συγγραφείς αλλά και τους εκπαιδευτικούς της τάξης να εφαρμόσουν ποικίλες **διδασκτικές εναλλακτικές προσεγγίσεις**.
3. Καθιερώνουν την εκπόνηση **σχεδίων εργασίας (projects)** στα πλαίσια όλων των μαθημάτων με αποτέλεσμα να διασφαλίζονται οι προϋποθέσεις για προωθημένες διαθεματικές προσεγγίσεις.
4. Συνδέουν οργανικά την αξιολόγηση με τις υπόλοιπες διαδικασίες της διδασκαλίας, προτείνοντας ποικίλες μορφές και τεχνικές αξιολόγησης.
5. Παραθέτουν τις παραμέτρους για τη συγγραφή νέων διδακτικών βιβλίων, ώστε να διασφαλιστούν οι προδιαγραφές που απαιτεί η σύγχρονη βιβλιογραφία.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5.1.

Πριν προχωρήσετε στη μελέτη σας συμβουλευτείτε το ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ που θα βρείτε στα έγγραφα με όνομα diathematiko. Προσέξτε τις ενδεικτικές διαθεματικές δραστηριότητες που προτείνονται. Σκεφτείτε: με τις γνωστές συμβατικές μορφές διδασκαλίας είναι δυνατή η ενασχόληση με όλες αυτές τις δραστηριότητες; (Προσέξτε ιδιαίτερα όσα αναφέρονται στις σελ. 181-182 με θέμα: «Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις».

5.2. Μορφές διδασκαλίας

Όπως ίσως θα διαπιστώσατε, οι ενδεικτικές διαθεματικές δραστηριότητες που προτείνονται στο διαθεματικό ενιαίο πλαίσιο σπουδών δύσκολα μπορούν να πραγματοποιηθούν με τις γνωστές συμβατικές μορφές διδασκαλίας. Οι μέθοδοι διδασκαλίας που θα συζητήσουμε στη συνέχεια μπορούν να προσφέρουν ουσιαστικές λύσεις, τόσο στην εκπόνηση των συγκεκριμένων εργασιών, όσο και στο σχεδιασμό και την υλοποίηση παρόμοιων διαθεματικών δραστηριοτήτων.

Διαθεματική προσέγγιση της γνώσης, είναι η εξέταση ενός θέματος από πολλές οπτικές (επιστημονικές) γωνίες και η συνεπακόλουθη καλλιέργεια σχετικών δεξιοτήτων, στάσεων και αξιών μέσα από τη θεώρηση της μάθησης όχι ως προϊόντος αλλά και ως διαδικασίας αυτενέργειας και ανακάλυψης. Η διαθεματική προσέγγιση της γνώσης ενισχύει το σχολικό παιδαγωγικό περιβάλλον με την ενθάρρυνση της δημιουργικότητας, της φαντασίας, με την ανάπτυξη στους μαθητές της κριτικής σκέψης, της συλλογικής προσπάθειας, της αλληλεγγύης και της αποδοχής της διαφορετικότητας. Διαδικασίες που διευκολύνονται μέσα από τα ποικίλα σχέδια εργασίας (projects) και τις διερευνητικές μορφές διδασκαλίας και συμβάλλουν στην αρμονική ένταξη των μαθητών στην κοινωνία των ραγδαίων και απρόβλεπτων αλλαγών.

5.3. Σχέδια Εργασίας (Μέθοδος Project)

Πρόκειται για μία μέθοδο η οποία προϋποθέτει την ανάληψη πρωτοβουλίας, την ερευνητική μάθηση, την ομαδική εργασία, την εξατομίκευση της διδασκαλίας, τη συνέχεια της εργασίας σε περισσότερη από μία σχολική ώρα, την τελική της παρουσίαση, την αλλαγή του ρόλου του καθηγητή από κύριο καθοδηγητή σε συντονιστή και εμψυχωτή της εργασίας.

ΟΡΙΣΜΟΣ

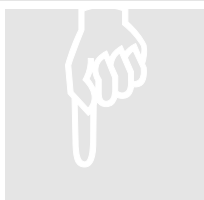
Μία διδακτική ενότητα – δράση το αντικείμενο της οποίας συναποφάσισε η ομάδα στην οποία συμμετέχουν όλοι οι εμπλεκόμενοι (καθηγητές και μαθητές) με σκοπό να φτάσουν σε ένα αποτέλεσμα που προαποφάσισαν.

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

- Εξασφάλιση της συμμετοχής των συμμετεχόντων
- Καλλιέργεια κριτικού πνεύματος
- Καλλιέργεια δημιουργικότητας
- Εξασφάλιση επικοινωνιακής διδασκαλίας

ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

- Απαιτείται προσεκτική προετοιμασία και εποπτεία
- Απαιτείται σημαντική εκπαιδευτική εμπειρία από τον καθηγητή

5.4. Η τεχνική της μεθόδου Project

1. ΘΕΜΑ

- **Επιλογή θέματος**
 - με ανάπτυξη πρωτοβουλίας από τα μέλη μιας ομάδας
 - όλοι έχουν δικαίωμα να προτείνουν θέματα
 - οι μαθητές καταλήγουν σε ένα από αυτά
 - μπορεί να γίνει και με ανάθεση από τον εκπαιδευτικό

- **Επιλογή Συντονιστή**
 - είναι ο συντονιστής των ομάδων
 - φροντίζει να τηρούνται οι κανόνες και ο χρόνος
 - προλαβαίνει τυχόν συγκρούσεις
 - ανακοινώνει τα πορίσματα
- **Διατύπωση του στόχου**
 - προσδιορίζεται ύστερα από κοινή συζήτηση και γράφεται στον πίνακα από τον συντονιστή
 - κάθε ενέργεια πρέπει να υπακούει στο στόχο που έχει θέσει η ομάδα

2. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ

- **Κατανομή σε ομάδες**
 - με βάση τα ενδιαφέροντα των μαθητών
 - με βάση τις φιλικές σχέσεις των μαθητών
 - η ανάθεση καθηκόντων πρέπει να γίνεται σύμφωνα με τις ιδιαίτερες δεξιότητες των μαθητών
 - οι ομάδες επιλέγουν γραμματέα
 - καθορίζουν τον στόχο τους
 - καταστρώνουν πλάνο εργασίας
 - καταγράφουν λεπτομερώς τις κινήσεις και τα αποτελέσματα της εργασίας τους
- **Διαμόρφωση του πλαισίου δράσης**
 - ανάθεση αρμοδιοτήτων στα μέλη με βάση τα ταλέντα, αλλά και τη δυνατότητα πρόσβασης του κάθε μέλους στους προτεινόμενους χώρους
 - αποφάσεις για το είδος του υλικού που θα συγκεντρωθεί, τους χώρους από τους οποίους θα γίνει η συγκέντρωση.

3. ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ

- Συγκέντρωση και ταξινόμηση του υλικού (από κάθε ομάδα χωριστά)
- Παρουσίαση των προϊόντων του Project
 - ανάγνωση πορισμάτων από το γραμματέα κάθε ομάδας
 - παρουσίαση του υλικού με ανάρτηση σε ταμπλό ή χρήση power point
 - για μεγάλα projects παρουσίαση με την παρακολούθηση ίσως ολόκληρου του σχολείου.
- Συμπεράσματα – Αξιολόγηση (γίνεται από τον εκπαιδευτικό με βάση την ποιότητα του αποδεικτικού υλικού, την ποικιλία του υλικού και την παρουσίαση).

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

Η μελέτη περίπτωσης που ακολουθεί αποτελεί μία χαρακτηριστική περίπτωση εφαρμογής της μεθόδου project. ΔΕΝ ΑΦΟΡΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ, ΕΝΣΩΜΑΤΩΝΕΙ ΟΜΩΣ ΜΙΑ ΣΕΙΡΑ ΑΠΟ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΥΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ όπως:

- ✓ ο Καταγισμός ιδεών,
- ✓ το Παίξιμο ρόλων,
- ✓ η Μελέτη Περίπτωσης,
- ✓ οι Ομάδες Εργασίας,
- ✓ η Πρακτική άσκηση,
- ✓ η Συζήτηση στην τάξη, και
- ✓ η Μέθοδος Χιονοστιβάδα.

Σκοπός είναι να έρθουμε σε μία πρώτη επαφή με την εφαρμογή αυτών των μεθόδων διδασκαλίας. Στο επόμενο Κεφάλαιο θα περιγράψουμε αναλυτικά αυτές τις μεθόδους και θα συζητήσουμε τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά τους. Παράλληλα προσέξτε και κρατήστε στη μνήμη σας την πορεία της παρουσίασης και τα στάδια στα οποία βασίζεται η συγγραφή του εκπαιδευτικού υλικού. Είναι ένας τρόπος με τον οποίο μπορούμε να παρουσιάσουμε συγγραφικά ένα σχέδιο εργασίας (Project).

- Στόχοι
- Μέσα

- Υλικά
- Διάρκεια
- Επίπεδο
- Είδη Δραστηριοτήτων
- Οργάνωση Τάξης
- Διαδικασία
- Αξιολόγηση
- Σχόλια
- Παρατηρήσεις
- Επέκταση Διδασκαλίας
- Παράρτημα.

Project

ΘΕΜΑ:

**ΑΣΚΗΣΗ ΣΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΥΠΟ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΕΣ
ΣΥΝΘΗΚΕΣ: ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΕ ΚΑΦΕΤΕΡΙΑ
(CAFÉ MILA NO)**

Αναστασία Παναγιωτίδου
Καθηγήτρια Αγγλικής Φιλολογίας
Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας Δράμας

Στόχοι:

Μέσα σε ένα κλίμα αυτενέργειας, πρωτοβουλιών και πειραματισμών να αποκτήσουν οι εκπαιδευόμενοι τις κατάλληλες γνώσεις και δεξιότητες που θα τους κάνουν ικανούς:

Να διεκπεραιώσουν μία παραγγελία στην Αγγλική γλώσσα

Να ασκηθούν στο σχετικό διάλογο κάτω από πραγματικές συνθήκες.

Να χρησιμοποιήσουν τις φράσεις: what would you like? – I'd like...

Μέσα - Υλικά:

Λεξικό

Φύλλα εργασίας με σκοπό την καταγραφή των απόψεων των εκπαιδευομένων

Πίνακας με σκοπό την καταγραφή σχετικού λεξιλογίου, διαλόγων και πορισμάτων

Βίντεο με στόχο την προβολή ολιγόλεπτης ταινίας

Ηλεκτρονικός Υπολογιστής για τη δημιουργία ειδικού καταλόγου

Φωτογραφική μηχανή για την κάλυψη της επίσκεψης.

Διάρκεια:

8 διδακτικές ώρες

Επίπεδο:

Η διδασκαλία προορίζεται για τον πρώτο κύκλο σπουδών

Είδη δραστηριοτήτων:

Καταιγισμός ιδεών (Brainstorming), Παίξιμο ρόλων (Role playing), Μελέτη Περίπτωσης, Ομάδες Εργασίας (Group Work), Πρακτική άσκηση, Συζήτηση στην τάξη, Μέθοδος Χιονοστιβάδα (Snowballing).

Οργάνωση τάξης:

Εργασία σε ομάδες

Διαδικασία:

Επιλογή του θέματος: Η επιλογή του θέματος έγινε μέσα από την εφαρμογή της μεθόδου του «καταιγισμού ιδεών» (**Brainstorming**). Η τεχνική αυτή συνίσταται στην πολυεπίπεδη εξέταση ενός ζητήματος ή μίας κεντρικής έννοιας μέσα από την υποκίνηση των διδασκόμενων να προβούν σε μια ελεύθερη και αυθόρμητη έκφραση ιδεών. Η κεντρική έννοια αφορούσε την άσκηση στη χρήση της αγγλικής γλώσσας υπό πραγματικές συνθήκες. Οι εκπαιδευόμενοι κλήθηκαν να συμβάλλουν στην εξέταση του ζητήματος με οποιαδήποτε ιδέα ή πρόταση έστω και αν αυτή έμοιαζε φανταστική ή απραγματοποίητη. Οι απόψεις τους καταγράφονταν στον πίνακα, ενώ στη συνέχεια ακολούθησε σχολιασμός. Μέσα από την αποκάλυψη πολλαπλών πτυχών του ζητήματος επιλέχθηκε ως τρόπος άσκησης στη χρήση της αγγλικής γλώσσας υπό πραγματικές συνθήκες, η διαπραγμάτευση του θέματος μέσα σε μία καφετέρια.

Εκμάθηση σχετικής Ορολογίας: Επιλέχθηκαν οι μέθοδοι **α) «Ομάδες Εργασίας», β) «Παίξιμο ρόλων».** **Α)** Οι εκπαιδευόμενοι χωρίστηκαν σε ομάδες των 3-4 ατόμων και ανέλαβαν με τη βοήθεια λεξικού να αναζητήσουν και να καταγράψουν τα είδη εκείνα που θα προτιμούσαν να παραγγείλουν σε μία καφετέρια.. Έγινε μεταφορά του λεξιλογίου στον πίνακα, ενώ στη συνέχεια οι ομάδες των εκπαιδευομένων ανέλαβαν να τα ταξινομήσουν σε κατηγορίες. **Β)** Η εκπαιδευτρια δημιουργεί ένα υποθετικό σενάριο που αντανάκλα την πραγματικότητα (επίσκεψη στην καφετέρια). Οι εκπαιδευόμενοι καλούνται να επιλέξουν ποιους ρόλους θα παίξουν (σερβιτόροι, πελάτες) και στη συνέχεια υποδύονται τα πρόσωπα της ιστορίας. Η εκπαιδευτρια σε όλη τη διαδικασία εποπτεύει τη δράση. Επεμβαίνει στα σημεία που νομίζει πως είναι αναγκαίο, με σκοπό να κάνει τις απαραίτητες διορθώσεις. Στο τελευταίο στάδιο, οι συμμετέχοντες «βγαίνουν» από τους ρόλους τους και συζητούν την εμπειρία τους. Η εκπαιδευτρια σχολιάζει, συνοψίζει, αναγράφει τα κύρια σημεία των διαλόγων στον πίνακα, τα οποία οι εκπαιδευόμενοι μεταφέρουν στις σημειώσεις τους.

Εμπέδωση σχετικής Ορολογίας: Επιλέχθηκε η μέθοδος «**Μελέτη Περίπτωσης**». Η μέθοδος χρησιμοποιήθηκε με στόχο να γίνει εφαρμογή των θεωρητικών γνώσεων που έχουν αποκτηθεί, αλλά και να υποκινηθούν οι εκπαιδευόμενοι σε μια ευρετική πορεία προς τη μάθηση ολοκληρώνοντας με τον τρόπο αυτό τις απαιτούμενες γνώσεις τους. Η εκπαιδευτρια παρουσιάζει στους εκπαιδευόμενους την προς μελέτη περίπτωση (ταξίδι σε μια ξένη χώρα – στάση για καφέ) με τη μορφή προφορικού λόγου και βίντεο. Παρέχει στους εκπαιδευόμενους τις απαραίτητες διευκρινίσεις: για ποιο σκοπό μελετάται η περίπτωση, ποια αποτελέσματα αναμένονται. Απαντά σε τυχόν απορίες και ορίζει το χρόνο για την εκπόνηση της άσκησης. Οι εκπαιδευόμενοι εκτελούν την άσκηση. Χρησιμοποιούν την εμπειρία τους από το «Παίξιμο ρόλων», καθώς και τις γνώσεις τους από τη μελέτη των σημειώσεων με το σχετικό λεξιλόγιο. Η εκπαιδευτρια συνδέει τα όσα έμαθαν οι εκπαιδευόμενοι από το «Παίξιμο ρόλων» και τη «Μελέτη Περίπτωσης» με όσα πρέπει ή πρόκειται να μάθουν στη συνέχεια.

Προπαρασκευαστικό στάδιο εφαρμογής: Επιλέχθηκε η μέθοδος «**Ομάδες Εργασίας**». Αντικείμενο της εργασίας των εκπαιδευομένων είναι η μετάφραση ενός Καταλόγου από τα Ελληνικά στα Αγγλικά και η δημιουργία καταλόγου στην αγγλική γλώσσα. Αρχικά έγινε η επιλογή ενός καταστήματος (café Milano) το οποίο ανήκει σε εκπαιδευόμενο του ΣΔΕ Δράμας και βρίσκεται σε κεντρικό σημείο της πόλης. Μία ομάδα εκπαιδευομένων επεξεργάστηκε τον κατάλογο παραγγελιών της καφετέριας και προχώρησε στη μετάφρασή του από την ελληνική στην αγγλική γλώσσα. Μία

δεύτερη ομάδα μέσα στα πλαίσια της διαθεματικής προσέγγισης Αγγλικού και Πληροφορικού Γραμματισμού, δημιούργησε ένα νέο κατάλογο παραγγελιών της καφετέρας αποκλειστικά στην αγγλική γλώσσα.

Στάδιο εφαρμογής: Επιλέχθηκε η μέθοδος «Πρακτική άσκηση». Πρόκειται για μια συλλογική εργασία η οποία συνίσταται στη επίσκεψη στο café Milano με στόχο οι εκπαιδευόμενοι να οδηγηθούν σε δράση υπό πραγματικές συνθήκες. Ως γλώσσα επικοινωνίας συμφωνήθηκε μόνο η αγγλική. Για το σκοπό αυτό οι παραγγελίες δόθηκαν σε καθηγήτρια Αγγλικής γλώσσας Λυκείου της Δράμας η οποία προσφέρθηκε ευγενικά να πάρει μέρος στο Project χρησιμοποιώντας ως μόνη γλώσσα επικοινωνίας με τους εκπαιδευόμενους τα Αγγλικά.

Στάδιο εξαγωγής συμπερασμάτων: Επιλέχθηκαν οι μέθοδοι της «Συζήτησης» και της «Χιονοστιβάδας» (Snowballing). Μέσα από τη συζήτηση έγινε ανταλλαγή απόψεων μέσα στην εκπαιδευτική ομάδα γύρω από το θέμα με σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων. Με τη μέθοδο της χιονοστιβάδας κάθε εκπαιδευόμενος, ατομικά, σχολίασε γραπτά την εμπειρία του για 3-4 λεπτά. Σύγκρινε, στη συνέχεια, τα σχόλιά του με ένα άλλο εκπαιδευόμενο, για 8-10 λεπτά, εντοπίζοντας κοινά σημεία και διαφορές. Οι απόψεις των ομάδων παρουσιάστηκαν στην ολομέλεια, όπου έγινε σύνθεση και εξαγωγή συμπερασμάτων.

Αξιολόγηση:

Σε γενικές γραμμές σε όλη τη διαδικασία εφαρμογής παρατηρήθηκε αυξημένη συμμετοχή όλων των εκπαιδευομένων, ιδιαίτερο ενδιαφέρον, φιλικό κλίμα, αλλά και μια φιλότιμη προσπάθεια γενικότερης επικοινωνίας στην Αγγλική γλώσσα. Ειδικότερα για τις τεχνικές εκπαίδευσης που χρησιμοποιήθηκαν έχουμε να παρατηρήσουμε τα εξής:

Ο «Καταιγισμός ιδεών» στην επιλογή του θέματος προσέφερε υψηλό βαθμό συμμετοχής, ανάπτυξη της ελεύθερης έκφρασης, της κριτικής σκέψης και της συνεργασίας. Ως μειονέκτημα μπορούμε να παρατηρήσουμε το γεγονός ότι ορισμένοι εκπαιδευόμενοι παρουσίασαν μειωμένη συμμετοχή.

Η εκμάθηση της σχετικής Ορολογίας με τις μεθόδους: «Ομάδες Εργασίας», και «Παίξιμο ρόλων», συνέβαλε στην πλήρη ενεργοποίηση των συμμετεχόντων, καθώς και στην ανάπτυξη της επικοινωνιακής τους ικανότητας. Ιδιαίτερα προβλήματα ή μειονεκτήματα δεν παρατηρήθηκαν, ίσως γιατί η διάθεση και η δημιουργικότητα των εμπλεκομένων στη διαδικασία διατηρήθηκαν σε υψηλά επίπεδα.

Η εμπέδωση της σχετικής ορολογίας με τη μέθοδο «Μελέτη Περίπτωσης», προσέφερε τη δυνατότητα στους εκπαιδευόμενους να κατανοήσουν την σχετική ορολογία μέσα από τη συμμετοχή και όχι απλά την ακρόαση. Παρουσιάζει ιδιαίτερα παιδαγωγικά πλεονεκτήματα, αν και απαιτεί ίσως σημαντική εκπαιδευτική εμπειρία από το διδάσκοντα.

Οι «Ομάδες Εργασίας», εξασφάλισαν την ενεργή συμμετοχή των εκπαιδευομένων. Η έκφραση γνώμης ήταν περισσότερο ελεύθερη, ενώ η συλλογικότητα στην εργασία φαίνεται να απελευθέρωσε τους εκπαιδευόμενους από το άγχος της αποτυχίας.

Η «Πρακτική άσκηση» κατά το στάδιο εφαρμογής, σύνδεσε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τη θεωρία με την πράξη, προώθησε την ενεργή συμμετοχή, την υπευθυνότητα και την αυτοπεποίθηση των εκπαιδευομένων. Τα όποια μειονεκτήματα ή προβλήματα μπορούν να αντιμετωπισθούν μέσα από την προσεκτική προετοιμασία και εποπτεία της διαδικασίας.

Στο στάδιο εξαγωγής συμπερασμάτων οι μέθοδοι της «Συζήτησης» και της «Χιονοστιβάδας», ανέδειξαν την αυτενέργεια των εκπαιδευομένων, τους παρακίνησαν σε σκέψη, ενώ καλλιέργησαν ένα κλίμα επικοινωνίας και συμμετοχής. Αναπτύχθηκε σε μεγάλο βαθμό η κριτική ικανότητα, η αυτοπεποίθηση, καθώς και η ικανότητα συνεργασίας των διδασκομένων ως προς την αντιμετώπιση ποικίλων ζητημάτων.

Σχόλια – Παρατηρήσεις:

Στο στάδιο εξαγωγής συμπερασμάτων μέσα από τις μεθόδους της «Συζήτησης» και της «Χιονοστιβάδας», ζητήθηκε ουσιαστικά η άποψη των εκπαιδευομένων, με σκοπό την ανάλυση και την εξαγωγή χρήσιμων πορισμάτων. Μέσα από τη διαδικασία αυτή κατέστη σαφές ότι η εφαρμογή εναλλακτικών εκπαιδευτικών τεχνικών στην διαδικασία της μάθησης παρουσιάζει μία σειρά από πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Ωστόσο, είναι σκόπιμο να χρησιμοποιούνται εναλλακτικά ανάλογα με τις συνθήκες και τις απαιτήσεις που παρουσιάζει κάθε ομάδα εκπαιδευομένων, έτσι ώστε να επιτυγχάνονται τα βέλτιστα εκπαιδευτικά αποτελέσματα και να μη χάνουν οι συμμετέχοντες το ενδιαφέρον τους. Σε κάθε περίπτωση πάντως είναι θετικό το γεγονός της ενεργοποίησης της σκέψης αλλά και της δράσης των συμμετεχόντων.

Επέκταση διδασκαλίας:

Η συγκεκριμένη δραστηριότητα παρουσίασε ιδιαίτερα πλεονεκτήματα στη διαδικασία της μάθησης. Ως εκ τούτου θα μπορούσε να επαναληφθεί ή να χρησιμοποιηθεί με διάφορους τρόπους. Σε ότι αφορά την εκμάθηση ειδικής ορολογίας στα πλαίσια του αγγλικού γραμματισμού όπως αυτός διδάσκεται στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, θα είχε πολλά να προσφέρει μέσα από την επίσκεψη και χρήση της αγγλικής γλώσσας σε ποικίλους χώρους. Με δεδομένο πάντως το γεγονός ότι παρουσιάζει μία σειρά και από παιδαγωγικά πλεονεκτήματα, η άσκηση υπό πραγματικές συνθήκες και σε άλλα θεματικά πεδία. μόνο θετικά θα μπορούσε να εκληφθεί.

Αν το Project που μόλις μελετήσατε σας έδωσε την εντύπωση μιας χρονοβόρας και δύσκολης διαδικασίας μην ανησυχείτε. Επιλέχτηκε γιατί συγκεντρώνει μία σειρά από τις μορφές διδασκαλίας που θέλουμε να σας παρουσιάσουμε. Αυτό βέβαια δε σημαίνει πως σε κάθε περίπτωση θα πρέπει κανείς να κάνει χρήση όλων αυτών των μεθόδων. Μπορούμε κάλλιστα να προχωρήσουμε στην υλοποίηση ενός μικρού Project διάρκειας 2 διδακτικών ωρών, ή στην υλοποίηση ενός μεγαλύτερου Project διάρκειας μίας περίπου εβδομάδας. Υπάρχει βέβαια πάντα και η δυνατότητα του συντονισμού και της υλοποίησης ενός μεγαλύτερου ποσοτικά και πιο σύνθετου ποιοτικά Project όπως αυτό που παρακολουθήσατε.

Στο Κεφάλαιο 6 θα περιγράψουμε τις μεθόδους που συναντήσαμε στη Μελέτη Περίπτωσης και θα συζητήσουμε τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτητά τους.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5.2.

Στην ΠΕΡΙΟΧΗ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΝ στις ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΕΝΤΥΠΟΥ ΥΛΙΚΟΥ (Κεφάλαιο 5), ανοίξαμε ένα θέμα που αφορά τις Δραστηριότητες του 5ου Κεφαλαίου. Επισκεφτείτε την περιοχή και συζητήστε τα θέματα που μελετήσατε σ' αυτό το κεφάλαιο.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Επισκεφτείτε την Ιστοσελίδα των Θεολόγων και του Σχολικού Συμβούλου Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης στη διεύθυνση:

<http://www.theologika.gr>

Περιηγηθείτε σ' αυτή, αναζητήστε και μελετήσετε τα παρακάτω κείμενα:

- Αντώνιος Χατζόπουλος, Παραδείγματα Διαθεματικής προσέγγισης διδακτικών ενοτήτων

- Σταύρος Γιαγκάζογλου, ΠΙ, Αθήνα, Θεολογία της ετερότητας και θρησκευτικό μάθημα.
- Φρανσουά Λουμπάλα Καμπασελέ, Κονγκό, Χριστιανισμός και Αφρική: μία αμοιβαία ευκαιρία

Εναλλακτικές μορφές διδασκαλίας.

Σκοπός

Στο κεφάλαιο αυτό αναπτύσσονται οι εναλλακτικές μορφές διδασκαλίας οι οποίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν κατά τη διδασκαλία του μαθήματος και καταγράφονται τα βασικά τους πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα

Όταν θα έχετε μελετήσει το κεφάλαιο αυτό, θα μπορείτε να:

- Απαριθμείτε οκτώ εναλλακτικές μορφές διδασκαλίας που μπορείτε να χρησιμοποιήσετε κατά τη διάρκεια του μαθήματος.
- Περιγράψετε τα μειονεκτήματα και τα πλεονεκτήματά τους.
- Περιγράψετε τον τρόπο αποτελεσματικής εφαρμογής τους.
- Επιλέγετε και εφαρμόζετε τις κατάλληλες εκπαιδευτικές τεχνικές, ανάλογα με το θέμα που διαπραγματεύεστε.

Έννοιες Κλειδιά

- Καταιγισμός ιδεών
- Παίξιμο ρόλων
- Μελέτη Περίπτωσης
- Ομάδες Εργασίας
- Πρακτική άσκηση

- Συζήτηση στην τάξη
- Δομημένη συζήτηση
- Μέθοδος Χιονοστιβάδα

6.1. Καταιγισμός ιδεών

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Η εξέταση ενός ζητήματος μέσα από την υποκίνηση των διδασκομένων να προβούν σε ελεύθερη, αυθόρμητη έκφραση ιδεών. Ανεξάρτητα από το αν γνωρίζουν το θέμα, το ζητούμενο είναι να συμβάλουν στην εξέταση του ζητήματος με όποια ιδέα ή πρόταση έρχεται στο μυαλό τους, έστω και αν αυτή μοιάζει φανταστική.

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

- Εξασφάλιση της συμμετοχής των συμμετεχόντων
- Καλλιέργεια κριτικού πνεύματος
- Καλλιέργεια δημιουργικότητας
- Εξασφάλιση επικοινωνιακής διαδικασίας
- Αξιοποίηση των εμπειριών των διδασκομένων

ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

- Ορισμένοι διδασκόμενοι μπορεί να μη συμμετέχουν
- Απαιτείται σημαντική εκπαιδευτική εμπειρία από τον καθηγητή

6.2. Παίξιμο ρόλων

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Οι διδασκόμενοι υποδύονται ρόλους, που συνδέονται με μία εξεταζόμενη κατάσταση, με στόχο μέσα από το βίωμα να κατανοήσουν βαθύτερα τόσο την κατάσταση όσο και τις αντιδράσεις τους απέναντί της.

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

- Προκαλείται η πλήρης ενεργοποίηση των συμμετεχόντων
- Ευνοείται η αλλαγή στάσεων των διδασκομένων
- Καλλιέργεια δημιουργικότητας
- Εξασφάλιση επικοινωνιακής διαδικασίας

ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

- Απαιτείται προσεκτική προετοιμασία και εποπτεία από το διδάσκοντα
- Απαιτείται σημαντική εκπαιδευτική εμπειρία από τον καθηγητή, ο οποίος χρειάζεται να γνωρίζει καλά τις αρχές της επικοινωνίας και της δυναμικής της ομάδας.

6.3. Μελέτη Περίπτωσης

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Ένα πραγματική ή υποθετικό σενάριο, αντανακλά μία ευρύτερη κατάσταση. Παρουσιάζεται στους διδασκόμενους με σκοπό να αναλυθεί σε βάθος και να διερευνηθούν οι εναλλακτικές λύσεις στα προβλήματα που αναδύονται.

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

- Εξασφάλιση της συμμετοχής των συμμετεχόντων οι οποίοι αντιλαμβάνονται ένα θέμα μέσα από τη συμμετοχή και όχι την ακρόαση.
- Καλλιέργεια κριτικού πνεύματος και της ικανότητας των διδασκόμενων να επιλύουν προβλήματα.
- Καλλιέργεια δημιουργικότητας

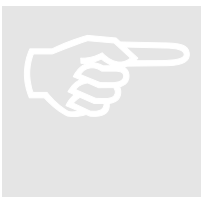
ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

- Απαιτείται προσεκτική προετοιμασία και εποπτεία από το διδάσκοντα
- Απαιτείται σημαντική εκπαιδευτική εμπειρία από τον καθηγητή
- Είναι δύσκολη η αναγωγή από το επιμέρους στο όλο.

6.4. Ομάδες Εργασίας

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

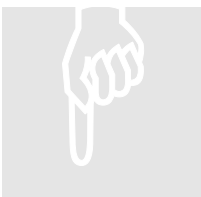
Οι διδασκόμενοι, χωρισμένοι σε ομάδες εργασίας, ανταλλάσσουν εμπειρίες ή εκπονούν ασκήσεις με σκοπό την πληρέστερη επεξεργασία της διδακτέας ύλης.

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

- Εξασφάλιση της συμμετοχής των συμμετεχόντων
- Καλλιέργεια κριτικού πνεύματος
- Καλλιέργεια δημιουργικότητας
- Εξασφάλιση επικοινωνιακής διδασκαλίας

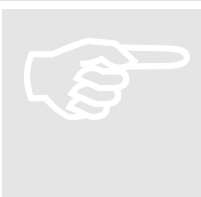
ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

- Απαιτείται προσεκτική προετοιμασία και εποπτεία από το διδάσκοντα
- Απαιτείται σημαντική εκπαιδευτική εμπειρία από τον καθηγητή

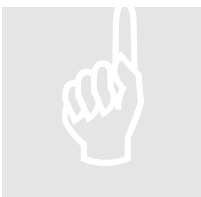
6.5. Πρακτική άσκηση

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Πρόκειται για ατομική ή συλλογική εργασία, η οποία μπορεί να πάρει ποικίλες μορφές. Συνίσταται στην επεξεργασία ενός ζητήματος κάτω από την επίβλεψη του διδάσκοντα.

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

- Εξασφάλιση της συμμετοχής των συμμετεχόντων
- Συνδέεται η θεωρία με την πράξη
- Καλλιέργεια δημιουργικότητας, αύξηση αυτοπεποίθησης των διδασκομένων
- Εξασφάλιση επικοινωνιακής διδασκαλίας

ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

- Απαιτείται προσεκτική προετοιμασία και εποπτεία από το διδάσκοντα
- Απαιτείται σημαντική εκπαιδευτική εμπειρία από τον καθηγητή

6.6. Συζήτηση στην τάξη

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Ανταλλαγή απόψεων μέσα στην εκπαιδευτική ομάδα γύρω από ένα θέμα ή πρόβλημα με στόχο να προκύψουν εναλλακτικές λύσεις.

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

- Εξασφάλιση της συμμετοχής των συμμετεχόντων
- Καλλιέργεια κριτικού πνεύματος
- Καλλιέργεια δημιουργικότητας
- Ανάπτυξη ικανότητας συνεργασίας

ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

- Απαιτείται προσεκτική προετοιμασία και εποπτεία από το διδάσκοντα
- Απαιτείται σημαντική εκπαιδευτική εμπειρία από τον καθηγητή
- Στηρίζεται στο λόγο και όχι στην πράξη

6.7. Δομημένη Συζήτηση - Debate

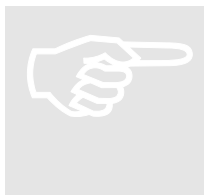
ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Παρουσίαση ενός θέματος-Ορισμός τριμελούς επιτροπής των μαθητών για τη διαχείριση της συζήτησης-Δημιουργία δύο ομάδων μαθητών με αντίθετες απόψεις-Ορισμός γραμματέα και συντονιστή για κάθε ομάδα-Διεξαγωγή της συζήτησης – Σύνοψη - Αξιολόγηση της εργασίας από την τριμελή επιτροπή. Η μέθοδος παρουσιάζει τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της Συζήτησης στην τάξη (4.6.)

6.8. Μέθοδος Χιονοστιβάδα

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

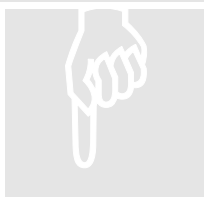
Κάθε διδασκόμενος σχολιάζει ατομικά για 5 λεπτά ένα ζήτημα. Συγριώνει τα σχόλιά του με έναν άλλο διδασκόμενο για 10 λεπτά, εντοπίζοντας κοινά σημεία και διαφορές. Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται σε ομάδες των τεσσάρων (δύο ομάδες που συνεργάστηκαν στο προηγούμενο στάδιο). Οι απόψεις των ομάδων παρουσιάζονται στην ολομέλεια όπου εξάγονται συμπεράσματα.

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

- Εξασφάλιση της συμμετοχής των συμμετεχόντων
- Δεν απαιτείται πολύς χρόνος
- Βασίζεται τόσο στο λόγο όσο και στην πράξη

ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

- Απαιτείται προσεκτική προετοιμασία και εποπτεία από το διδάσκοντα
- Απαιτείται σημαντική εκπαιδευτική εμπειρία από τον καθηγητή

6.9. Συζήτηση

Όπως διαπιστώσαμε, όλες οι εναλλακτικές μορφές διδασκαλίας που συναντήσαμε παρουσιάζουν πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Είναι σκόπιμο να χρησιμοποιούνται εναλλακτικά, ανάλογα με τις συνθήκες και τις απαιτήσεις που έχει κάθε μάθημα, έτσι ώστε να επιτυγχάνονται τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα. Καλό είναι επίσης να δίνεται έμφαση στις τεχνικές εκείνες που ευνοούν την ενεργοποίηση των διδασκόμενων και τη μεταξύ τους συνεργασία. Καταλυτικό ρόλο στη διαδικασία της μάθησης έχει ακόμη και η εμπειρία που αποκτάται μέσα από την πράξη. Η διαδικασία αυτή φέρνει το διδασκόμενο αντιμέτωπο με πραγματικά προβλήματα. Το γεγονός αυτό τον ωθεί σε μία δραστηριοποίηση προκειμένου να αντιμετωπίσει τις νέες καταστάσεις, γεγονός που τον βοηθά να διεισδύει πληρέστερα στον κύκλο της μάθησης.

Είναι όμως πάντα εφικτή η απόκτηση και αξιοποίηση των εμπειριών, όποιο και αν είναι το αντικείμενο της μάθησης; Τι θα συμβεί αν σε ένα γνωστικό τομέα οι διδασκόμενοι δεν είναι δυνατόν να αποκτήσουν εμπειρίες μέσα από τη δράση; Η μόνη λύση είναι η Εισήγηση; Στο σημείο αυτό ας δούμε ένα παράδειγμα από το βιβλίο Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, των Κόκκου, Λιοναράκη (1998), τόμος Β', Πάτρα, ΕΑΠ.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Ένα θέμα Ιστορίας που τοποθετείται στις αρχές του αιώνα, δεν είναι ανάγκη να προσεγγιστεί μόνο μέσα από παραθέσεις γεγονότων, αναλύσεις αιτιών κ.ά. Οι διδασκόμενοι μπορούν να αποκτήσουν γνώση της εποχής μέσα από την πρακτική άσκηση, που συνίσταται σε συλλογή και επεξεργασία αντικειμένων της εποχής. Επίσης, μπορούν να ακούσουν τραγούδια της εποχής, να δουν ντοκιμαντέρ και στη συνέχεια να σχολιάσουν.

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

Θα παρακολουθήσουμε στη συνέχεια την πορεία ενός σχεδίου εργασίας με θέμα: «**Η ΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ ΣΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΛΩΝ: ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΙΣΛΑΜ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΑ ΙΕΡΑ ΒΙΒΛΙΑ**». Πραγματοποιήθηκε στο ΣΔΕ Δράμας κατά το σχολικό έτος 2004-2005 με υπεύθυνους εκπαιδευτές την κ. Αναστασία Παναγιωτίδου και τον κ. Αριστείδη Μωϋσιάδη. Αποτελεί ουσιαστικά μία μορφή συνεργατικής μάθησης των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας Δράμας και Κομοτηνής. Σκοπός της μελέτης είναι η διερεύνηση των ιερών θρησκευτικών κειμένων του Χριστιανισμού και του Ισλάμ, με σκοπό την κατάδειξη των σημείων εκείνων που οριοθετούν τη στάση τους απέναντι στο ζήτημα της ισότητας των δύο φύλων.

«Η ΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ ΣΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΛΩΝ: ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΙΣΛΑΜ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΑ ΙΕΡΑ ΒΙΒΛΙΑ».

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η διερεύνηση του θέματος βασίστηκε στις αρχές της συνεργατικής μάθησης. Ομάδες εκπαιδευόμενων του Σ.Δ.Ε Δράμας ανέλαβαν να μελετήσουν συγκεκριμένα τμήματα των ιερών θρησκευτικών κειμένων του Χριστιανισμού και του Ισλάμ με σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων και την καταγραφή τους μετά από συζήτηση στην τάξη.

Αναλυτικότερα, η διαπραγμάτευση του θέματος θεμελιώθηκε στη βάση των πιο κάτω διδακτικών δράσεων και παρεμβάσεων:

- i. Υλοποίηση Διδακτικής Παρέμβασης με αντικείμενο διαπραγμάτευσης τη στάση του Ισλάμ απέναντι στη γυναίκα. Η παρέμβαση περιελάμβανε την αναζήτηση υλικού, την ταξινόμησή του και την δημιουργία ερωτηματολογίου με σκοπό την διενέργεια συνέντευξης στα πλαίσια διδακτικής δράσης.
- ii. Διδακτική δράση μετά από επίσκεψη με σκοπό την πραγματοποίηση συνεργατικής διδασκαλίας στο Σ.Δ.Ε Κομοτηνής. Στη διδασκαλία πήραν μέρος χριστιανοί και μουσουλμάνοι μαθητές, οι οποίοι σε συνεργασία με τους καθηγητές τους και την υπεύθυνη για τα δικαιώματα των γυναικών στην Ανατολική Θράκη Μαχμούτ Μπερίν, επεξεργά-

στηκαν τις ερωτήσεις του ειδικά σχεδιασμένου για το σκοπό αυτό ερωτηματολογίου.

- iii. Διδακτική Παρέμβαση με στόχο τη διερεύνηση της θέσης του Χριστιανισμού απέναντι στη γυναίκα. Μετά την αναζήτηση σχετικών στοιχείων από τα ιερά κείμενα του χριστιανισμού, ακολούθησε συζήτηση στην τάξη και καταγραφή των σχετικών πορισμάτων.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

α. Υλοποίηση διδακτικής παρέμβασης

Αντικείμενο της διδακτικής παρέμβασης ήταν η διαπραγμάτευση της στάσης του Ισλάμ απέναντι στη γυναίκα. Οι εκπαιδευόμενοι του Σ.Δ.Ε αφού αναζήτησαν σχετικό υλικό στο διαδίκτυο καθώς και στα ιερά κείμενα του Ισλάμ (Κοράνι, Σαρία) κατέληξαν στη δημιουργία ενός ερωτηματολογίου (Παράρτημα: Το Ερωτηματολόγιο) με σκοπό την διενέργεια συνέντευξης στα πλαίσια της διδακτικής δράσης που ακολούθησε.

β. Διδακτική δράση: Συνεργατική διδασκαλία στο Σ.Δ.Ε Κομοτηνής

Στη διδασκαλία που πραγματοποιήθηκε στο Σ.Δ.Ε Κομοτηνής πήραν μέρος χριστιανοί και μουσουλμάνοι μαθητές, οι οποίοι σε συνεργασία με τους καθηγητές τους και την υπεύθυνη για τα δικαιώματα των γυναικών στην Ανατολική Θράκη Μαχμούτ Μπερίν, συζήτησαν τις ερωτήσεις του ειδικά σχεδιασμένου για το σκοπό αυτό ερωτηματολογίου.

Από τη διαπραγμάτευση του θέματος προέκυψε ότι οι περισσότερες γυναίκες που ζουν κάτω από την επίδραση του Ισλάμ στερούνται ελευθερίες και δικαιώματα, τα οποία θεωρούνται δεδομένα στις δυτικές κοινωνίες. Αν και η μόρφωση παίζει σημαντικό ρόλο είναι γεγονός ότι το Κοράνι επιδρά καταλυτικά στη διάκριση των δύο φύλων.

γ. Διδακτική παρέμβαση: Χριστιανισμός και γυναίκα

Στα πλαίσια της διδακτικής παρέμβασης με στόχο τη διερεύνηση της θέσης του Χριστιανισμού απέναντι στη γυναίκα, οι εκπαιδευόμενοι αναζήτησαν στοιχεία από τα ιερά κείμενα του χριστιανισμού, καθώς και από το διαδίκτυο. Ακολούθησε συζήτηση στην τάξη και καταγραφή των σχετικών πορισμάτων.

ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

Η αντιπαράθεση με την κοινωνική πραγματικότητα, όπως αυτή παρουσιάζεται στην εποχή μας, μέσα από καθημερινές βίαιες και επιθετικές ενέργειες, προβληματίζει και ευαισθητοποιεί όλους εκείνους οι οποίοι ονειρεύονται να ζήσουν σε ένα κό-

σμο απαλλαγμένο από εχθρότητες που καλλιεργούνται συστηματικά, μέσω πολιτικών και θρησκευτικών προκαταλήψεων.

Η στροφή του ανθρώπου προς τον άνθρωπο θα πραγματοποιηθεί όταν γίνει κατανοητό πως η εφαρμογή της βίας και της επιθετικής συμπεριφοράς στο συνάνθρωπο, ως μέσο επίλυσης προβλημάτων, υποβαθμίζει σημαντικά τον άνθρωπο και συμβάλλει στη διατήρηση ενός παγκόσμιου επιθετικού κλίματος.

Στα περισσότερα ιερά κείμενα του χριστιανισμού, αλλά και σε αρκετά του Ισλάμ τονίζεται ότι η γυναίκα και ο άνδρας είναι δύο κομμάτια που αλληλοσυμπληρώνονται. Ωστόσο, ένας μεγάλος αριθμός γυναικών πλήττεται από τη στέρηση βασικών δικαιωμάτων. Οι λόγοι όμως μοιάζουν να είναι περισσότερο ιστορικοί και κοινωνικοί παρά φυλετικοί και θεολογικοί.

Η ουσιαστική και ποιοτική ενασχόληση εκπαιδευτικών και μαθητών με παρεμβατικά προγράμματα που στόχο έχουν τη διερεύνηση αλλά και την προώθηση της ισότητας των δύο φύλων μπορεί να διασφαλίσει τις απαραίτητες προϋποθέσεις για μια ελεύθερη αναδίπλωση της προσωπικότητας του μαθητή. Η εκπαίδευση ως η βασικότερη διαδικασία διαμόρφωσης του χαρακτήρα, των στάσεων και της συμπεριφοράς του ατόμου, είναι ίσως το καταλληλότερο εργαλείο διαχείρισης αυτής της πραγματικότητας της ελληνικής κοινωνίας.

Βιβλιογραφία

Cohen, L., Manion, L., (1997) Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας, Αθήνα, Έκφραση.

Γκασούκας, Μ., (1998) Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις του φύλου: Ζητήματα εξουσίας και ιεραρχίας.

Δεληγιάννη, Β., Ζιώγου, Σ., (1997) Φύλο και Σχολική Πράξη, Συλλογή Εισηγήσεων, Θεσσαλονίκη, Βάνιας.

Δεληγιάννη, Β., Ζιώγου, Σ., (1999) Εκπαίδευση και Φύλο, Ιστορική Διάσταση και Σύγχρονος Προβληματισμός, Θεσσαλονίκη, Βάνιας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ - ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

1. Σε Ημερίδα που έγινε τον Μάρτιο στο Ξενοδοχείο Ζήτα Palace της Ξάνθης με θέμα τη Μουσουλμάνα γυναίκα, η Ψυχολόγος Σεβκάν Ταβίνογλου μιλώντας για την ψυχοκοινωνική θέση της γυναίκας στην μειονότητα διαπίστωσε ότι αρκετές είναι οι γυναίκες σήμερα στη Θράκη οι οποίες πάσχουν από ψυχολογικά προβλήματα. Παραδέχθηκε, μάλιστα, ότι η κυριότερη αιτία του φαινομένου αυτού είναι η μη αποδοχή της συμπεριφοράς των γυναικών εκ μέρους των ανδρών. Τελικά οι γυναίκες στη Θράκη έχουν να διανύσουν πολύ δρόμο ακόμη για να γευθούν την ισότιμη συμπεριφορά και την ελευθερία;

2. Θα μείνουμε στην ίδια εκδήλωση, καθώς ιδιαίτερο ενδιαφέρον είχε η Εισήγηση της Θεολόγου Τζαχιδέ Χασεκί, η οποία υποστήριξε ότι η θέση της γυναίκας στο Ισλάμ αποτελεί ένα πολυδιάστατο ζήτημα και αποτέλεσε πεδίο παρερμηνεύσεων και παρεξηγήσεων

ων, για να καταλήξει με την διαβεβαίωση ότι η ορθή ενασχόληση με την θρησκεία του Ισλάμ κάθε άλλο παρά περιορισμούς επιβάλλει στις γυναίκες.

Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα μάλιστα ανέφερε την πρώτη αποκάλυψη του κορανίου που αναφέρει την λέξη *ikra* δηλαδή «διάβασε» κάτι που προτρέπει όλους τους πιστούς ανεξαρτήτως φύλου να μελετήσουν το κοράνι. Στο ίδιο το κοράνι όμως διαβάζουμε: «Οι άνδρες εξουσιάζουν τις γυναίκες επειδή ο Αλλάχ τους έκανε ανώτερους από τις γυναίκες και επειδή ξοδεύουν τα αγαθά τους για να τις συντηρήσουν. Οι καλές γυναίκες είναι υπάκουες. Αυτές που φοβάστε πως είναι ανυπάκουες, να τις συμβουλευέτε και να τις χτυπάτε». Μήπως, τελικά, η θρησκεία του Ισλάμ είναι εκείνη η οποία θέτει τους βασικούς περιορισμούς και δεν επιτρέπει στη γυναίκα να κοινωνικοποιηθεί και να συμμετάσχει σε ότι συμβαίνει γύρω της;

3. Όσο κι' αν θέλει πάντως κάποιος να δεχθεί πως το κοράνι δεν μεροληπτεί υπέρ του άνδρα, πόσο εύκολο είναι αυτό μέσα από αναφορές σαν αυτή που ακολουθεί:

«Αν κάποια από τις γυναίκες σας διαπράξει μοιχεία, καλέστε τέσσερις μάρτυρες από το λαό σας εναντίον τους, αν αυτοί μαρτυρήσουν για την ενοχή τους να τις περιορίσετε μέσα στα σπίτια τους μέχρι να πεθάνουν ή μέχρι να βρει ο Αλλάχ κάποια άλλη λύση γι' αυτές.

Αν δύο άνδρες από το λαό σας ασελήσουν να τους τιμωρήσετε. Αν όμως μετανοήσουν να τους αφήσετε. Ο Αλλάχ είναι επιεικής και ελεήμονας».

4. Μία σειρά γυναικείες οργανώσεις, στις εργασίες του ευρωπαϊκού Συνεδρίου που έγινε στη Στοκχόλμη τον Οκτώβρη του 2004, κατήγγειλαν Το «ειδικό καθεστώς», που διέπει τις σχέσεις των μουσουλμάνων συζύγων στην περιοχή της Θράκης. Οι οργανώσεις κατήγγειλαν ότι στην Ελλάδα του 21ου αιώνα ισχύει "ο ιερός μουσουλμανικός νόμος". Το αναχρονιστικό αυτό καθεστώς έχει επισημανθεί από διεθνείς οργανισμούς, όπως τόνισαν χωρίς αποτέλεσμα.

Εξακολουθούν σήμερα οι μουσουλμάνοι που κατοικούν στη Θράκη να υπόκεινται στην εξουσία του διορισμένου μουφτή; Αν ναι, αυτό δεν είναι ένα γεγονός που δημιουργεί προβλήματα στις προσωπικές, κληρονομικές σχέσεις των συζύγων, τη λύση του γάμου, την επιμέλεια των παιδιών και σε άλλα θέματα;

5. Οι προσωπικές σας θέσεις απέναντι στα θέματα της κληρονομιάς, του γάμου ή της λύσης του γάμου, ταυτίζονται απόλυτα με όσα το κοράνι διακηρύσσει ή έχετε κάποια διαφορετική άποψη; (Σας υπενθυμίζουμε ότι σύμφωνα με το ιερό βιβλίο του Ισλάμ το αγόρι πρέπει να κληρονομεί τα διπλάσια από το κορίτσι, ενώ η λύση του γάμου επέρχεται με μονομερή δήλωση του συζύγου και έχει το χαρακτήρα της «αποπομπής» της συζύγου από την οικογενειακή στέγη. Η γυναίκα με βάση το θεσμό του «τεφρικό» μπορεί και' εξαίρεση να προσφύγει στο Μουφτή και να ζητήσει τη νομιμοποίησή της, για να αποπεμφθεί από το σύζυγό της. Το «τίμημα» για την εξαγορά της αποπομπής της είναι η απώλεια των πενιχρών δικαιωμάτων διατροφής, που της αναγνωρίζει ο σύζυγός της).

6. Υφίσταται ένας ιδιότυπος θεσμός προίκας στο Ισλάμ. Ο άνδρας καταβάλλει ένα χρηματικό ποσό στη γυναίκα πριν από το γάμο. Αυτό αρχικά ακούγεται καλά με βάση τουλάχιστον το καθεστώς της πολυγαμίας και της ευκολίας διάλυσης του γάμου από την πλευρά του άνδρα. Είναι γεγονός όμως ότι στην πορεία εξελίχθηκε σε αιτία εκμετάλλευσης, καθώς ο πατέρας ή ο αδελφός «παραχωρούσε» την κόρη του ή την αδελφή του σε όποιον πρόσφερε τα περισσότερα χρήματα; Εξακολουθεί αυτό το φαινόμενο να εμφανίζεται σήμερα στην περιοχή της Θράκης;

7. Είναι γεγονός ότι προσφυγή των μουσουλμάνων γυναικών στα τακτικά ελληνικά δικαστήρια για την επίλυση των διαφορών τους είναι σχεδόν ανύπαρκτη, ιδίως στις οικογενειακής φύσης υποθέσεις, γιατί αυτό κατά την αντίληψή τους αντίκειται στην «κατανομή» των κοινωνικών ρόλων που προβλέπει η θρησκεία τους;

8. Στις 22 Μαρτίου «Τα Νέα» έγραψαν για την Αμίνα Ουαντούντ, μια μουσουλμάνα που ανέλαβε να κάνει χρέη ιμάμη σε μια ισλαμική θρησκευτική τελετή που έγινε στο Μανχάταν, με αποτέλεσμα να είναι σήμερα στόχος μιας καταδικαστικής απόφασης η οποία εκδόθηκε στο Ντουμπάι από τον ηγέτη της μουσουλμανικής αδελφότητας, ο οποίος κατηγορεί την Ουαντούντ ότι παραβίασε όλους τους ιερούς κανόνες του Κορανίου.

Η Ουαντούντ, καθηγήτρια της Ιστορίας του Ισλάμ στο Πανεπιστήμιο Βιρτζίνια Κόμονγουελθ της Ουάσιγκτον, κρίθηκε «ένοχη» επειδή τέθηκε επικεφαλής στις προσευχές της Παρασκευής ενώπιον περίπου εκατό πιστών. Η καταδικαστική απόφαση δείχνει την οργή που προκάλεσε η πράξη της τολμηρής μουσουλμάνας στους παραδοσιακούς μουσουλμάνους, επισημαίνοντας πως υπάρχει κίνδυνος να σπείρει τη διχόνοια στις ισλαμικές κοινότητες της Αμερικής. Θα θέλατε να σχολιάσετε το περιστατικό;

9. Με αφορμή το παραπάνω γεγονός το CNN μετέδωσε ότι σύμφωνα με τους θρησκευτικούς ηγέτες του τζαμιού Αλ Αζάι του Καΐρου το Κοράνι επιτρέπει στις γυναίκες την πνευματική καθοδήγηση γυναικών αλλά όχι και των ανδρών. Σε συνέντευξή της στο αμερικανικό τηλεοπτικό δίκτυο, η Ιβόν Χαντάντ, καθηγήτρια της Ιστορίας του Ισλάμ στο Πανεπιστήμιο Τζορτζτάουν, δήλωσε ότι ενώ στον αραβικό κόσμο εξαπλώνεται μία ολοένα και πιο αυστηρή εκδοχή του Ισλάμ, στην Αμερική αναδύεται μία αντίθετη τάση. Μήπως θα πρέπει να αρχίσουμε να μιλάμε για κάποιο μουσουλμανικό σχίσμα;

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Στο 6ο αλλά και στο 5ο Κεφάλαιο, συναντήσαμε μερικές εναλλακτικές μορφές διδασκαλίας (Καταιγισμός ιδεών, Παίξιμο ρόλων, Μελέτη Περίπτωσης, Ομάδες Εργασίας, Πρακτική άσκηση, Συζήτηση στην τάξη, Δομημένη συζήτηση, Μέθοδος Χιονοστιβάδα). Ποια είναι κατά την προσωπική σας άποψη τα βασικά τους πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Μπορούν να βοηθήσουν στη διδασκαλία του μαθήματος των θρησκευτικών; Αν θέλετε μπορείτε να κάνετε και κάποια πρόταση εφαρμογής (π.χ τάξη Γ΄ Γυμνασίου, μάθημα 5, μέθοδος project με θέμα: γ). ΑΠΑΝΤΗΣΤΕ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΝ –ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6).

ΣΥΝΟΨΗ – ΟΔΗΓΙΕΣ.

Στο Κεφάλαιο αυτό περιγράψαμε τις μεθόδους: «Καταιγισμός ιδεών, Παίξιμο ρόλων, Μελέτη Περίπτωσης, Ομάδες Εργασίας, Πρακτική άσκηση, Συζήτηση στην τάξη, Δομημένη συζήτηση, Μέθοδος Χιονοστιβάδα» και συζητήσαμε τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά τους. Στο επόμενο Κεφάλαιο θα κάνουμε μία διαθεματική προσέγγιση του θέματος: «Θρησκεία και Φυσικό Περιβάλλον». Περισσότερες πληροφορίες, επιστημονική και συμβουλευτική υποστήριξη για τα

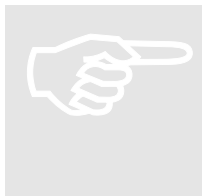
θέματα της Ενότητας μπορείτε να έχετε στην [Ανοικτή γραμμή επικοινωνίας](#) από τους υπεύθυνους του Θεματικού Πεδίου 1.

Ένα παράδειγμα διαθεματικού σχεδίου εργασίας

Σκοπός

Στο κεφάλαιο αυτό θα μελετήσουμε ένα διαθεματικό σχέδιο εργασίας με σκοπό να εμπεδώσουμε τις γνώσεις που αποκτήσαμε στα κεφάλαια 3 και 4. Διαπραγματεύεται τη σχέση θρησκείας και φυσικού περιβάλλοντος.

Περιγραφή

Η διαθεματική δραστηριότητα με θέμα: **Θρησκεία και Φυσικό Περιβάλλον** ειπονήθηκε στη διάρκεια του Σχολικού έτους 2003-2004 από ομάδες εργασίας μαθητών της Α' Β' και Γ' Λυκείου του 4ου Ενιαίου Λυκείου Δράμας με επιβλέποντα καθηγητή τον Σπύρο Κιουλάνη.

Αποτελεί μέρος διπλωματικής εργασίας με θέμα: Σ. Κιουλάνης «ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΟΙΚΤΗ ΚΑΙ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ: ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ», Πάτρα, ΕΑΠ

1. ΘΕΜΑ

- **Επιλογή θέματος** (με τη μέθοδο του καταγισμού ιδεών)
- **Επιλογή Συντονιστών**
- **Διατύπωση του στόχου** (η διερεύνηση της σχέσης θρησκείας και φυσικού περιβάλλοντος, συζητώντας και αξιολογώντας τις θέσεις της Ορθόδοξης Θεολογίας, αλλά και τις απόψεις των σημαντικότερων θρησκειών, όπως αυτές διαφαίνονται μέσα στην ιερή τους παράδοση.)

2. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ

- **Κατανομή σε ομάδες** (με βάση τα ενδιαφέροντα και τις ιδιαίτερες γνώσεις και δεξιότητες των μαθητών)
- **Διαμόρφωση του πλαισίου δράσης** (ανάθεση αρμοδιοτήτων στα μέλη-αποφάσεις για το είδος του υλικού που έπρεπε να συγκεντρωθεί)

3. ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ

- **Συγκέντρωση και ταξινόμηση του υλικού** (από κάθε ομάδα χωριστά)
- **Παρουσίαση των προϊόντων του Project** (ανάγνωση πορισμάτων από το γραμματέα κάθε ομάδας-παρουσίαση του υλικού με χρήση power point στους μαθητές και σε θεολογικές ημερίδες της περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης)
- **Συμπεράσματα – Αξιολόγηση** (η ενασχόληση με διαθεματικά σχέδια εργασίας μπορεί να οδηγήσει με ασφάλεια τους μαθητές στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης, της συλλογικής προσπάθειας, της αλληλεγγύης και της αποδοχής της διαφορετικότητας)

Οι διαθεματικές δραστηριότητες τις οποίες ανέλαβαν να διεκπεραιώσουν οι ομάδες εργασίας των μαθητών ήταν:

1. ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ: ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ

- i. Οι έννοιες περιβάλλον και περιβαλλοντικό πρόβλημα

2. ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

- i. Η σχέση ανθρώπου και κτίσης στην Παλαιά Διαθήκη
- ii. Άνθρωπος και κτίση στα Ποιητικά και Προφητικά βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης
- iii. Ο σύνδεσμος ανθρώπου και κτίσης στη Σοφιολογική και την Αποκαλυπτική γραμματεία
- iv. Ο σύνδεσμος ανθρώπου και κτίσης στην Καινή Διαθήκη
- v. Η κτίση και ο άνθρωπος στη διδασκαλία του Χριστού
- vi. Το Φυσικό Περιβάλλον στα Θαύματα και στις Παραβολές του Χριστού
- vii. Ο άνθρωπος και το Φυσικό Περιβάλλον στη Θεολογία του Αποστόλου Παύλου

- viii. Η Οικολογική κρίση στην Αποκάλυψη του Ιωάννη
- ix. Η προοπτική της σχέσης ανθρώπου και Φυσικού Περιβάλλοντος στα συγγράμματα των Πατέρων της Εκκλησίας
- x. Ο σύνδεσμος ανθρώπου και κτίσης στη βυζαντινή τέχνη
- xi. Η Λειτουργική διάσταση της σχέσης ανθρώπου και Φυσικού Περιβάλλοντος
- xii. Η Ευχαριστιακή θεώρηση της κτίσης
- xiii. Η ανακαίνιση της κτίσης στην Ορθόδοξη εικονογραφία
- xiv. Η Ασκητική παράδοση και το Φυσικό Περιβάλλον
- xv. Η σχέση ανθρώπου και Φυσικού Περιβάλλοντος στα όρια της Δημόδους Γραμματείας
- xvi. Ορθοδοξία και Φυσικό Περιβάλλον στη Νεοελληνική Λογοτεχνία

3. ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΣΤΙΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

- i. Διηγήσεις σχετικά με τον άνθρωπο και την κτίση στις αρχαιοελληνικές θρησκευτικές πεποιθήσεις
- ii. Η υπεροχή του ανθρώπου για τη σωτηρία του οικοσυστήματος στην Ιουδαϊκή παράδοση
- iii. Η ευθύνη του ανθρώπου για το Φυσικό Περιβάλλον στην Ισλαμική Θεολογία
- iv. Η συνολική θεώρηση της κτίσης στην Ινδουιστική σκέψη
- v. Το Φυσικό Περιβάλλον στη Βουδδιστική φιλοσοφία
- vi. Η σχέση ανθρώπου και Φυσικού Περιβάλλοντος στις θρησκευτικές παραδόσεις της Κίνας: Κομφουκιανισμός, Ταϊσμός
- vii. Οι Ιαπωνικές λαϊκές πεποιθήσεις για το Φυσικό Περιβάλλον: Ο Σιντοϊσμός

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Υπεύθυνος καθηγητής: Σπύρος Κιουλάνης

Μια μέρα, ήταν άνοιξη, χαρά Θεού, τα παράθυρα ήταν ανοιχτά κι έμπαινε η μωροδιά από μια ανθισμένη μανταρινιά στο αντικρινό σπίτι. Το μυαλό μας είχε γίνει κι αυτό ανθισμένη μανταρινιά και δεν μπορούσαμε πια ν' ακούμε για οξείες και περισπωμένες. Κι ίσια ίσια ένα πουλί είχε καθίσει στο πλατάνι της αυλής του σκολειού και κελαηδούσε. Τότε πια ένας μαθητής, χλωμός, κοκκινομάλλης, πούχε έρθει εφέτο από το χωριό, Νικολιό τον έλεγαν, δε βάσταζε, σήκωσε το δάκτυλο:

- Σώπα, δάσκαλε, φώναζε, σώπα δάσκαλε, ν' ακούσουμε το πουλί!

*«Αναφορά στο Γκρέκο»
N. Καζαντζάκης*

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

«Ολέθρια η επιστήμη χωρίς φιλοσοφία»

Αποσπάσματα από τη συνέντευξη ενός εκ των πρωτοπόρων της Οικολογικής τεχνολογίας, του Γερμανού καθηγητή Ραϊνχολντ Κίκουτ, στην εφημερίδα «Καθημερινή» στις 19.08.2001

- Κύριε Κίκουτ έχω την εντύπωση ότι ζούμε στην εποχή της αποθέωσης της επιστήμης και της τεχνολογίας. Αν κάτι τέτοιο ισχύει φαντάζομαι ότι και οι ευθύνες που βαρύνουν τους επιστήμονες είναι μεγάλες.....

- Θα ήθελα να μιλήσω για τις φυσικές επιστήμες, που είναι ο δικός μου χώρος. Δυστυχώς τα τελευταία 120 χρόνια, εγκατέλειψαν τη φιλοσοφία με την οποία μέχρι τότε βάδιζαν χέρι με χέρι. Αυτό πιστεύω ότι είναι ολέθριο. Ξέρετε επιστήμη χωρίς σκέψη, επιστήμη που προχωρά βασισμένη μόνο στην τεχνική και την ανακάλυψη δεν υπάρχει! Οι επιστήμονες του εργαστηρίου, μπορεί συχνά να κερδίζουν χρήμα και φή-

μη αλλά χάνουν κάθε επαφή με την πραγματικότητα. Ερευνούν το μέρος και αδιαφορούν για το όλο. Δουλεύουν για τη γεωργία παραδείγματος χάριν, αλλά δεν έχουν ιδέα για το τι γίνεται με τη γεωργία. Δουλεύουν απλώς πάνω σε μία χημική ουσία. Για πολλούς επιστήμονες, μια μύγα έχει απλώς έξι πόδια. Αυτό αληθεύει, αλλά είναι μόνο μία από τις αλήθειες αυτού του πλάσματος της φύσης.....Υπάρχουν φυσικά επιστήμονες με συνείδηση, υπάρχουν και σημαντικές εξελίξεις για το καλό της ανθρωπότητας, όμως ο συνολικός δρόμος της επιστήμης είναι λαθεμένος.....Όταν τον 18ο αιώνα οι άνθρωποι πίστεψαν ότι με την τεχνολογική επανάσταση θα έλυναν όλα τους τα προβλήματα, εγκατέλειψαν την πίστη ότι είμαστε δημιουργήματα του Θεού ή της φύσης, έγινε μια στροφή στον φιλοσοφικό υλισμό και η ανθρωπότητα ανακάλυψε μια νέα πίστη: την τεχνολογία.....Ο άνθρωπος, ήρθε στη γη με την κατάρα να πρέπει να τα κάνει όλα με τα χέρια του. Η τεχνολογική επανάσταση ήταν μια ανάγκη και η εξέλιξη του πολιτισμού έχει να κάνει με την εξέλιξη της τεχνολογίας. Φτάσαμε όμως στο σημείο να απειλείται ο πολιτισμός μας, να καταστρέφεται η γη. Η τεχνολογία από ελευθερώτρια έγινε δυνάστης.

- Οι ζοφερές ειδήσεις πληθαίνουν. Διατροφικά σκάνδαλα, φαινόμενο θερμοκηπίου, μόλυνση των νερών. Υπάρχει χρόνος;

- Είναι οξύμωρο, αλλά από τη μία αισθάνομαι ότι πρέπει να βιαστούμε κι από την άλλη χρειάζεται υπομονή..... Τα προβλήματα του περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής δημιουργήθηκαν με τη συμμετοχή όλων μας και χρειάζονται τον καθέναν από μας για να αναστραφούν. Πρέπει ο καθένας να κοιτάξει τη δική του καμινάδα, τη δική του εξάτμιση.....

- Ναι, αλλά το πρόβλημα είναι παγκόσμιο.

- Με αποφάσεις κορυφής δεν θα λυθεί το πρόβλημα.....Εάν δεν αλλάξουμε φιλοσοφία, νοοτροπία, λύση δεν θα υπάρξει.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Στην επιστημονική ημερίδα με θέμα: «Οικολογική κρίση και η Αποκάλυψη του Ιωάννη» που έγινε στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών (15-16 Δεκεμβρίου 2001), ο καθηγητής της Θεολογικής σχολής Α.Π.Θ. Γεώργιος Μαντζαρίδης αναπτύσσοντας το θέμα: «Μεταοικολογική θεώρηση της οικολογικής κρίσεως», μεταξύ άλλων τόνισε:

«Αν η μόλυνση και η καταστροφή του περιβάλλοντος δεν αντιμετωπισθούν στο νου του ανθρώπου, δεν μπορεί να υπάρξει ουσιαστική και αποτελεσματική αντιμετώπισή τους στο οικολογικό επίπεδο. Αν ο νους του ανθρώπου παραμένει μολυσμένος και απειρόκαλος, δεν μπορεί να μην επιβαρύνεται το περιβάλλον. Σημαντικές είναι βέβαια και οι προσπάθειες αντιμετώπισης της οικολογικής κρίσεως στις επιμέρους περιοχές της δραστηριότητας του ανθρώπου: στην επιστήμη, την τέχνη, την οικονομία, την πολιτική. Επειδή μάλιστα η κρίση αυτή δεν αφορά συγκεκριμένες χώρες και περιοχές της γης αλλά ολόκληρη τη γη, απαιτείται παγκόσμια συνεργασία και συντονισμός προσπαθειών....Δεν είναι δυνατόν να έχουμε καθαρό περιβάλλον, όταν συστηματικά μολύνουμε το νου και τη φαντασία μας με τους πολύμορφους ρύπους». (Περ. Πεμπτουσία (9), σ. 46-49).

ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Διευκρίνιση βασικών εννοιών

Πολλές είναι οι χρήσεις αλλά και οι σημασίες οι οποίες συνοδεύουν τους όρους περιβάλλον και περιβαλλοντικό πρόβλημα. Ανάλογα με τον ομιλητή ή το συγγραφέα αποδίδεται και μια άλλη σημασία, από την πιο γενική έως την πιο ειδική, η οποία τελικά δεν γίνεται κατανοητή παρά μόνο σε σχέση με το συλλογισμό από τον οποίο πηγάζει ή τον οποίο στηρίζει. Το γεγονός μάλιστα ότι το περιβαλλοντικό πρόβλημα στην εποχή μας εξέλαβε παγκόσμιες διαστάσεις αλλά και μεταφυσικές προεκτάσεις, ενέτεινε τον προβληματισμό. Μια σειρά από οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές, ηθικές και πνευματικές διαστάσεις ήταν αρκετές για να δημιουργήσουν νέα επιστημονικά πεδία με σκοπό τη μελέτη αλλά και την επίλυση των προβλημάτων του περιβάλλοντος.

Η έννοια του Περιβάλλοντος

Όταν προσπαθούμε να οριοθετήσουμε την έννοια του περιβάλλοντος, χρησιμοποιούμε μια σειρά από προσδιορισμούς όπως φυσικό, ανθρώπινο, ανθρωπογενές, τεχνητό, κοινωνικό. Συχνά τού αποδίδουμε και κάποιες ιδιότητες όπως καθαρό, υγιεινό, επικίνδυνο. Στις μέρες μας μάλιστα έχει φορτιστεί και με την έννοια του οικολογικού, του κοινωνικού και του πολιτισμικού προβλήματος. Μ' αυτή την έννοια σκεφτόμαστε ότι το περιβάλλον κινδυνεύει, υποφέρει, καταστρέφεται ή εκδικείται. Γι' αυτό το λόγο πρέπει να το προστατεύσουμε, να το διατηρήσουμε και να το σεβαστούμε. Ένας γενικά αποδεκτός ορισμός για το περιβάλλον θα μπορούσε να είναι:

Περιβάλλον είναι: Το σύνολο όλων των εξωτερικών συνθηκών που περιβάλλουν ένα σύστημα, έναν οργανισμό, μια κοινότητα ή ένα αντικείμενο.

Το περιβάλλον λοιπόν αντιπροσωπεύει μια δυναμική πραγματικότητα, στην οποία ο κάθε οργανισμός αφομοιώνεται στο περιβάλλον, αλλά και συμμετέχει στη διαμόρφωση αυτού του περιβάλλοντος. Καθώς μάλιστα κανένας οργανισμός δε μπορεί να θεωρηθεί εκτός περιβάλλοντος, ο άνθρωπος δε θα μπορούσε να αποτελέσει εξαίρεση. Όμως ο άνθρωπος διαχωρίζεται ριζικά από όλους τους άλλους οργανισμούς μέσω του πολιτισμού που είναι ικανός να αναπτύσσει. Συζητώντας, συνεπώς, για το περιβάλλον και θεωρώντας αναπόφευκτα τον άνθρωπο ως ένα στοιχείο του συνολικού περιβάλλοντος θα πρέπει να λάβουμε σοβαρά υπόψη μια συνδυασμένη δράση και αλληλεπίδραση παραγόντων που δεν είναι μόνο φυσικοί, χημικοί και βιολογικοί, αλλά και πολιτισμικοί. Με τα πολιτισμικά σχήματα που έχουν αναπτύξει οι ανθρώπινες κοινωνίες, αφενός μεν διαφοροποιούν το φυσικό περιβάλλον, αφετέρου δε δημιουργούν τεχνητά συστήματα τα οποία δεν υποκύπτουν στους νόμους της φύσης. Η έντονη παρουσία των τεχνητών στοιχείων στο περιβάλλον οδηγεί σε διαχωρισμούς του συνολικού περιβάλλοντος του ανθρώπου σε κατηγορίες όπως: φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον.

Φυσικό είναι το περιβάλλον εκείνο το οποίο συγκροτείται από τα φυσικά συστήματα, το φυσικό κόσμο, τα φυτά, τα ζώα, ενώ **Ανθρωπογενές** εκείνο το οποίο συγκροτείται από συστήματα που έχουν δημιουργηθεί από την ανθρώπινη παρέμβαση. Σκοπός εδώ είναι η διαμόρφωση του φυσικού περιβάλλοντος με βάση τα μέσα που διαθέτει ο άνθρωπος, αλλά και τους σκοπούς τους οποίους επιδιώκει. Ο διαχωρισμός αυτός, βέβαια, δε διευκολύνει ιδιαίτερα την κατανόηση της έννοιας του περιβάλλοντος καθώς διαχωρίζει απόλυτα τον άνθρωπο από τη φύση και μάς απομακρύνει από

μια σφαιρική αντίληψη της πραγματικότητας την οποία εκφράζει η έννοια του συνολικού περιβάλλοντος. Θεωρώντας τα φυσικά συστήματα σε αντιδιαστολή με τα ανθρωπογενή υπονοούμε εκ των πραγμάτων ότι η φύση αντιπροσωπεύει μια κατάσταση στην οποία δεν έχει παρέμβει ο άνθρωπος. Μια τέτοια όμως φύση ουσιαστικά είναι ανύπαρκτη, με αποτέλεσμα ο διαχωρισμός φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος να μοιάζει αυθαίρετος. Προκειμένου να αποφύγουμε αυτή την αβεβαιότητα μπορούμε να καταφύγουμε σε μια περισσότερο λειτουργική διάκριση χρησιμοποιώντας τις μορφές ενέργειας που τροφοδοτούν τα αντίστοιχα συστήματα. Με αυτό τον τρόπο το περιβάλλον διακρίνεται σε τρεις κατηγορίες: το κατασκευασμένο, το προσαρμοσμένο και το φυσικό.

Το **κατασκευασμένο περιβάλλον** περιλαμβάνει πόλεις, βιομηχανικά συγκροτήματα και συστήματα μεταφοράς τα οποία τροφοδοτούνται ενεργειακά από ορυκτά καύσιμα. Το **προσαρμοσμένο περιβάλλον** περιλαμβάνει αγροτικές και δασικές εκτάσεις, τεχνητές λίμνες, καλλιεργούμενα φυτά και κατοικίδια ζώα και τροφοδοτείται ενεργειακά από τον ήλιο και από τα καύσιμα. Τέλος, το **φυσικό περιβάλλον** χαρακτηρίζεται ως αυτοσυντηρούμενο, καθώς λειτουργεί χωρίς ενεργειακές ή οικονομικές εισροές ρυθμιζόμενες από τον άνθρωπο. Συγκροτείται από βιοσυστήματα τα οποία τροφοδοτούνται μόνο από την ηλιακή ενέργεια και αντιστοιχούν σε δάση, ποτάμια, λίμνες, θάλασσες, ωκεανούς. Ωστόσο αυτό δε σημαίνει πως δε χρησιμοποιούνται από τον άνθρωπο ή ότι ο άνθρωπος δεν αναπτύσσει δραστηριότητες σ' αυτά.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Ward, B., Dubos, R. (1974) "Only one Earth-The Care and Maintenance of a Small Planet" London, Penguin.

«Ο άνθρωπος κατοικεί δύο κόσμους. Ο ένας είναι ο φυσικός κόσμος των φυτών και των ζώων, των εδαφών και των νερών, που έχουν προηγηθεί του ανθρώπου κατά εκατομμύρια χρόνια και του οποίου αποτελεί μέρος. Ο άλλος είναι ο κόσμος των κοινωνικών θεσμών και των αντικειμένων που κατασκευάζει χρησιμοποιώντας τα εργαλεία του και τις μηχανές του, τη γνώση και τα όνειρά του με σκοπό να διαμορφώσει ένα περιβάλλον συμβατό με τα μέσα που διαθέτει και τους στόχους που επιδιώκει»

Το Περιβαλλοντικό πρόβλημα και η Θρησκεία

Το *The Genocides* (Disch, 1965) είναι από τα ελάχιστα μυθιστορήματα στα οποία το τέλος ολόκληρης της ανθρώπινης φυλής είναι τόσο απόλυτο, τόσο βέβαιο, τόσο αμετάκλητο: Οι Γενοκτόνοι δεν είναι παρά οι καινούριοι κύριοι της Γης. Οι ιθαγενείς προσπαθούν να επιβιώσουν σ' ένα φυσικό περιβάλλον που κυριαρχείται από τη μονοκαλλιέργεια γιγαντιαίων δέντρων. Οι έσχατες απόπειρές τους να εξεγερθούν συντρίβονται και οι εξωγήινοι τους εξοντώνουν ως ζιζάνια.

Το κίνημα για τη διατήρηση του περιβάλλοντος είχε ως αποτέλεσμα τη λήψη θεσμικών μέτρων για την προστασία διαφόρων ειδών πουλιών, ζώων, συγκεκριμένων περιοχών και φυσικών πόρων. Παράλληλα δημιουργήθηκαν εταιρείες με σκοπό την προστασία της πανίδας, της χλωρίδας, των νερών, των τοπίων. Στο σύγχρονο κόσμο ο όρος περιβαλλοντικό πρόβλημα έχει μια ιδιαίτερη έννοια. Συνήθως ως περιβαλλοντικά προβλήματα εννοούμε τα προβλήματα που έχουν προκύψει από εσφαλμένες διαχειριστικές πρακτικές και παρεμβάσεις του ανθρώπου στη φύση. Με τον τρόπο αυτό, βέβαια, κοινωνικά θέματα όπως ο ρατσισμός, ή φυσικά φαινόμενα όπως, σεισμοί ή εκρήξεις ηφαιστείων, που προκαλούν μερικές φορές σοβαρά προβλήματα, δεν καλύπτονται από τον ορισμό αυτό.

Τα περιβαλλοντικά προβλήματα δημιουργούνται κυρίως από την υποτίμηση των άλλων μορφών ζωής μέσα στην κτίση, τα οποία καταντούν απλά άψυχα υλικά για εκμετάλλευση και υπάρχουν μόνο για την υλική ευμάρεια του ανθρώπου. Η μόλυνση των ποταμών, των θαλασσών και της ατμόσφαιρας, η καταστροφή των δασών και η μετατροπή τους σε σεληνιακά τοπία, η συσσώρευση ραδιενεργών καταλοίπων και τόσα άλλα φαινόμενα, ομολογούν τη συντελούμενη σήμερα παράχρηση της φύσης από τον άνθρωπο.

Οι μεγαλύτερες θρησκείες στον κόσμο σήμερα με σκοπό την έξοδο από την κρίση προτείνουν την υπευθυνότητα του ανθρώπου απέναντι στη φύση. Το περιβάλλον σύμφωνα μ' αυτές έχει έναν ολιστικό χαρακτήρα, τον οποίο αποτελούν διάφορες φυσικές, βιολογικές, κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές συνιστώσες της λειτουργίας του. Οι άνθρωποι είμαστε ένα αναπόσπαστο μέρος του περιβάλλοντος. Η ηθική του περιβάλλοντος την οποία προτείνουν τελικά φέρεται να εκφράζει ένα κώδικα συμπεριφοράς και δράσεων των ανθρώπων μεταξύ τους και προς το περιβάλλον γενικότερα.

Μια εννοιολογική προσέγγιση του όρου «κτίση»

Στην Αγία Γραφή αλλά και γενικότερα στην Παράδοση της Εκκλησίας η έννοια της δημιουργίας αποδίδεται συχνά με τον όρο «κτίση». Ο όρος αναφέρεται στο σύνολο της δημιουργίας, δηλαδή:

- Στην ορατή κτίση.
 - Στην άορατη κτίση.
- Αρκετές φορές όμως δηλώνει:
- Ένα μέρος των δημιουργημάτων.
 - Την αρμονία του σύμπαντος.
 - Το σύνολο των ανθρώπων.
 - Ολόκληρη την οικουμένη.

Στα πλαίσια αυτής της μελέτης ο όρος «κτίση» θα μας απασχολήσει με την έννοια της ορατής κτίσης. Αυτή δηλαδή που συγκροτεί το φυσικό περιβάλλον, με το οποίο ο άνθρωπος βρίσκεται σε άμεση σχέση και εξάρτηση.

ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Ήρθε κάποτε στον Άγιο Αντώνιο, στην έρημο, ένας από τους σοφούς της εποχής και είπε: «Πάτερ πώς μπορείς και αντέχεις να ζεις εδώ, στερημένος απ' όλη την παρηγοριά των βιβλίων». Ο Αντώνιος απάντησε: « Το βιβλίο μου, φιλόσοφε, είναι η φύση των δημιουργημάτων, και οποτεδήποτε επιθυμήσω, μπορώ να διαβάσω μέσα σ' αυτήν τα έργα του Θεού».

Ευάγγριος ο Ποντικός
(Αποφθέγματα των Πατέρων της Ερήμου)

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

«ΠΡΩΤΗ ΦΟΡΑ ΣΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ»

“Ucbenik za II razred osnovne skole” Βιβλίο θρησκευτικών της Β΄ τάξης του Δημοτικού, στη Σερβία και στο Μαυροβούνιο”.

Η Μίλιτσα γύρισε από την εκκλησία με την μαμά τον μπαμπά και τον αδελφό, και αφηγείται στη γιαγιά, η οποία δεν πήγε στην εκκλησία επειδή ήταν άρρωστη, όσα είδε εκεί:

— «Η λειτουργία στην εκκλησία μοιάζει σαν ένα σοβαρό αλλά ευχάριστο παιχνίδι. Πρώτα ο επίσκοπος, μετά οι ιερείς και οι διάκονοι, ήταν παράξενα ντυμένοι. Δεν ήταν ντυμένοι όπως εμείς, αλλά ούτε και εμείς ήμασταν ντυμένοι όπως τις καθημερινές, αφού ο καθένας από εμάς φορούσε τα καλύτερα ρούχα του και τα καλύτερα παπούτσια του. Και σαν ήμασταν εκεί ο επίσκοπος και εμείς μαζί του, συνομιλήσαμε με το Θεό, ο οποίος ήταν εκεί, αλλά εμείς δεν μπορούσαμε να τον δούμε. Αυτή η συνομιλία γινόταν με ψαλμωδίες. Παρακαλέσαμε το Θεό να έχουμε ειρήνη να μη γίνει πόλεμος, να ζούμε ο ένας με τον άλλο μονιασμένα και με αγάπη, να γίνουμε όλοι στον κόσμο ένα, να κάνει καλά τους αρρώστους, να έχουμε ήπιο κλίμα, να μας δίνει φρούτα, σιτάρι, καλαμπόκι, τα πουλιά να είναι ευτυχισμένα, τα ζώα ειρηνικά. Και κάναμε κάτι το οποίο δεν κάνουμε καθημερινά και γενικά δεν κάνουμε έξω. Φάγαμε από το ίδιο ψωμί και ήπιαμε από το ίδιο ποτήρι. Όσο ήμασταν εκεί όλα μου φαίνονταν σοβαρά και ό,τι ζητήσαμε θα γίνει. Όλα ήταν όμορφα και διαφορετικά από την καθημερινή μας ζωή και δεν έχω λόγια να το περιγράψω. Μου φάνηκε γιαγιά, ότι μοιάζει με τα παιχνίδια που παίζω με τις φίλες μου και ενώ σε μάς μοιάζει να είναι σοβαρό σε σάς τους μεγάλους φαίνεται μόνο παιχνίδι».

Η γιαγιά αφού άκουσε τη Μίλιτσα τής λέει:

— «Βλέπεις! Έτσι είναι εγγονούλα μου! Αυτό που ειλικρινά κάνουμε από αγάπη μάς φαίνεται σαν να είναι πραγματικό αν και δεν είναι ακόμη ολοκληρωμένο για να το δουν όλοι. Για παράδειγμα, όταν εσύ παίζεις με τις φίλες σου κάνοντας το γιατρό, εσύ εκείνη τη στιγμή είσαι αυτό που θέλεις να γίνεις όταν μεγαλώσεις. Φυσικά αν το επιθυμείς πραγματικά να γίνεις! Στην εκκλησία την ώρα της λατρείας παρουσιάζεται η ζωή μας, πως θα είναι στο μέλλον σε σχέση πάντοτε με τις δωρεές του θεού. Με την προϋπόθεση να πιστεύουμε ότι αυτό θα γίνει επιθυμώντας το δυνατά».

Η Μίλιτσα ακούει προσεχτικά τη γιαγιά και τής λέει:

— «Θέλω πολύ να γίνω γιατρός και πιστεύω ότι θα το καταφέρω».

— «Το πιστεύω κι' εγώ», απάντησε η γιαγιά! Έτσι ακριβώς πιστεύουμε και εμείς στην εκκλησία ότι στο τέλος θα έλθει η βασιλεία του θεού όπου δεν θα υπάρχει θάνατος και πόνος και όπου θα είμαστε ευτυχισμένοι μαζί με το Χριστό. Αυτή την πίστη εκφράζουμε μέσα από τη λειτουργία, αλλά και στην καθημερινή μας ζωή μέσα από την αγάπη μας για τους άλλους και την φροντίδα μας για την φύση την οποία μας χάρισε ο θεός».

Η Θεία λειτουργία είναι ένα μοναδικό γεγονός το οποίο δεν είναι ίδιο με την υπόλοιπη καθημερινή μας ζωή. Στην πραγματικότητα είναι η ίδια η καθημερινή μας ζωή αλλά και κάτι περισσότερο. Κάτι το οποίο θα πετύχουμε στη βασιλεία του Θεού. Γι αυτό και είναι ένα ευχάριστο γεγονός. Με την έννοια αυτή η Θεία λειτουργία διδάσκει ότι η ζωή μας πρέπει να είναι ίδια με τη μέλλουσα ζωή. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να προσέχουμε την ενότητα μας με το Θεό και τους ανθρώπους και να φροντίζουμε τη φύση η οποία μας περιβάλλει. Άλλωστε και αυτή δημιουργήθηκε για να γίνει συμμετοχος στη βασιλεία του Θεού.

Την αλήθεια αυτή η οποία χαρακτηρίζει την Ορθόδοξη Θεολογία, καθώς διέπει τόσο την Αγία Γραφή όσο και την Παράδοση της Εκκλησίας θα επιχειρήσουμε στη συνέχεια να την προσεγγίσουμε, αλλά και να την αναδείξουμε ως μία ιδανική διέξοδο στα περιβαλλοντικά προβλήματα της εποχής μας.

Η σχέση ανθρώπου και κτίσης στην Παλαιά Διαθήκη

Στην Παλαιά Διαθήκη, κυριαρχεί η άποψη ότι ο κόσμος είναι έργο του Θεού και δημιουργήθηκε από το μηδέν. Ο άνθρωπος έχει προνομιούχο θέση μέσα στην κτίση και για το λόγο αυτό πρέπει να αξιοποιεί σωστά τις δυνατότητες που έχει να κυριαρχεί σ' αυτή. Οι διηγήσεις της Παλαιάς Διαθήκης για τη δημιουργία τοποθετούν από την πρώτη στιγμή σε άμεση σχέση την κτίση και τον άνθρωπο.

Δύο διηγήσεις για τη δημιουργία

Στο βιβλίο «Γένεσις» της Παλαιάς Διαθήκης υπάρχουν δύο διηγήσεις για τη δημιουργία. Οι διηγήσεις αυτές απέχουν χρονικά μεταξύ τους περίπου 500 χρόνια και είναι η διήγηση Γεν 1,1-2,4 και Γεν 2,4-25. Η πρώτη συμβολίζεται με το γράμμα (P), ενώ η δεύτερη που είναι και η αρχαιότερη με το (J). Από τις δύο διηγήσεις της Γένεσης προκύπτουν δύο σημαντικά στοιχεία:

α) Η κτίση χωρίς την παρουσία σ' αυτή του ανθρώπου με τις αρμοδιότητες που τού έδωσε ο Θεός θα ήταν ατελής και άσκοπη,

β) Η ζωή του ανθρώπου, η ηθικοπνευματική του τελείωση και οι σχέσεις του με το Δημιουργό του εξαρτώνται από το περιβάλλον, στο οποίο ζει, και από τη συμπεριφορά του προς αυτό.

Σύμφωνα με την πρώτη διήγηση (P) το έργο της δημιουργίας ολοκληρώνεται σε έξι ημέρες, ενώ η έβδομη είναι η ημέρα της ανάπαυσης του Δημιουργού. Η διήγηση (J) δεν ακολουθεί τη σειρά της προηγούμενης. Δεν αναφέρεται στα ίδια δημιουργήματα και δεν είναι τόσο εκτενής στις περιγραφές της. Εξαίρεση σ' αυτό παρουσιάζει το τμήμα της διήγησης, που αναφέρεται στη δημιουργία του ανθρώπου. Παρά τις επιμέρους διαφορές, οι δύο διηγήσεις έχουν όλα σχεδόν τα βασικά σημεία κοινά και συμπίπτουν ακόμη και στους θεολογικούς στόχους, οι οποίοι είναι:

α) Το πρόσωπο του Θεού, ο οποίος πρωταγωνιστεί και δημιουργεί τον κόσμο από το μηδέν.

β) Η ξεχωριστή θέση που έχει στη δημιουργία ο άνθρωπος.

Η δημιουργία του ανθρώπου τονίζεται ιδιαίτερα και στις δύο διηγήσεις. Ο άνθρωπος πλάστηκε τελευταίος και μάλιστα «κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση» του Θεού. Ο Θεός τον ευλόγησε και τον έταξε να εξουσιάζει και να χρησιμοποιεί για τη δική του ωφέλεια ό,τι δημιούργησε πάνω στη γη. Η ιδιότητα αυτή του κυρίαρχου και εξουσιαστή της κτίσης συνεπάγεται την υποχρέωση και την ευθύνη του ανθρώπου για τη σωστή κυριαρχία και τη συνεχή προστασία της κτίσης.

Σύμφωνα με τη διήγηση (J) ο Θεός φύτεψε για τον άνθρωπο έναν Παράδεισο ανατολικά της Εδέμ,⁴ και επί πλέον «ἐξανάτειλεν ὁ Θεὸς ἔτι ἐκ τῆς γῆς πᾶν ξύλον ὠραῖον εἰς ὄρασιν καὶ καλὸν εἰς βρῶσιν».⁵ Με τα λόγια αυτά προσδιορίζεται η διπλή υπηρεσία που προσφέρει στον άνθρωπο ο φυσικός κόσμος:

α) Ικανοποιεί την όρασή του.

β) Τον τρέφει.

Το πρώτο έχει ιδιαίτερη σημασία, γιατί αναφέρεται στην πνευματική πλευρά του ανθρώπου. Η θέα της κτίσης διεγείρει και ενεργοποιεί τη σκέψη του και την οδηγεί στη διερεύνηση και την αξιολόγηση του μεγαλείου της δημιουργίας και στην αναγνώριση της κυριαρχίας του Θεού. Επομένως, η κτίση δεν προσφέρει μόνο τα απαραίτητα για τη ζωή του ανθρώπου υλικά αγαθά, αλλά τον βοηθά ακόμη να κατανοήσει την ύπαρξή του και να αξιολογήσει σωστά τη σχέση του με το Δημιουργό.

Η υποχρέωση του ανθρώπου στον «παράδεισο» είναι «**ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάσσειν**».⁶ Δύο χαρακτηριστικές λέξεις που τονίζουν ιδιαίτερα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του ανθρώπου απέναντι στο περιβάλλον που ζει, δηλαδή τη σωστή εκμετάλλευσή του και την προστασία. Το στοιχείο αυτό της κυριαρχίας του ανθρώπου στην κτίση εξαίρεται και στις δύο διηγήσεις της Γένεσης. Τόσο στη διήγηση P: 1,28, όσο και στη J: 2,19, όταν αναφέρεται πιο πολύ στην κυριαρχία του ανθρώπου στο ζωϊκό κόσμο.

Η **ονοματοδοσία** είναι μία πράξη που στην Παλαιά Διαθήκη σημαίνει κυριαρχία. Στο παραπάνω λοιπόν χωρίο ο άνθρωπος καλείται να δώσει ονόματα στα διάφορα έμβια όντα, πράγμα που τον εξυψώνει από τα άλλα δημιουργήματα και τον κάνει κυρίαρχό τους και κατά συνέπεια κυρίαρχο και της υπόλοιπης κτίσης. Αυτό το γεγονός που πολύ όμορφα απεικινίζεται στην εικονογραφία, έχει επηρεάσει και το χώρο της μουσικής. Χαρακτηριστικό είναι το τραγούδι του συνθέτη και μουσικού Bob Dylan “Man Gave Names to all the Animals”, το οποίο στηρίζεται στο χωρίο Γένεσις: 19 της Παλαιάς Διαθήκης όπου γίνεται η αναφορά στην ονοματοδοσία των ζώων από τον Αδάμ.

Άνθρωπος και κτίση στα Ποιητικά και Προφητικά βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης

Οι δύο διηγήσεις που γνωρίσαμε είναι οι μοναδικές ολοκληρωμένες διηγήσεις της Παλαιάς Διαθήκης, στις οποίες γίνεται αναφορά στα επιμέρους έργα της δημιουργίας και τονίζεται με σαφήνεια η στενή σχέση ανθρώπου και κτίσης. Στην υπόλοιπη Παλαιά Διαθήκη όταν γίνεται λόγος για τη δημιουργία, σκοπός είναι να τονιστεί η παντοδυναμία του Δημιουργού.

Στα Ποιητικά βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης και ιδιαίτερα στους Ψαλμούς, τονίζεται η απόλυτη κυριαρχία του Θεού, αλλά και η αναγκαιότητα να συναισθανθεί ο άνθρωπος ότι εξαρτάται διαρκώς από το Θεό. Στον **Ψαλμό 103** η θέα της κτίσης γεμίζει τον άνθρωπο με θαυμασμό γιατί μέσα στην τελειότητά της βλέπει την αποκάλυψη του Θεού και διακρίνει τη δύναμη και τη σοφία Του. Στον **8^ο Ψαλμό** παρουσιάζεται μια ιδανική σχέση Θεού-ανθρώπου και κτίσης, για την οποία απαραίτητη προϋπόθεση είναι η σωστή συμπεριφορά του ανθρώπου προς το Θεό.

Η δημιουργία του κόσμου και η σχέση του ανθρώπου με το Θεό και την κτίση αποτελούν βασικά θέματα και στα **Προφητικά βιβλία** της Παλαιάς Διαθήκης. Οι

⁴ Γεν 2,7.

⁵ Γεν 2,9.

⁶ Γεν 2,15.

Προφήτες, πάντως, δεν αναφέρονται μόνο στο σύνολο της κτίσης αλλά και σε επιμέρους κτίσματα. Αυτό γίνεται για να θυμίσουν στον άνθρωπο την καθημερινή του επικοινωνία με την κτίση και να τον φέρουν έτσι πιο κοντά στο Δημιουργό της.

Ο σύνδεσμος ανθρώπου και κτίσης στη Σοφιολογική και την Αποκαλυπτική γραμματεία

Η αρμονική συνύπαρξη του ανθρώπου με την κτίση εξαρτάται αποκλειστικά από τον άνθρωπο. Η ευσέβεια ή η αμαρτωλότητά του αντανακλούν και στην κτίση. Ο ευσεβής ζει αρμονικά μαζί της και την αντιμετωπίζει ως βοηθό και σύμμαχο. Αντίθετα ο ασεβής συμπεριφέρεται εχθρικά προς την κτίση και ενεργεί καταστρεπτικά.⁷ Η Παλαιά Διαθήκη πάντως από τα παλαιότερα μέχρι και τα νεώτερα βιβλία της επιμένει στις βασικές θέσεις της Γένεσης. Σύμφωνα μ' αυτές ο κόσμος δημιουργήθηκε από το μηδέν, ο άνθρωπος έχει προνομιούχο θέση μέσα στην κτίση και γι' αυτό πρέπει να αξιοποιεί ορθολογικά τις δυνατότητες που έχει να κυριαρχεί σ' αυτή.

Στο τελευταίο προφητικό βιβλίο της Παλαιάς Διαθήκης και πιο συγκεκριμένα στο δεύτερο μέρος, το αποκαλυπτικό, περιέχονται πολυσύνθετα οράματα, τα οποία είδε ο Δανιήλ κατά τη διάρκεια της αιχμαλωσίας του. Η ατμόσφαιρα στην οποία ζει ο συγγραφέας του βιβλίου του Δανιήλ είναι καταθλιπτική αλλά ο σκοπός του σαφής. Τονίζοντας την παντοδυναμία και την παρουσία του Θεού στην ιστορία του κόσμου, θέλει να παρηγορήσει, αλλά και να ενθαρρύνει το λαό ώστε να προσβλέπει με εμπιστοσύνη στο μέλλον. Η ουσιαστική αλλαγή των οικολογικών προβλημάτων θα συντελεστεί με την παρουσία του Θεού στην ανθρώπινη ιστορία. Ο «εκλεκτός λαός του Θεού» αδυνατεί να επαναφέρει τα πράγματα στη φυσιολογική τους πορεία και μόνο η άμεση επέμβαση του Θεού μοιάζει ικανή να προσφέρει ουσιαστικές λύσεις.

Ο σύνδεσμος ανθρώπου και κτίσης στην Καινή Διαθήκη

Η Καινή Διαθήκη αναφέρεται συχνά στο γεγονός της δημιουργίας και χρησιμοποιεί γι' αυτό την ορολογία της Παλαιάς Διαθήκης. Οι δύο γνωστές διηγήσεις της Γένεσης (J και P), φαίνεται να επηρέασαν σημαντικά τους συγγραφείς της Καινής Διαθήκης. Το νέο στοιχείο στην Καινή Διαθήκη είναι ότι επεκτείνει τις θέσεις της Παλαιάς Διαθήκης και τις εντάσσει στη δική της θεολογία.

Η κτίση και ο άνθρωπος στη διδασκαλία του Χριστού

Ο Χριστός εκφράζεται με θαυμασμό για το έργο της δημιουργίας, τονίζοντας, συνάμα, το μεγαλείο και τη δόξα του Θεού που προβάλλονται στη φύση. Συχνά προτρέπει τον άνθρωπο να μιμηθεί την αρμονία και την τάξη του σύμπαντος, αλλά να μη περιοριστεί στις υλικές διαστάσεις του. Παράλληλα τονίζει τη διαρκή πρόνοια του Θεού για όλα τα δημιουργήματά του και εξαίρει μέσα σ' αυτά την προνομιούχο θέση του ανθρώπου και κατά συνέπεια την ιδιαίτερη φροντίδα του γι' αυτόν.

⁷ Σοφ Σολ 11,1 και Σοφ Σειράχ 44,20

Το φυσικό περιβάλλον στα Θαύματα και στις Παραβολές του Χριστού

Στην Παλαιά Διαθήκη είναι διάχυτη η πίστη ότι το μεγαλύτερο θαύμα του Θεού είναι το έργο της δημιουργίας. Η θαυματουργική δραστηριότητά Του όμως δε σταματά εκεί. Για να βοηθήσει τον εκλεκτό λαό Του, επεμβαίνει πολλές φορές στην κτίση και μεταβάλλει τις λειτουργίες της. Οι αιτίες που προκαλούσαν τη θαυματουργική επέμβαση του Χριστού ήταν πολλές. Σκοπός ήταν να γίνει πεποίθηση το γεγονός ότι είχε αρχίσει η αναδημιουργία του κόσμου. Στις διηγήσεις των θαυμάτων τονίζεται η κυριαρχία του Χριστού στην κτίση, ενώ εδραιώνεται η πεποίθηση πως στο πρόσωπο του Χριστού εγκαινιάζεται ένας καινούριος κόσμος.

Στις Παραβολές του Χριστού συναντά κανείς πολλές εικόνες από την καθημερινή ζωή και το φυσικό περιβάλλον του ανθρώπου.

Στην παραβολή του «σπορέα» γίνεται λόγος για ένα μεγάλο μέρος της ορατής κτίσης που συνεργάζεται θετικά ή αρνητικά μαζί του. Είναι ο ήλιος, τα πτηνά, ο σπόρος που βλαστάνει, τα αγκάθια που τον καταπνίγουν. Στην παραβολή του «καλού σπόρου και των ζιζανίων», παρουσιάζεται ένα στοιχείο της κτίσης να ενεργεί εναντίον κάποιου άλλου. Τα ζιζάνια, όταν φυτρώνουν ανάμεσα στο σιτάρι, παρεμβαίνουν στη φυσική λειτουργία του και εμποδίζουν την ανάπτυξη του σπόρου. Η παρέμβαση όμως δεν οφείλεται στα ίδια τα ζιζάνια αλλά στην επέμβαση του ανθρώπου. Το συμπέρασμα το οποίο προκύπτει από αυτές τις παραβολές είναι ότι η φύση δεν έχει προορισμό να λειτουργεί σε βάρος του ανθρώπου. Ο ίδιος ο άνθρωπος τη χρησιμοποιεί αρνητικά σε βάρος του εαυτού του, του συνανθρώπου του αλλά και σε βάρος της ίδιας. Σε μία θετική διατύπωση των παραβολών προκύπτει η ιδανική σχέση του πιστού με το Θεό και την κτίση μέσα στα πλαίσια της βασιλείας του Θεού στον κόσμο.

Ο άνθρωπος και το φυσικό περιβάλλον στη θεολογία του Αποστόλου Παύλου

Αναπτύσσοντας το θέμα Θεός - άνθρωπος - κτίση, ο Απόστολος Παύλος, αφήνει να εννοηθεί ότι ο κόσμος είναι έργο του Θεού.⁸ Η πίστη ότι ο Θεός δημιούργησε τα πάντα είναι πολύ έκδηλη στην πρώτη εκκλησία και αποκτά από πολύ νωρίς ομολογιακό χαρακτήρα. Αυτό φαίνεται από πολλές σύντομες και επιγραμματικές εκφράσεις που υπάρχουν κυρίως στις επιστολές του Παύλου.⁹ Η σχέση όμως του ανθρώπου με την κτίση δεν πρέπει να είναι σχέση λατρείας. Δεν πρέπει, δηλαδή, ο άνθρωπος να λατρεύει την κτίση αλλά τον «κτίσαντα».¹⁰ Η κτίση δεν προσφέρει τη σωτηρία όπως πίστευαν οι ειδωλόλατρες, αλλά μέσα από την τελειότητά της βοηθά τον άνθρωπο να κατανοήσει τον πραγματικό Θεό. Για τον Απόστολο Παύλο, άνθρωπος και κτίση κινούνται μέσα στον ίδιο χρόνο και έχουν κοινή ιστορία, καθώς η κτίση ακολουθεί τον άνθρωπο από τα πρώτα του βήματα (*Ρωμ 8,18-21*).

Αυτό είναι το μοναδικό χωρίο στην Καινή Διαθήκη στο οποίο γίνεται λόγος για την πτώση της κτίσης και το μοναδικό σημείο, στο οποίο φαίνεται καθαρά ότι κτίση και άνθρωπος βρίσκονται σε στενή σχέση και αλληλεπίδραση σε όλη τους την πορεία μέσα στο χρόνο και την ιστορία. Για να τονίσει, μάλιστα, την τραγικότητα στην οποία έφτασε η κτίση εξαιτίας της αμαρτωλότητας του ανθρώπου, χρησιμοποιεί το ρήμα «υπετάγη». Άλλωστε, ο άνθρωπος ευθύνεται για τη δική της συμπεριφορά, αφού εκείνος την εξανάγκασε να υπηρετεί τη δική του ματαιότητα. Η συνύπαρξη και

⁸ Ρωμ 4,17

⁹ Α΄ Κορ 8,6, Εφ 4,6

¹⁰ Ρωμ 1,25

η συμπόρευση ανθρώπου και κτίσης απασχολούν ιδιαίτερα τον Παύλο. Το κεντρικό σημείο της διδασκαλίας, το οποίο αποτελεί και το σκοπό του ανθρώπου και της κτίσης είναι η «μέλλουσα δόξα», η οποία αναμένεται να αποκαλυφθεί στους πιστούς. Είναι το σημείο, το οποίο συνδέει άμεσα άνθρωπο και κτίση κατά την πορεία τους από το παρελθόν προς το μέλλον.

Μετά την αναφορά του Αποστόλου Παύλου στο παρελθόν της κτίσης, που είναι η υποταγή της στη ματαιότητα, ακολουθεί η αναφορά στο μέλλον της, που είναι η απελευθέρωσή της από τη δουλεία της φθοράς. Ένα γεγονός το οποίο θα συμβεί κατά την τελική Ανάσταση.

Η Οικολογική κρίση στην Αποκάλυψη του Ιωάννη

ΚΕΙΜΕΝΟ

«Οι επιπτώσεις των κλιματικών μεταβολών στο περιβάλλον και τον άνθρωπο»

Του Χρήστου Ζερεφού, Καθηγητή του Α.Π.Θ.

Εισήγηση στην Επιστημονική Ημερίδα «Οικολογική Κρίση και η Αποκάλυψη του Ιωάννη» Αθήνα, 15-16 Δεκεμβρίου 2001.

«Ο ενδεχόμενος τρίτος παγκόσμιος-πυρηνικός πόλεμος θα οδηγούσε σε πυρηνικό χειμώνα, δηλ. σε μια παρατεταμένη περίοδο σκότους και θα είχε ως αποτέλεσμα την απώλεια του ενός τρίτου του πληθυσμού της γης. Ανάλογα γεγονότα περιγράφει και στην Αποκάλυψη ο άγιος Ιωάννης χωρίς να γνωρίζει για την ατμοσφαιρική χημεία, τη συμπεριφορά της ατμόσφαιρας, τα πυρηνικά όπλα και τις κεφαλές, όπως γνωρίζουμε εμείς σήμερα. Κατέληγε όμως στο ίδιο συμπέρασμα».

Η σχέση του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον είναι αμφίδρομη. Όταν ο άνθρωπος το καταστρέφει ουσιαστικά αυτοκαταστρέφεται χωρίς αυτό να γίνεται άμεσα αντιληπτό. Τα ακραία καιρικά φαινόμενα των τελευταίων ετών τα οποία αποτελούν δείγμα της «εκδίκησης» της φύσης, μάς δίνουν συχνά την ευκαιρία να συνδέσουμε την Αποκάλυψη του Ιωάννη με τα σημερινά και μελλοντικά προβλήματα του περιβάλλοντος. Το πλήθος βέβαια των εικόνων, των συμβολικών αριθμών και γενικά η φύση του βιβλίου της Αποκάλυψης του Ιωάννη κάνουν δύσκολη την ερμηνεία του. Χαρακτηριστικό μάλιστα είναι το γεγονός ότι η Εκκλησία δεν όρισε να διαβάζονται περικοπές από την Αποκάλυψη κατά τη θεία λατρεία θεωρώντας ουσιαστικά το βιβλίο ανερμήνευτο. Σε κάθε περίπτωση πάντως εκείνο που φαίνεται να έχει ιδιαίτερη σημασία για τη σχέση ανθρώπου και κτίσης είναι το αισιόδοξο μήνυμα της Αποκάλυψης. Σύμφωνα με αυτό παρά τις δαιμονικές δυνάμεις που δρουν μέσα στην κτίση απόλυτος κυρίαρχος της ιστορίας είναι ο Θεός, ο οποίος την κατευθύνει προς την τελική νίκη. Μπορεί σε ορισμένες περιπτώσεις να κυριαρχεί μια καταθλιπτική ατμόσφαιρα επαπειλούμενων καταστροφών και δεινών, παντού όμως υπάρχει η ελπίδα της νίκης και της ανακαίνισης ολόκληρης της κτίσης.

Η προοπτική της σχέσης ανθρώπου και φυσικού περιβάλλοντος στα συγγράμματα των Πατέρων της Εκκλησίας

ΚΕΙΜΕΝΟ

«Μίσος και αγάπη προς τον κόσμο». Φιλοκαλική προσέγγιση του οικολογικού προβλήματος.

Του Πρωτοπρεσβύτερου Constantin Coman, Αναπλ. Καθηγητή Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου του Βουκουρεστίου.

Εισήγηση στην Επιστημονική Ημερίδα «Οικολογική Κρίση και η Αποκάλυψη του Ιωάννη» Αθήνα, 15-16 Δεκεμβρίου 2001.

«Η ευχαριστιακή θεώρηση του κόσμου είναι η λύση που οι Πατέρες της Εκκλησίας προσφέρουν στην οικολογική κρίση. Στην ευχαριστιακή πράξη, ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται τον κόσμο ως δώρο του Θεού... Οι αγωνιστές του οικολογικού κινήματος κηρύττουν ως λύση την αγάπη του κόσμου. Η λύση για τους Πατέρες δεν είναι η αγάπη του κόσμου αλλά η αγάπη του Θεού, την οποία κατορθώνει κανείς αφού πρώτα μισήσει τον κόσμο. Το παράδοξο είναι ότι οι Πατέρες μάς διδάσκουν να μισήσουμε τον κόσμο όχι επειδή είναι κακός, αλλά επειδή είναι καλός. Και αυτό γιατί υπάρχει κάτι ασύγκριτα καλύτερο από αυτόν τον κόσμο. Η προσπάθειά μας πρέπει να αποβλέπει στη σωτηρία του κόσμου. Σώζοντας τον άνθρωπο είναι δυνατόν να σωθεί και ο κόσμος, όχι όμως και αντίστροφα».

Η λύση του οικολογικού προβλήματος σύμφωνα με την άποψη που διατυπώνει στο παραπάνω κείμενο ο Πρωτοπρεσβύτερος Constantin Coman, είναι θεολογική. Πέρα από τα όποια μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος, εκείνο που φαίνεται να έχει ιδιαίτερη σημασία είναι η ριζική αλλαγή στον τρόπο ύπαρξης του σύγχρονου ανθρώπου που αφορά τη σχέση του με το Θεό. Αυτή την αλλαγή που η χριστιανική Εκκλησία την ονομάζει μετάνοια, προτείνουν ως λύση του οικολογικού προβλήματος οι Πατέρες της Εκκλησίας.

Ο κόσμος στη σκέψη των Πατέρων συμπεριλαμβάνει όλα τα κτίσματα, όλες τις υπάρξεις, τα φαινόμενα και τις κινήσεις που ανήκουν σ' αυτές. Με τη θεώρηση αυτή το περιβάλλον νοείται ως φυσικό, κοινωνικό και ψυχολογικό. Κανένα όμως από αυτά δεν μπορεί να εξεταστεί αυτόνομα, γιατί κάθε μονομερής έξαρση μιας πλευράς του θέματος αλλοιώνει τις προϋποθέσεις που θα διασφάλιζαν τη σωστή αντιμετώπιση και συνολική επίλυση του προβλήματος. Τη συνολική εξέταση του προβλήματος εγγυάται η ανθρωποκεντρική του βάση που έχει σχέση με τον προορισμό του ανθρώπου. Το περιβάλλον δεν είναι αδιαμόρφωτο σύνολο από καταστάσεις. Με την παρουσία του ανθρώπου συσχετίζονται και ενοποιούνται τα ανεξάρτητα φαινόμενα σε μία αδιάκοπη σειρά από γεγονότα, που διαποτίζουν, συσχετίζουν, ενοποιούν και ερμηνεύουν την ποικιλία της ιστορίας και ταυτόχρονα προσδιορίζουν την ευθύνη της παρουσίας του ανθρώπου στο χώρο.

Κοινή και θεμελιώδης θέση στη διδασκαλία των Πατέρων της Εκκλησίας είναι ότι ο κόσμος ως δημιουργήμα του Θεού έχει την αιτία και το σκοπό της ύπαρξής του στο Θεό και κατ' αναλογία στον άνθρωπο, που είναι εικόνα του Δημιουργού. Γι' αυτό το γήινο περιβάλλον δεν μπορεί να εξεταστεί ανεξάρτητα από τον άνθρωπο και το Θεό, ούτε πάλι μπορεί να ερμηνευτεί χωρίς να έχουμε για γνώμονα τον ανθρώπινο προορισμό. Στη σκέψη των Πατέρων της Εκκλησίας η Κοσμολογία και η Ανθρωπο-

λογία περιχωρούνται και αλληλοερμηνεύονται μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο της θεολογίας.¹¹

Κοινή διδασκαλία των Πατέρων της Εκκλησίας είναι ότι ο κόσμος δεν αποτελεί αυτοσκοπό, αλλά έχει την αιτία και το σκοπό της ύπαρξής του στο Θεό. Η ανασύνδεση του ανθρώπου με το Θεό τον επαναφέρει στη φυσική του κατάσταση και του δημιουργεί ένα αίσθημα ασφάλειας. Για να φτάσει όμως ο άνθρωπος σ' αυτό το τέλος πρέπει να περάσει από τη συγκεκριμένη ιστορική πραγματικότητα. Την πραγματικότητα αυτή την προσδιορίζει η χρονικότητα, ενώ το τέλος της είναι η αιωνιότητα. Το περιβάλλον ως το πεδίο στο οποίο πραγματοποιείται η μεταμορφωτική και ανοδική πορεία προς την πληρότητα, χωρίς να είναι αυτοαξία, έχει θετικό νόημα. Η λύτρωση του ανθρώπου από τα δεσμά της φθοράς θα έχει ως συνέπεια την εξημέρωση του περιβάλλοντος. Η φυσική πραγματικότητα και η ανθρώπινη φύση θα συμφιλωθούν ολοκληρωτικά και δημιουργικά. Η προσδοκία αυτή, η οποία φλόγισε και τη σκέψη των προφητών της Παλαιάς Διαθήκης, είναι στη σκέψη των Πατέρων της Εκκλησίας η «όγδοη ημέρα». Μία νέα, αληθινή κατάσταση πραγμάτων, που διαδέχεται τις επτά ημέρες της δημιουργίας.

Ο Άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής, υποστηρίζει πως ο άνθρωπος είναι ενάρτετος ή φαύλος, ανάλογα με την έλλογη ή αλόγιστη σχέση του με την κτίση¹². Οι Πατέρες της Εκκλησίας, πολλούς αιώνες πριν από τα σημερινά περιβαλλοντικά προβλήματα, επισήμαναν ότι το οικολογικό πρόβλημα είναι κατά κύριο λόγο ένα πρόβλημα ηθικό.

Ο σύνδεσμος ανθρώπου και κτίσης στη βυζαντινή τέχνη

Η αλήθεια της Εκκλησίας για το φυσικό περιβάλλον, όπως τη γνωρίσαμε έως τώρα στην Αγία Γραφή και την Πατερική σκέψη, δεν αποτελεί μια αφηρημένη θεωρητική θέση, ούτε μια δογματική ερμηνεία της πραγματικότητας, αλλά ένα τρόπο ζωής, μια σχέση του ανθρώπου με τον κόσμο που τον περιβάλλει. Η σχέση αυτή μάλιστα συχνά γίνεται έκφραση τέχνης και τεχνικής, διέπεται από έναν ιδιαίτερο σεβασμό του φυσικού περιβάλλοντος και χαρακτηρίζει έντονα τόσο τη βυζαντινή, όσο και τη μεταβυζαντινή περίοδο του Ελληνισμού. Η λειτουργική διάσταση της σχέσης ανθρώπου και φυσικού περιβάλλοντος καθώς και η ανακαίνιση της κτίσης στην Ορθόδοξη εικονογραφία αρκούν για να διακρίνει κανείς το ήθος αυτού του πολιτισμού.

Η αλήθεια της Εκκλησίας για το φυσικό περιβάλλον, όπως αυτή καταγράφεται στην Αγία Γραφή και την Παράδοση, δεν αποτελεί μια αφηρημένη θεωρητική θέση, ούτε μια δογματική ερμηνεία της πραγματικότητας, αλλά ένα τρόπο ζωής, ένα επίτευγμα σχέσης του ανθρώπου με τον κόσμο που τον περιβάλλει. Η σχέση αυτή που γίνεται έκφραση τέχνης και τεχνικής, διέπεται από έναν ιδιαίτερο σεβασμό του φυσικού περιβάλλοντος και χαρακτηρίζει έντονα τόσο τη βυζαντινή, όσο και τη μεταβυζαντινή περίοδο του Ελληνισμού. Η αρχιτεκτονική μιας βυζαντινής εκκλησίας αρκεί για να διακρίνει κανείς το ήθος αυτού του πολιτισμού, το πώς ο άνθρωπος σέβεται και χρησιμοποιεί τα υλικά του κόσμου. Η θέση των υλικών στοιχείων μέσα στο σύνολο παρουσιάζει μια διάταξη λιτή, αυστηρή, προκαθορισμένη. Η λιτότητα δεν είναι ζήτημα αριθμού χρωμάτων, σχημάτων ή λέξεων. Είναι ζήτημα κατάλληλου χειρισμού. Η τέχνη άλλωστε βρίσκεται οπουδήποτε ο άνθρωπος κατορθώνει ν' αναγνωρίζει τον εαυτό του και να τον εκφράζει με πληρότητα μέσα στο ελάχιστο. Στα πλαίσια αυτά η πίστη στο Θεό τοποθετεί και προσανατολίζει σωστά τον άνθρωπο απέναντι στον κόσμο και την ύλη.

¹¹ Βασιλείου Καισαρείας, Ομιλία εις την εξάήμερον, PG 29, 4-208. Ευσεβίου Καισαρείας, Υπομνήματα εις τους Ψαλμούς (Ψαλμ 103), PG 23, 1272-1296

¹² PG 90, 981 B

Όμως και στις άλλες μορφές της χριστιανικής τέχνης προβάλλονται οι δυνατότητες που προσφέρουν το φυσικό περιβάλλον και η κτίση. Ο ήχος του βυζαντινού τροπαρίου, οι κινήσεις στη λατρεία, οι πέτρες και τα κεραμίδια του ναού, οι ψηφίδες του μωσαϊκού, είναι ύλη που έχει αποκτήσει έκφραση και φωνή και μετέχει στη δοξολογία του Θεού.

Η Λειτουργική διάσταση της σχέσης ανθρώπου και Φυσικού Περιβάλλοντος

Στο κείμενο του Πρωτοπρεσβύτερου Constantin Coman που διαβάσαμε, η ευχαριστιακή θεώρηση του κόσμου προσφέρεται ως λύση στην οικολογική κρίση της εποχής μας. Στην ευχαριστιακή πράξη ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται τον κόσμο ως δώρο του Θεού και προσεύχεται στο Θεό υπέρ της προστασίας του Φυσικού περιβάλλοντος. Η ευχαριστιακή πράξη όμως μάς αποκαλύπτει και μια άλλη διάσταση: τη διάθεση του προσφερομένου. Μέσα από ένα πρόσφορο ο άνθρωπος μπορεί να δώσει ολόκληρο τον εαυτό του. Η φύση είναι παρούσα ως σύσταση απόλυτης επικοινωνίας, ως πράξη αληθινής ζωής.

Στη θεία λατρεία, η Εκκλησία εύχεται για την τροφή μας και με ειδικές ευχές ευλογεί τα γεωργικά και κτηνοτροφικά προϊόντα, καθώς και τα επαγγέλματα που ικανοποιούν τις ανάγκες του ανθρώπου. Στην ακολουθία του Αγιασμού, οι ευχές που διαβάζονται αναφέρουν πως ο Χριστός βαπτίστηκε, για να αγιάσει τη φύση των υδάτων. Η σημασία του Αγιασμού είναι μεγάλη, γιατί φανερώνει την αντίληψη που έχει η Ορθόδοξη Εκκλησία για τη φύση και την υλική δημιουργία. Με τον Αγιασμό όλη η κτίση ανακαινίζεται και αγιάζεται με τη χάρη του Αγίου Πνεύματος.

Από τη λειτουργική εμπειρία της αρχαίας Εκκλησίας σύμφωνα με τον Ι. Ζηζιούλα, θα πρέπει να υπογραμμίσουμε τα ακόλουθα:

- Όλες οι αρχαίες λειτουργίες, ιδιαίτερα στην Ανατολή, περιλαμβάνουν καθαγιασμό της ύλης και του χώρου. Εκτός από τον άρτο και τον οίνο η αρχαία λειτουργία προσπαθούσε να απευθυνθεί σε όλες τις αισθήσεις του ανθρώπου: στην όραση με τις εικόνες και τα άμφια, στην ακοή με τους ύμνους και τις ψαλμωδίες, στην όσφρηση με την οσμή του λιβανιού. Και επί πλέον οι προσευχές «υπέρ ευκρασίας αέρων, ευφορίας των καρπών της γης...», τοποθετούν τη Λειτουργία στην καρδιά της δημιουργίας.
- Όλες οι αρχαίες λειτουργίες έχουν ως κέντρο τους την «αναφορά» των δώρων στο Δημιουργό. Το γεγονός αυτό επικεντρώνει το ενδιαφέρον στην πράξη του ανθρώπου ως ιερέα της κτίσης και εκπροσώπου ολόκληρης της δημιουργίας.

Ευχολόγιο

Σε ένα από τα λειτουργικά βιβλία της Εκκλησίας, το Ευχολόγιο, μπορεί κανείς να βρει πολλές ακολουθίες και ευχές, που αφορούν το φυσικό περιβάλλον και τη ζωή των ανθρώπων μέσα σ' αυτό. Οι ευχές αυτές, σύμφωνα με τον Α. Κεσελόπουλο, αποβλέπουν στον εξαγιασμό της κτίσης, έτσι ώστε να γίνει βοηθός και σύμμαχος του ανθρώπου στην καθημερινή του ζωή.

Μερικές από αυτές τις ευχές και ακολουθίες είναι: Η ευχή του αγιασμού, οι ευχές που διαβάζονται: «επί σκεύους μianθέτος», «επί σπόρου», «επί άλατος», «επί άλωνος», «εις φύτευμα αμπελώνος», «επί τρυγής αμπέλου», επί ευλογήσει οίνου», «επί ανομβρίας και εξαλλαγής ανέμων», επί εγκαινίσις αρδευτικόν έργων» κ.λπ.

Η Ευχαριστιακή θεώρηση της κτίσης

Η πρόσληψη ολόκληρης της φύσης είναι ένα εκκλησιαστικό γεγονός, το οποίο κορυφώνεται στην Εκκλησία με τη Θεία Ευχαριστία. Ο άρτος και ο οίνος, το ψωμί και το κρασί, ως τα αντιπροσωπευτικά στοιχεία της υλικής φύσης, γίνονται το σώμα και το αίμα του Δημιουργού της κτίσης. Με τον τρόπο αυτό ο άνθρωπος καλείται να γίνει ιερούργος της κτίσης. Ζώντας ευχαριστιακά δέχεται από το Θεό τον κόσμο ως ευλογία και τον αντιπροσφέρει ως ευχαριστία. Αυτή η ευχαριστιακή διάσταση στη χρήση της φύσης δεν αποτελεί λεπτομέρεια για την Εκκλησία και την ορθόδοξη θεολογία. Είναι ένα συστατικό στοιχείο που θα μπορούσε να βοηθήσει σε μια διαφορετική προσέγγιση και θεώρηση της σχέσης ανθρώπου και φυσικού περιβάλλοντος.

Θα ήταν αντιφατικό να υποθέσουμε, τονίζει ο Μητροπολίτης Περγάμου Ιωάννης Ζηζιούλας, ότι ο Θεός προίκισε τον κόσμο με φυσική δυνατότητα σωτηρίας, δηλαδή μια δυνατότητα που ανάγεται στη φύση του κόσμου, γιατί μια τέτοια προϋπόθεση θα υπονοούσε ότι ανάμεσα στο Θεό και τον κόσμο υπάρχει μια φυσική συγγένεια. Κάθε όμως φυσική συγγένεια ανάμεσα στο Θεό και τον κόσμο, θα έκανε τις δύο πραγματικότητες μία. Η χριστιανική πίστη προσφέρει ως λύση στο πρόβλημα τη θέση του ανθρώπου στη δημιουργία. Ο άνθρωπος αποτελεί το συνδυαστικό κρίκο ανάμεσα στο Θεό και τον κόσμο. Στο πρόσωπο μάλιστα του Ιησού Χριστού ο κόσμος αποκτά τον κατεξοχήν ιερέα της κτίσης, το πρότυπο της σωστής σχέσης του ανθρώπου προς το φυσικό περιβάλλον.

Με βάση αυτή την πίστη, οι χριστιανοί συνιστούμε μία κοινότητα, η οποία παίρνει από την κτίση ορισμένα στοιχεία (τον άρτο και τον οίνο), τα οποία προσφέρει στο Θεό με την εκφώνηση «Τα σα εκ των Σων Σοι προσφέρομεν κατά πάντα και δια πάντα». Αναγνωρίζουμε με τον τρόπο αυτό ότι η κτίση δεν ανήκει σε μάς, αλλά στο Θεό, ο οποίος είναι ο μόνος ιδιοκτήτης της. Ενεργώντας έτσι φέρνουμε την κτίση σε κοινωνία με το Θεό. Και όχι μόνο τη βλέπουμε να ελευθερώνεται από τους φυσικούς περιορισμούς της και να μετατρέπεται σε φορέα ζωής, αλλά και αναγνωρίζουμε την ιερότητά της και τη μεταχειριζόμαστε με σεβασμό που αρμόζει σε κάτι που ανήκει στο Θεό.

Η ανακαίνιση της κτίσης στην Ορθόδοξη εικονογραφία

Η Εικονογραφία της Ορθόδοξης Εκκλησίας τονίζει με ιδιαίτερο τρόπο το στενό σύνδεσμο του ανθρώπου με την κτίση και υπογραμμίζει την πίστη στην τελική μεταμόρφωση και ανακαίνιση του κόσμου. Στη βυζαντινή εικόνα της Μεταμόρφωσης του Χριστού διακρίνει κανείς τη μεταμόρφωση όλου του κόσμου και της δημιουργίας. Το χρυσό χρώμα του όρους Θαβώρ, σε αντίθεση με τα γύρω όρη τα οποία διατηρούν το φυσικό τους χρώμα, δηλώνει χαρακτηριστικά τη μεταμόρφωση όλης της κτίσης. Το γεγονός ότι ο άνθρωπος, ως κορωνίδα της δημιουργίας, προβάλλεται ιδιαίτερα τη στιγμή που η υπόλοιπη κτίση τοποθετείται ως περίγυρος, φανερώνει την κυριαρχία του ανθρώπου πάνω σ' αυτή αλλά και την ευθύνη που έχει να την προστατεύει. Την ίδια στιγμή, ο τελικός θρίαμβος της χάρις του Θεού, πάνω στα στοιχεία που συσκοτίζουν την κτίση, προαναγγέλλει την αποκατάσταση της αληθινής τάξης στη δημιουργία.

Η θέση των υλικών στοιχείων μέσα στο σύνολο παρουσιάζει μια διάταξη λιτή, αυστηρή, προκαθορισμένη. Η λιτότητα δεν είναι ζήτημα αριθμού χρωμάτων, σχημάτων ή λέξεων. Είναι ζήτημα κατάλληλου χειρισμού. Η τέχνη, άλλωστε, βρίσκεται οπουδήποτε ο άνθρωπος κατορθώνει ν' αναγνωρίζει τον εαυτό του και να τον εκφράζει με πληρότητα μέσα στο ελάχιστο. Στα πλαίσια αυτά η πίστη στο Θεό τοποθετεί και προσανατολίζει σωστά τον άνθρωπο απέναντι στον κόσμο και την ύλη.

Η Ασκητική παράδοση και το Φυσικό Περιβάλλον

Άσκηση δε σημαίνει περιφρόνηση του Φυσικού Κόσμου, αλλά αγωνιστική προσπάθεια για καθοδήγηση της φύσης προς το Θεό. Ο Ασκητής μεταφέρει την αγάπη του Θεού προς τα πλάσματά Του. Μεταχειρίζεται με σύνεση και σεβασμό το Περιβάλλον και το χρησιμοποιεί χωρίς να το τραυματίζει. Επικοινωνεί με τη φύση ενώ προσεύχεται για όλη τη δημιουργία. Αυτός ο σεβασμός προς το Φυσικό Περιβάλλον, η αυτάρκεια και η ολιγάρκεια χαρακτήριζε τον Όσιο Σεραφείμ του Σάρωφ (1759-1833), του οποίου ιδιαίτερο χαρακτηριστικό αποτελούσε η απέραντη αγάπη που έτρεφε για όλα τα πλάσματα του Θεού.

Ο Άγιος Φραγκίσκος της Ασίζης επίσης, που η κατοικία του έγινε η έδρα σημαντικής διαθρησκευτικής συνάντησης, αναφέρεται πως ήταν περικυκλωμένος από όλα τα πλάσματα εξετάζοντας προσεκτικά την πλάση. Μερικοί σύγχρονοι βιογράφοι τονίζουν πως ο Άγιος Φραγκίσκος συνιστά ένα ξέσπασμα θετικής θρησκευτικής αντίδρασης προς τη φύση. Κάποιοι άλλοι μιλούν για συναισθηματική ρομαντική αντιμετώπιση της ζωής. Σε κάθε περίπτωση εκείνο που έχει ιδιαίτερη σημασία μοιάζει να είναι το γεγονός ότι ο σεβασμός του αγίου προς τον κτιστό κόσμο είχε τις ρίζες του στο πιο αυστηρό είδος ασκητισμού. Δοκίμασε πρώτα τη ζωή του σε κοινωνία με τους φτωχούς και σύνδεσε την κοινωνία προς τους ανθρώπους με την κοινωνία προς τη φύση. Άλλωστε πολλοί ασκητές των πρωτοχριστιανικών χρόνων, απογοητευμένοι από μία εξουσιαστική εκκλησία που όλο και περισσότερο πλούτιζε, κατέφευγαν στην έρημο για να σωθούν, και εκεί, παραδόξως, ανακάλυπταν κάποιο είδος συγγένειας με τη φύση, ζωντανή ή νεκρή, ένα είδος συναδέλφωσης με την υπόλοιπη κτίση.

Ο Άγιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος¹³ τονίζει ότι η μέθεξη στα υλικά αγαθά πρέπει να γίνεται όχι μόνο με ευχαριστία προς το Θεό αλλά και με εγκράτεια και αποφυγή του κορεσμού και της υπερβολής. Με την ασκητική χρήση του κόσμου ο άνθρωπος παραιτείται από τον εγωκεντρισμό του και την απαίτηση να υποτάσσει τα πάντα στο ατομικό του συμφέρον.

Η σχέση ανθρώπου και Φυσικού Περιβάλλοντος στα όρια της Δημόδους Γραμματείας.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

*Μέγα, Γ., (1963)
“Ελληνικά Παραμύθια: Ο Κυρ-Σιμιγδαλένιος”
Σειρά Δεύτερη,
Αθήνα, Εστία*

Η Αρετή, μια νεαρή βοσκοπούλα η οποία αρνείται να υποκύψει στα στερεότυπα της εποχής της αποφασίζει να κατασκευάσει μόνη της τον άνδρα των ονείρων της. Η συνταγή είναι δικής της έμπνευσης και τα υλικά, στοιχεία της φύσης (αμύγδαλα, ζάχαρη και σιμιγδάλι). Όμως δεν φτάνει μόνο αυτό. Το Φυσικό Περιβάλλον αποκτά ένα ιδιαίτερο περιεχόμενο μέσα από τη θρησκευτική αναφορά.

Η βασιλοπούλα προσεύχεται σαράντα μέρες κι σαράντα νύχτες μέχρι ο Θεός να δώσει ζωή στο ζυμάρι. Έτσι γεννιέται ο Κυρ-Σιμιγδαλένιος που έχει όλες τις χάρες που ονειρεύτηκε η Αρετή. Το κακό αναπόφευκτο στον κόσμο των παραμυθιών, έρχεται με τη μορφή της μοχθηρής βασίλισσας που αρπάζει και φυλακίζει τον κυρ-Σιμιγδαλένιο. Η Αρετή δε χάνει το θάρρος και την αποφασιστικότητά της και λιώνει τρία ζευγάρια σιδερένια παπούτσια αναζητώντας τη χαμένη της αγάπη. Η αναζήτησή της την οδηγεί στην

¹³ Κατηχήσεις 26, SC 113, σ. 82.

άκρη του κόσμου, όπου συναντά τη μητέρα του φεγγαριού, τη μητέρα του ήλιου και τη μητέρα των αστεριών. Τα ουράνια σώματα με τη στοργική τους βοήθεια και καθοδήγηση βοηθούν την Αρετή να ξανακερδίσει τον αγαπημένο της.

Η γοητευτική αυτή και διασκεδαστική ιστορία με τη σύγχρονη φεμινιστική προοπτική παρουσιάζει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τη βαθιά σχέση ανθρώπου και φυσικού περιβάλλοντος, μια σχέση που καθοδηγείται δημιουργικά από την παρουσία του Θεού.

Το παραμύθι συνδέεται στενά με το περιβάλλον και τη θρησκεία. Μέσα στα παραμύθια συναντά κανείς ενδιαφέροντα στοιχεία που αφορούν τον περιβάλλοντα χώρο των ανθρώπων της καθημερινής ζωής. Στοιχεία που συνδέονται με την κατοικία την ενδυμασία, τις ασχολίες, τις συνήθειες και τη νοοτροπία. Την ίδια στιγμή βασικές θρησκευτικές αρχές διαπνέουν ολόκληρη τη δομή των παραμυθιών. Η επιθυμία της επικράτησης του καλού, η τιμωρία της αδικίας, η αναζήτηση της αλήθειας και η λαχτάρα της λύτρωσης των ηρώων είναι καταστάσεις που ξεχωρίζουν.

Σε αντίθεση με το ανατολίτικο παραμύθι, που κατά βάση στηρίζεται σ' ένα μαγικό κόσμο, το ελληνικό παραμύθι εντάσσει όλα τα υπερφυσικά και μεταφυσικά στοιχεία του μέσα σε παραδόσεις και δοξασίες του τόπου μας, οι οποίες είναι άμεσα επηρεασμένες από την Ορθόδοξη παράδοση. Ο Θεός παρουσιάζεται συχνά στους ανθρώπους, παρεμβαίνει στη ζωή τους, συνεργάζεται μαζί τους και δίνει ένα ξεχωριστό νόημα στη σχέση τους με την υπόλοιπη κτίση. Οι ήρωες των παραμυθιών επικοινωνούν με το Θεό αλλά και με ολόκληρο το φυσικό περιβάλλον. Καταλαβαίνουν τη γλώσσα των πουλιών και των ζώων, συνδιαλέγονται με τις προσωποποιήσεις των ανέμων, του ουρανού, του ήλιου, της θάλασσας και της σελήνης.

Ορθοδοξία και Φυσικό Περιβάλλον στη Νεοελληνική Λογοτεχνία

ΚΕΙΜΕΝΟ

Από τον «Εσπερινό» του Γ. Δροσίνη

«Στο ρημαγμένο παρακλήσι της Άνοιξης το θείο κοντύλι εικόνες έχει ζωγραφίσει με τ' αγριολούλουδα τ' Απρίλη. Ο ήλιος, γέρνοντας στη δύση, μπροστά στου ιερού την πύλη μπαίνει δειλά να προσκυνήσει κι ανάφτει υπέρλαμπρο καντίλι. Σκορπάει γλυκειά μοσκοβολιά δάφνη στον τοίχο ριζωμένη θυμίαμα που καίει η Πίστις και μια χελιδονοφωλιά, ψηλά στο νάρθηκα χτισμένη, ψάλλει το Δόξα εν Υψίστοις».

Το απόσπασμα αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα στο οποίο μπορεί να διακρίνει κανείς τη στενή σχέση ανθρώπου και φύσης, μέσα στα πλαίσια της Ορθόδοξης παράδοσης. Άλλα παραδείγματα από τη Νεοελληνική Λογοτεχνία που να αναδεικνύουν αυτή τη σχέση είναι: Το όνειρο στο κύμα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, το Άξιον Εστί του Οδυσσέα Ελύτη, τα Ερημοκλήσια του Λάμπρου Πορφύρα κ.α.

Πολλές φορές, η σχέση με τη φύση δεν περιορίζεται στην περιγραφή του ειδικού τοπίου ή του φυσικού περιβάλλοντος. Πηγαίνει πολύ μακριά στις αρχέγονες ρίζες, τότε που άνθρωπος και φύση ήταν αδιαίρετοι. Ο Οδυσσέας Ελύτης, περιγράφει δυο τρόπους να παρατηρεί κανείς τη φύση: «Κι' αν τα αισθήματα που εμπνέει αυτή δεν είναι γι' άλλους, παρά χαρές και γιορτάσια, για μερικούς βεβαιότητα συνιστούν μίαν, άκρας περισυλλογής, θρησκεία, ικανή να υπαγορεύσει σε μίαν ύπαρξη την κατεύθυνσή της, τη στάση της το βαθύτερο νόημά της». Οι βράχοι και τα βουνά

οι κρημνώδεις ακτές και τα φαράγγια, μαρτυρούν την παρουσία του Θεού. Η φύση φροντίζει απλόχερα για τον άνθρωπο, είναι πηγή ζωής κι' ελπίδας. Δεν είναι απλά ένα καταφύγιο, μια παρηγοριά, μια ανακούφιση. Ούτε είναι μια δύναμη σκοτεινή. Είναι μια διαρκής εγγύηση γι' αυτό που είμαστε ή γι' αυτό που μπορούμε να είμαστε. Στις πιο γαλήνιες, αλλά και στις πιο άγριες στιγμές της η θάλασσα είναι κάποιος συγγενής μας, δύστροπος, εχθρικός ίσως, όμως δικός μας. Και τα περιβόλια, οι ρεματιές, καθημερινοί σύντροφοι από γενιά σε γενιά φτασμένοι στο πλάι μας, φρουροί της πορείας μας μέσα στο άγνωστο.

ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΣΤΙΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

Διηγήσεις σχετικά με τον άνθρωπο και την κτίση.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Jamieson D., "Indigenous perspectives" Στο A Companion to Environmental Philosophy. Blackwell (2001, First Edition) Σελ. 3-4

Μερικά χρόνια πριν οι Cherokee πρόβαλαν ισχυρή αντίσταση στην κατασκευή του φράγματος Tellico και στην επακόλουθη πλημμύρα της κοιλάδας του Tennessee. Ο Ammoneta Sequayah ένας «γιατρός» Ινδιάνων που μάζευε θεραπευτικά φυτά στην κοιλάδα εξήγησε πως οι άνθρωποι της φυλής του πιστεύουν πως οτιδήποτε γνωρίζει ένας άνθρωπος τοποθετείται στη γη μαζί μ' αυτό το άτομο τη στιγμή της ταφής. Έτσι αν πλημμύριζε η κοιλάδα ή αν έσκαβαν τους ινδιάνικους τάφους θα κατέστρεφαν τη γνώση και τις πεποιθήσεις των ανθρώπων που είναι θαμμένοι εκεί. Επίσης θα κατέστρεφαν ότι αυτοί είχαν διδαχθεί, με αποτέλεσμα και ο ίδιος να χάσει τις γνώσεις της ιατρικής.

Στο Παράδειγμα που διαβάσατε κυριαρχεί η αντίληψη πως η γνώση και η γη είναι στενά συνδεδεμένες. Μία άποψη η οποία φαίνεται να κυριαρχεί στις γηγενείς φυλές και να οδηγεί τελικά προς την πεποίθηση ότι ο φυσικός κόσμος είναι ζωντανός.

Μία παρόμοια αντίληψη εκφράζει πολύ χαρακτηριστικά και ο Αφρικανικός μύθος που παραθέτει ο Ninian Smart στο "The Religious Experience of Mankind, 1980. σ. 60.

Εκείνοι που πέθαναν ποτέ δεν έφυγαν:

Υπάρχουν μέσα στη σκιά που γίνεται όλο και παχύτερη.

Οι νεκροί δεν είναι κάτω από τη γη:

υπάρχουν στο δέντρο που θροϊίζει, υπάρχουν στο δάσος που βογκά, υπάρχουν στο νε-

ρό που τρέχει, υπάρχουν στο νερό που κοιμάται,

υπάρχουν στην καλύβα, υπάρχουν μέσα στο πλήθος.

Οι νεκροί δεν είναι νεκροί.

Εκείνοι που πέθαναν ποτέ δεν έφυγαν, υπάρχουν στο στήθος της γυναίκας,

υπάρχουν στο παιδί που στριγκλίζει και στο δαυλό που φλέγεται.

Οι νεκροί δεν είναι κάτω από τη γη,

είναι στη φωτιά που σβήνει, είναι στα χόρτα που κλαίνε,

είναι στους βράχους που θρηγούν, είναι στο δάσος είναι στο σπίτι

οι νεκροί δεν είναι νεκροί.

Οι περισσότερες διηγήσεις σχετικά με την κτίση και τον άνθρωπο, έχουν θρησκευτικό χαρακτήρα και είναι εμπλουτισμένες με άφθονα μυθικά στοιχεία. Οι Βαβυ-

λώνιοι φαντάστηκαν τη δημιουργία ως αποτέλεσμα μιας πάλης ανάμεσα στους θεούς με επικεφαλής τον Marduk και των δαιμονικών δυνάμεων του χάους με επικεφαλής τον Tiamat. Η πάλη αυτή των δύο εχθρικών δυνάμεων επεκτείνεται σε όλη τη θρησκευτική ζωή και τις εκδηλώσεις των Ανατολικών λαών.

Οι αρχαίοι Αιγύπτιοι και οι Σουμέριοι αντίθετα δε δίνουν τέτοιο δραματικό χαρακτήρα στη δημιουργία, γιατί σ' αυτούς δεν υπάρχουν έντονες δυαρχικές αντιλήψεις. Κατά τους Σουμέριους τα μεγαλύτερα γεγονότα της δημιουργίας είναι ο χωρισμός της γης από τον ουρανό και η γέννηση των ανθρώπων. Ουρανός, γη, θεοί και άνθρωποι βρίσκονται σε μια αρμονική σχέση και συνύπαρξη.

Ο φυσικός κόσμος αποκτά το πραγματικό του νόημα μόνο ως το αποκλειστικό πεδίο όπου ο άνθρωπος, οικοδομεί ένα ανθρωπογενές περιβάλλον στο οποίο συντηρεί, προστατεύει και εξελίσσει την προσωπική και συλλογική του ζωή, επιβάλλοντας τα πρότυπά του σε όλα τα υπόλοιπα ζωντανά όντα. Τα πρώτα ίχνη προστασίας της φύσης ήταν τα ταμπού των φυλών, τα οποία δημιουργήθηκαν από τις τοπικές και χρονικές συνθήκες και μεταβιβάζονταν από γενιά σε γενιά. Αυτά μαρτυρούν μια πρώτη συνειδητοποίηση της άποψης ότι η παρουσία των ανθρώπων στη γη άρχισε να συνιστά κάποιο είδος απειλής για ορισμένα είδη ζώων και φυτών.

Ανάμεσα στα πρώτα μέτρα για τη διατήρηση των πόρων ήταν εκείνα που ελήφθησαν στην αρχαία Αίγυπτο. Ορισμένα ζώα είχαν ιδιαίτερη σημασία, με αποτέλεσμα τα περισσότερα άγρια ζώα να προστατεύονται. Όταν μάλιστα το κυνήγι προσέλαβε ανησυχητικές διαστάσεις εξέδωσαν τα περίφημα «εισιτήρια για τα έλη», τα οποία πιθανώς να αποτελέσαν τον πρόδρομο των κυνηγετικών αδειών. Το ίδιο πνεύμα διατήρησης των φυσικών πόρων διέκρινε και τους Ασσύριους, αφού εκφράστηκε με την κατασκευή μεγάλων και πλούσιων πάρκων αναψυχής. Αυτά αποτελούσαν κλειστές περιοχές με δένδρα και θάμνους, γεμάτες με κάθε είδους άγρια πτηνά και θηλαστικά. Παράλληλα αναφέρονται και αυστηροί νόμοι που αφορούσαν το κυνήγι, με βάση τους οποίους επιβάλλονταν βαριές ποινές στους παραβάτες. Σύμφωνα με το Μωσαϊκό Νόμο, όπως αυτός εκφράζεται στο Δευτερονόμιο,¹⁴ επιτρεπόταν η λήψη αυγών και μικρών πουλιών από τις φωλιές τους, τα ενήλικα θηλυκά όμως έπρεπε να αφήνονται ανέγγιχτα. Το γεγονός αυτό φαίνεται να αποτελεί την πρώτη επίσημη αναγνώριση της αξίας της διατήρησης του αναπαραγωγίμου αποθέματος της άγριας ζωής.

Η έννοια της διατήρησης των φυσικών πόρων εμφανίστηκε νωρίς και κατά την ανάπτυξη του ινδικού αλλά και του κινέζικου πολιτισμού. Από το 12^ο π.Χ. αιώνα, στην Ινδία, κυριάρχησε η έννοια «αχίμσα», δηλαδή η μη βία για όλα τα ζωντανά είδη. Οι Κινέζοι ανέπτυξαν πρακτικές προστασίας πολύ πριν αυτές καταγραφούν. Αφορούσαν κυρίως ηθικές πρακτικές, όπως η απαγόρευση του ψαρέματος με δίχτυ και η βολή κατά των ορνίθων που κούρνιαζαν και χρονολογούνται από την εποχή του Κομφούκιου (551-479 π.Χ.).

Στην αρχαία Ελλάδα οι νόμοι προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος είχαν άμεση σχέση με το κυνήγι και το ψάρεμα που αποτελούσαν για τους προγόνους μας μία ευχάριστη και προσφιλή ενασχόληση. Στην εποχή του Πλάτωνα, οι νόμοι απαγόρευαν το ψάρεμα με δίχτυ και απόχη. Οι κυνηγοί πουλιών επίσης δεν επιτρεπόταν να κυνηγούν σε καλλιεργημένα ή ιερά εδάφη, ενώ οι ψαράδες με καλάμι αποκλείονταν από λιμάνια, ιερούς τόπους και λίμνες.

¹⁴ 22:6

Θεωρήσεις της κοσμικής πραγματικότητας στις αρχαιοελληνικές θρησκευτικές πεποιθήσεις.

Στα κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας μπορούν να προσδιοριστούν τρεις διαφορετικοί τρόποι ερμηνείας της προέλευσης του κόσμου οι οποίοι ενδεικτικά συνοψίζονται ως ακολούθως:

1. Αποδοχή της αυθυπαρξίας και της αυτονομίας του κόσμου.
2. Θεοποίηση των στοιχείων και των νόμων του φυσικού σύμπαντος.
3. Αναφορά της αιτίας του κόσμου σε κάποιο Θεό.

Ο πρώτος τρόπος προσπαθεί να αιτιολογήσει το πώς του κόσμου, υιοθετώντας την τέλεια αυτοτέλειά του. Ο δεύτερος τρόπος ερμηνεύει τη γέννηση του κόσμου με τον ίδιο σχεδόν τρόπο με μόνη διαφορά ότι αποδίδει στον κόσμο ιδιότητες οι οποίες χαρακτηρίζονται ως θείες. Τέλος, ο τρίτος, ορίζεται από την αναγωγή της αιτίας του κόσμου σε μία υπέρτατη θεία αρχή.

Σύμφωνα με τον Πλάτωνα, όπως το αγαθό είναι το πρωταρχικό θεμέλιο του «είναι» και ο βασικός όρος του «γινώσκειν» έτσι και ο Δημιουργός έχει δώσει την ύπαρξη στον κόσμο, και όλα τα έπλασε και τα τακτοποίησε με αιώνια πρότυπα και ιδέες. Επίσης, όπως το αγαθό είναι η σύνθεση και ολοκλήρωση όλων των σκοπών και αξιών, έτσι και ο Δημιουργός οργάνωσε και διαμόρφωσε το σύμπαν με σοφή σκοπιμότητα, ώστε το σύνολο να παρουσιάζει ένα τέλειο, άριστα τακτοποιημένο και ωραιότατο κόσμο.

Η σχέση του ανθρώπου με την κτίση είναι μια γενική πραγματικότητα και πηγάζει από την αναγκαστική συνύπαρξη και αλληλεπίδρασή τους. Για το θέμα αυτό η φιλοσοφία των κλασικών και ελληνιστικών χρόνων έχει αρκετά να πει καθώς η γλώσσα και αρχαιοελληνική σκέψη δίνουν τη δυνατότητα αυτή. Έτσι, σύμφωνα με την ελληνική φιλοσοφική σκέψη, η σχέση ανθρώπου και κτίσης είναι πολύ στενή. Στηρίζεται στην αρχή της γενικής τάξης και αρμονίας του σύμπαντος, στο οποίο είναι και αυτός ενταγμένος. Αποτελεί και ο ίδιος, είτε ως άτομο είτε ως κοινωνικό σύνολο, ένα αρμονικό κόσμο, ο οποίος είναι κατασκευασμένος να συγκροτεί μαζί με ολόκληρη τη δημιουργία την παγκόσμια τάξη.

Μέσα στη γενική αρμονία και την τάξη του σύμπαντος τοποθετούν τη σχέση ανθρώπου – κτίσης και οι Στωϊκοί. Ο κόσμος είναι γι' αυτούς ένας ενιαίος οργανισμός. Όλα έχουν κάποιο σκοπό, ένα προορισμό: να ικανοποιούν τις ανάγκες των ανθρώπων και των θεών.¹⁵ Ιδιαίτερη συμπάθεια δείχνουν στα ουράνια σώματα, τα οποία θεωρούν πρότυπα ηρεμίας και γαλήνης και προτρέπουν τους ανθρώπους να τα μιμηθούν.¹⁶

Εκτός από τη θεωρητική διατύπωση της σχέσης του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον υπάρχει και η καθημερινή πρακτική στα κατώτερα συνήθως κοινωνικά στρώματα, αλλά ορισμένες φορές και στην αριστοκρατία του πνεύματος. Η αντίληψη του κοινού ανθρώπου για την κτίση και τη σχέση του μαζί της εκδηλώνεται στην αστρολογία, στη μαγεία και στις σύνθετες τελετές των μυστηρίων. Η πρακτική αυτή δείχνει ότι ο άνθρωπος αντιμετωπίζει την κτίση με φόβο και πολλές φορές αισθάνεται αιχμάλωτος και αδύναμος μπροστά της, γι' αυτό τη μυθοποιεί.¹⁷

¹⁵ Κικέρων., de Fin. III, 20,27. de natura deorum II,55

¹⁶ Μαρκ Αυρ. Των εις εαυτών X, 13 και IV,45

¹⁷ Πλάτωνος Νόμοι X, 886a

Μία κοινή δήλωση για τη διατήρηση του βίου.

Η ιδέα ότι η αγάπη του Θεού είναι το θεμέλιο της ζωής χαρακτηρίζει τα ιερά κείμενα των περισσότερων θρησκειών. Εκείνοι οι οποίοι συμμετείχαν στο συνέδριο Assisi Interfaith, που πραγματοποιήθηκε στις 29 Σεπτεμβρίου 1986 ως αντιπρόσωποι των πέντε μεγαλύτερων θρησκειών του κόσμου, δήλωσαν ομόφωνα πως η πίστη ήταν εκείνη η οποία τους οδήγησε στην πεποίθηση της διατήρησης του βίου.

Η στενή σχέση του ανθρώπου με την κτίση η οποία όπως είδαμε τονίζεται στο χριστιανισμό, περικλείει ως πρωταρχικό στοιχείο το σεβασμό. Ο άνθρωπος σέβεται τον κόσμο, όταν συναισθάνεται ότι ο κόσμος είναι δημιούργημα του Θεού με ένα συγκεκριμένο σκοπό, που προϋπάρχει από αυτόν. Το Ορθόδοξο Οικουμενικό Πατριαρχείο θεωρεί καθήκον του τη συνέχιση και τη διατήρηση του νοήματος της ζωής στον πλανήτη μας. Τονίζει ακόμα, σ' αυτό το γενικό περιβαλλοντικό πλαίσιο, την μοναδικότητα κάθε ανθρώπινου όντος. Η Ορθόδοξη Εκκλησία διδάσκει το σεβασμό του βίου, την παρατήρηση και μελέτη τού μεγαλείου του θεωρώντας κάθε μικρό πλάσμα ως παρουσία του Δημιουργού. Με την έννοια αυτή κάθε καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος από τον άνθρωπο αποτελεί προσβολή κατά του Δημιουργού και προξενεί θλίψη.

Ο Αλλάχ είναι ο δημιουργός των φυτών και των ζώων συμπληρώνει ο Ισλαμισμός. Μόνο το ανθρώπινο είδος όμως δημιουργήθηκε με σκοπό να σκέφτεται, αλλά και με τη δυνατότητα να στρέφεται εναντίον του Δημιουργού του. Με την έννοια αυτή ο άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να φτάσει ψηλότερα από τους αγγέλους, μπορεί όμως να περιπέσει και χαμηλότερα από τα θηρία. Οι Μουσουλμάνοι βλέπουν ολόκληρο το Σύμπαν ως δημιουργία του Θεού. Το ανθρώπινο είδος είναι ο έμπιστος του Θεού στη γη χαλίφης. Δεν είμαστε οι δημιουργοί της γης, είμαστε οι αντιπρόσωποι του Θεού. Το καθήκον μας είναι να διατηρήσουμε την ειρήνη και να υποταχθούμε στο θέλημα του Θεού. Η Μουσουλμανική θρησκεία θεωρεί τον άνθρωπο υπεύθυνο για ολόκληρο τον κόσμο και ιδιαίτερα για το περιβάλλον.

Όταν ο άνθρωπος δείχνει ενδιαφέρον για τη δημιουργία θα ανταμειφθεί από το Θεό τονίζει το Ταλμουδ για λογαριασμό του Ιουδαϊσμού. Αρκεί να ενεργεί με γνώμονα το κοινό καλό και όχι το ατομικό συμφέρον. Βασισμένη στην Παλαιά Διαθήκη η Ιουδαϊκή φιλοσοφία δηλώνει, ότι ο Αδάμ είχε ορκιστεί να ζει αρμονικά με όλα τα πλάσματα του Θεού. Έτσι, στην αρχή του χρόνου, ενώπιον του Θεού ο άνθρωπος αποδέχτηκε την ευθύνη για όλα τα πλάσματα. Οποιοσδήποτε είναι σπλαχνικός σε όλα τα πλάσματα είναι απόγονος του Αβραάμ. Αυτοί λοιπόν που πιστεύουν στον Ιουδαϊσμό πρέπει να ασχολούνται με δραστηριότητες που στοχεύουν στη διατήρηση και προώθηση του βίου.

Η κυριαρχία του ανθρώπου, όπως προσθέτει ο Ινδουισμός, δε συνδέεται με την καταστροφή και τη σπατάλη αλλά με την ομαλή συμβίωση με όλα τα άλλα δημιουργήματα. Σύμφωνα με τα ιερά ινδουιστικά κείμενα, πρέπει να μεταχειριζόμαστε τα ζώα, όπως και τα παιδιά. Πρέπει επίσης να λατρεύονται ως ιερά, καθώς κάθε θεότητα συνδέεται με ένα συγκεκριμένο ζώο ή παιδί. Τα κείμενα του Vaishnava τονίζουν τους πνευματικούς δεσμούς ανάμεσα στα ανθρώπινα όντα και τα ζώα τα οποία έχουν καθιερωθεί ως αποτέλεσμα μίας σειράς μετενσαρκώσεων. Η αυταπόδεικτη συνέχεια των σταδίων της εξέλιξης έχει ως εξής: ψάρια, αμφίβια, θηλαστικά, άνθρωπος. Αυτές οι απόψεις προδιαγράφουν την έννοια της σύγχρονης θεωρίας της εξέλιξης. Οι παράδοσεις του Zainist και Vaishnava δίνουν έμφαση στο νόμο της μη πρόκλησης βλάβης, «ahimsa», ο οποίος εφαρμόζεται στα ζώα. Κανένα πρόσωπο δεν πρέπει να σκοτώνει ζώα. Ακόμη και τα δάση και τα άλση θεωρούνται ιερά. Έτσι κάθε ζωή γίνεται σεβαστή με πνευματική ευλάβεια.

Το γεγονός αυτό διδάσκεται και στη Βουδδιστική φιλοσοφία όπου η αγάπη, η κατανόηση, η συμπόνια και η μη βία, είναι οι αρχές που υπόσχονται τη διαφύλαξη

και τη διατήρηση της ζωής στον πλανήτη. Η στάση των ανθρώπων προς τα άλλα ζωντανά όντα πρέπει να βασίζεται σ' αυτά τα συναισθήματα αφού όλες οι μορφές ζωής συνδέονται στενά μεταξύ τους. Τα ζώα θεωρούνται ευαίσθητα όντα. Και αυτά, όπως ακριβώς και ο άνθρωπος, αναζητούν πρώτιστα την ευτυχία και προσπαθούν να μην υποφέρουν. Σύμφωνα με τον παγκόσμιο νόμο του κάρμα, ο οποίος εφαρμόζεται και στα ζώα, μία θετική (καλή) ενέργεια οδηγεί τελικά στην ευτυχία, ενώ μία αρνητική (λανθασμένη ή κακή) ενέργεια οδηγεί στον πόνο.

Τα σύγχρονα περιβαλλοντικά προβλήματα μπορούν να θεωρηθούν ως το αποτέλεσμα αρνητικών ανθρώπινων ενεργειών και μπορούν να ξεπεραστούν εάν γίνουν θετικές ενέργειες χωρίς καθυστέρηση. Σύμφωνα με τον Δαλάι Λάμα, η ασέβεια των ανθρώπων για τη φυσική κληρονομιά δημιούργησε τον κίνδυνο που απειλεί τώρα την ειρήνη του κόσμου καθώς και τις ελπίδες για επιβίωση των ειδών που τελούν υπό εξαφάνιση.

Η υπεροχή του ανθρώπου για τη σωτηρία του οικοσυστήματος στην Ιουδαϊκή παράδοση.

Οι διδασκαλίες του Ιουδαϊσμού για το φυσικό περιβάλλον προκύπτουν από δύο στίχους του βιβλίου «Γένεσις» της Παλαιάς Διαθήκης. Στο στίχο 1:28 ο Θεός ευλογεί τους πρόσφατα δημιουργημένους ανθρώπους, δίνοντάς τους το δικαίωμα να κυριεύσουν τη γη, ενώ στο στίχο 2:15 τοποθετεί τον άνθρωπο στον κήπο της Εδέμ, για να τον καλλιεργήσει και να τον φρουρήσει.

Το σύνολο της Ιουδαϊκής φιλολογίας ξεκινά από το γεγονός ότι ο άνθρωπος είναι το τελειότερο δημιούργημα του Θεού, και σκοπός της είναι να τον φέρει σε μια σωστή σχέση με το Δημιουργό του. Αυτή η σχέση δεν είναι ανεξάρτητη από την ειρηνική και αρμονική συνύπαρξη του ανθρώπου με τα δημιουργήματα του Θεού. Ο κόσμος δημιουργήθηκε για χάρη του ανθρώπου, έγινε για να τον υπηρετεί και γι' αυτό είναι ο κύριος της δημιουργίας. Στο βιβλίο του Ενώχ¹⁸ γίνεται λόγος για τη γη την ευλογημένη με τα ωραία δένδρα, καθώς και για το καταραμένο φαράγγι που είναι η γέενα. Η πρώτη προορίζεται για τους ευσεβείς και το δεύτερο για τους ασεβείς. Ο άνθρωπος είναι υποχρεωμένος να φροντίζει και να προστατεύει την κτίση. Η αντίθετη συμπεριφορά χαρακτηρίζεται ως ασέβεια και τιμωρείται από το Θεό.¹⁹

Τα ίδια θέματα απασχολούν την εποχή αυτή και την κοινότητα του Qumran, όπως φαίνεται στα ομώνυμα χειρόγραφα. Ο Θεός είναι ο Δημιουργός των πάντων²⁰ και ο κυρίαρχος όλης της κτίσης.²¹ Με τη θέλησή του έγινε ο κόσμος και με τη θέλησή του διατηρείται. Η αρμονία και το μεγαλείο που επικρατούν στον κόσμο, μαρτυρούν τη δύναμη και τη δόξα του Δημιουργού.²²

Στην ίδια γραμμή κινείται και η ελληνιστική ιουδαϊκή φιλολογία. Σύμφωνα με το Φίλωνα,²³ ο άνθρωπος είναι υποχρεωμένος να φροντίζει και να προστατεύει την κτίση, αλλά αυτό δεν πρέπει να εκδηλώνεται κατά τρόπο ανεξέλεγκτο.

Βασισμένη στην Παλαιά Διαθήκη η ιουδαϊκή φιλοσοφία, δηλώνει ότι ο Αδάμ είχε ορκιστεί να ζει αρμονικά με όλα τα πλάσματα της γης. Με τον τρόπο αυτό ο άνθρωπος αποδέχθηκε την ευθύνη για όλα τα πλάσματα και την υποχρέωση της ενασχόλησης με όλες τις δραστηριότητες εκείνες οι οποίες στοχεύουν στη διατήρηση και την προώθηση του βίου. Από τα βαθύτερα μηνύματα του ιουδαϊσμού, όπως αποκαλύ-

¹⁸ Ενώχ 25,4

¹⁹ Ενώχ 80, 7-8

²⁰ 1 QH 13,7

²¹ 1 QH 10,8

²² 1 QH 1,15.20

²³ Φίλων., Περί της κατά Μωϋσέα κοσμοποιίας 84 (εκδ. Loeb. Τομ. I 88).

πτεται και στην περίπτωση της κιβωτού του Νώε, είναι η έννοια της διαφύλαξης της βιοποικιλότητας. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Θεός παρήγγειλε στο Νώε να διαφυλάξει στην κιβωτό ζεύγη από όλα τα είδη, ανεξάρτητα από τη χρησιμότητά τους στο ανθρώπινο είδος.

Σε ένα καθαρά συμβολικό επίπεδο, το ανθρώπινο δικαίωμα να χρησιμοποιηθεί η φύση περιγράφεται σοβαρά στη Βίβλο. Ένα από τα πιο ουσιαστικά θρησκευτικά καθήκοντα του εβραϊκού πολιτισμού είναι η αργία του Σαββάτου. Ο κεντρικός χαρακτήρας του εβραϊκού Σαββάτου διαμορφώνεται από τη βιβλική απαγόρευση ενάντια στην εργασία. Η εβραϊκή παράδοση επιμένει ότι η έννοια της απαγόρευσης δεν αφορά τη φυσική προσπάθεια που χρησιμοποιείται, ούτε απλώς το δημιουργικό αποτέλεσμα της συμπεριφοράς. Μάλλον, οι ραβίνοι επιμένουν ότι η απαγόρευση απευθύνεται στην προσπάθεια να αποτραπεί ο παραγωγικός μετασχηματισμός των αντικειμένων, είτε φυσικών είτε προκαλούμενων από τον άνθρωπο. Επομένως, ενώ μπορεί να είναι επιτρεπτό να ρυθμιστούν εκ νέου τα έπιπλα μέσα στο σπίτι κάποιου, δεν θα ήταν επιτρεπτό να οδηγηθεί ένα αυτοκίνητο. Η ουσία της απαγόρευσης ενάντια στην παραγωγική εργασία του Σαββάτου πρόκειται να διδάξει ότι ο παραγωγικός χειρισμός του περιβάλλοντος δεν είναι ένα απόλυτο δικαίωμα.

Η ευθύνη του ανθρώπου για το φυσικό περιβάλλον στην Ισλαμική θεολογία

ΚΕΙΜΕΝΟ

«Το Κοράνι», Μετάφραση Λ. Μιλίλη, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1980, σελ. 237.

«Δεν βλέπετε πώς ο Αλλάχ υμνείται από αυτούς που βρίσκονται στον ουρανό και τη γη; Και τα πουλιά ακόμη τον υμνούν καθώς ανοίγουν τα φτερά τους. Αυτός λαμβάνει υπόψη του τις προσευχές και τους ύμνους όλων των πλασμάτων του και γνωρίζει όλες τους τις πράξεις. Στον Αλλάχ ανήκει το βασίλειο του ουρανού και της γης. Σ' αυτόν θα επιστρέψουν όλα τα πράγματα».

Ως μέρος της φύσης και μάλιστα υπεύθυνο για ολόκληρη την κτίση βλέπει τον άνθρωπο ο ισλαμισμός.²⁴ Όπως τονίζεται στο Κοράνι δεν είμαστε οι δημιουργοί της γης αλλά οι αντιπρόσωποι του Θεού σ' αυτή. Καθήκον μας είναι να διατηρήσουμε την ειρήνη και να υποταχθούμε στο θέλημα του Αλλάχ. Η αναστάτωση στο έδαφος και τη θάλασσα επιβάλλεται από την ανθρώπινη αλόγιστη παρέμβαση. Ωστόσο ο Αλλάχ δημιούργησε τον άνθρωπο με σκοπό τη συντήρηση του φυσικού περιβάλλοντος.

Οποιαδήποτε συζήτηση αναφορικά με την περιβαλλοντική ηθική του Ισλάμ πρέπει, αναπόφευκτα, να αρχίσει με μια έκθεση της έννοιας του *tawhid*. Ως ηθικός κανόνας το *tawhid* υπαγορεύει την αποδοχή του Θεού ως μόνη πηγή όλων των πραγμάτων. Η άρνηση του Θεού θα οδηγήσει στο *shirk*, την άρνηση του *tawhid*, η οποία είναι η βασική αμαρτία στο Ισλάμ. Από το *tawhid* προέκυψαν οι έννοιες του *khilafah* και του *amana*.

Ολόκληρη η λογική μιας ισλαμικής περιβαλλοντικής ηθικής είναι βασισμένη στην έννοια του Κορανίου *khilafah*. Σύμφωνα με αυτή ο άνθρωπος είναι ο επίτροπος που έχει την ευθύνη για το έργο της δημιουργίας του Θεού. Μπορεί να χρησιμοποιήσει τη δημιουργία επωφελεία του αλλά δεν έχει κανένα απόλυτο δικαίωμα σε τίποτα. Η δημιουργία πρέπει να συντηρηθεί και να επιστρέψει στο νόμιμο ιδιοκτήτη της. Ο άνθρωπος είναι υπεύθυνος για την κακή χρήση του περιβάλλοντος.

Το ισλαμικό περιβάλλον ελέγχεται από δύο έννοιες: Την έννοια *halal* (αυτός

²⁴ Κοράνι, 28: Al-Qasas, 77. 30: Al-Room, 41.

που είναι ευεργετικός) και *haram* (αυτός που είναι επιβλαβής). Ο σεβασμός της φύσης, η αναγνώριση της ενότητας της δημιουργίας και η αδελφοσύνη όλων των όντων πρέπει να αποτελέσουν τη βάση οποιασδήποτε λογικής έρευνας, αναφορικά με τη σχέση ισλαμισμού και φυσικού περιβάλλοντος.

Η συνολική θεώρηση της κτίσης στην Ινδουιστική σκέψη

Σύμφωνα με την Ινδουιστική σκέψη όλα μέσα στη φύση αλληλεξαρτώνται, όλα είναι το ίδιο ιερά, τίποτε δεν είναι ανώτερο από οτιδήποτε άλλο. Η οικολογική αυτή άποψη μάς βοηθά να δούμε τη ζωή ως κάτι συνολικό και αφορά γενικότερα τις σχετικές με τον κόσμο αντιλήψεις που συναντάμε στα ανατολικά θρησκευόμενα.

Η πίστη στη *samsara*, τον κύκλο της ζωής, το θάνατο, και την αναγέννηση καλύπτει την έννοια της ανακύκλισης των υπάρξεων. Κάθε είδος συνεχίζει την *samsara* έως ότου πετύχει τη *moksha*, την απελευθέρωση. Ο ινδουιστικός θρησκευτικός στόχος της *moksha* δεν είναι η σωτηρία, και δεν απαιτεί τη συγχώρεση, αλλά την αποσύνδεση από τον υλικό κόσμο. Αν και κάποιος θα μπορούσε να υποστηρίξει ότι ένας τέτοιος στόχος απορρίπτει στην ουσία το φυσικό κόσμο, το ζητούμενο μοιάζει να είναι η απελευθέρωση από την παραίσθηση του υλικού κόσμου.²⁵

ΚΕΙΜΕΝΟ

Μια συνολική θεώρηση της κτίσης: Κάρμα και Σαμσάρα
Μπαγκαβάντ Γκιτά, κεφ. 14, στχ. 16

«Οι πράξεις που γεννιούνται από την άγνοια, προκαλούν δυστυχία, και έχουν σαν αποτέλεσμα την πτώση της ψυχής σ' ένα σώμα ζώου. Τα ζώα υπό την επίδραση της παραπλανητικής ενέργειας της Μάγια, δεν έχουν συνείδηση της κατάστασής τους. Η σφαγή των ζώων είναι αποτέλεσμα της άγνοιας. Οι άνθρωποι που παίρνουν μέρος σ' αυτές τις σφαγές αγνοούν ότι, σε μια μελλοντική ζωή, αυτά τα ίδια τα ζώα που τώρα φονεύουν θα πάρουν ένα σώμα που θα τους επιτρέψει με τη σειρά τους να σκοτώσουν τους δολοφόνους τους. Αυτός είναι ο νόμος της φύσης. Εξ αιτίας της άγνοιάς τους οι άνθρωποι δεν μπορούν να καταλάβουν ότι ολόκληρο το υλικό σύμπαν αποτελεί ένα μεγάλο κράτος, του οποίου άρχοντας είναι ο Υπέρτατος Κύριος που δεν ανέχεται τη θανάτωση ούτε ενός μυρμηγκιού. Μεταξύ όλων των σφαγών των ζώων χειρότερη είναι εκείνη της αγελάδας. Η σφαγή της είναι πράξη της πιο σκοτεινής άγνοιας. Στο σύγχρονο κόσμο η πνευματική διαπαιδαγώγηση παραμελείται και ενθαρρύνεται η σφαγή των αγελάδων. Είναι εύκολο λοιπόν να καταλάβει κανείς ότι η ανθρωπότητα βαδίζει προς την καταστροφή. Ένας πολιτισμός που οδηγεί τους πολίτες να ξαναγεννηθούν στην επόμενη ζωή τους μεταξύ των ζώων, δεν αξίζει ασφαλώς να ονομάζεται ανθρώπιнос».

Στις Ουπανισάδες ο κόσμος είναι αιώνιος, ταυτόσημος με την απόλυτη αρχή του παντός από την ουσία της οποίας απορρέει με μια εσωτερική διεργασία εξωτερική. Στην εξωτερική του μορφή όμως ο κόσμος είναι τρεπτός και ασταθής, και γι' αυτό, για εκείνον που θέλει να στηρίξει τις ελπίδες του σ' αυτόν είναι κοσμική πλάνη που τον τυφλώνει. Πρόκειται δηλαδή για έναν κόσμο που κάνει το άτομο να παραδίδεται στις χαρές του, χωρίς να αντιλαμβάνεται ότι είναι εφήμερος και κατά βάθος οδυνηρός. Στα πλαίσια αυτού του κόσμου ο άνθρωπος δεν αποτελεί την κορωνίδα της δημιουργίας. Βλέπει περισσότερο τον εαυτό του ως ένα εξάρτημα της δημιουργίας, ως ένα στοιχείο όπως όλα τα άλλα. Το μόνο προνόμιό του είναι, ότι υπάρχει μέσα του

²⁵ Μπαγκαβάντ Γκιτά, 7, 14, Κσούρικα Ουπανισάντ, 1,22.

ο πόθος της απολύτρωσης, την οποία μπορεί να κατορθώσει ύστερα από πολλές ανακυκλήσεις και μετενσαρκώσεις.

Από τη στιγμή που τα έμβια όντα σκεπάζονται από την υλική ενέργεια, δε θα μπορέσουν ποτέ από μόνα τους να ξεπεράσουν την επίδρασή της. Διαθέτοντας θεϊκή φύση η υλική και η πνευματική ενέργεια είναι και οι δύο αιώνιες γι' αυτό και η ψευδαίσθηση των περιορισμένων από την ύλη όντων θα είναι αιώνια. Έχοντας τα χέρια και τα πόδια δεμένα, ο αιχμάλωτος δεν μπορεί να ελπίζει ότι θα ελευθερωθεί από μόνος του και, δεδομένου ότι δεν μπορεί να προσδοκά σε καμία βοήθεια από τους συντρόφους του που βρίσκονται στην ίδια μ' αυτόν κατάσταση, θα μπορέσει να ελευθερωθεί μόνο από κάποιον άλλο, από έναν ελεύθερο άνθρωπο. Χωρίς καμία ανώτερη βοήθεια, κανείς δε μπορεί να διαρρήξει τα δεσμά που τον κρατούν αιχμάλωτο της ύλης. Για να έχει κανείς αυτή τη βοήθεια, σύμφωνα με τη Μπαγκαβάντ Γκιτά, αρκεί να υιοθετήσει τη συνείδηση του Κρίσνα. Ο Κρίσνα, ο κύριος της παραπλανητικής ενέργειας, της Μάγια, ωθούμενος από αγάπη για το ζωντανό ον, που αρχικά ήταν το αγαπημένο παιδί του, και από άπειρο έλεος προς την εγκαταλειμμένη σ' αυτόν ψυχή, μπορεί να διατάξει αυτήν την ακαταμάχητη δύναμη, να χαλαρώσει τα δεσμά και να ξαναδώσει στην ψυχή την ελευθερία της.²⁶

Η ένωση πάντως του ανθρώπου με το θεϊκό στοιχείο που εμφωλεύει σ' αυτόν και συνεπώς η απελευθέρωσή του από τα δεσμά του υλικού κόσμου, φαίνεται να είναι ένα στοιχείο το οποίο στον Ινδουισμό εκφράζεται με ποικίλους τρόπους. Η ένωση του νου με τη θεία και υπερβατική πραγματικότητα στην τεχνική της γιόγκα αποκτά οπωσδήποτε μία ιδιάζουσα μορφή. Στην Κσούρικα Ουπανισάντ, Κεφ.1, στχ. 10 διαβάζουμε: «Όπως ένα πουλί φυλακισμένο σ' ένα δίχτυ θα πετάξει προς τον ουρανό μόλις αυτό κοπεί έτσι και η ψυχή του ασκούμενου απελευθερωμένη από τα δεσμά της επιθυμίας με το μαχαίρι της γιόγκα, ξεφεύγει για πάντα από τη φυλακή της samsara».

Στην αρχή της δημιουργίας ο Κύριος όλων των πλασμάτων αφού έβαλε στο σύμπαν ανθρώπους και ντέβα²⁷ τους ευλόγησε λέγοντας: «Να είστε ευτυχισμένοι με τις θυσίες γιατί η εκτέλεσή τους θα σας αποφέρει όλα τα αγαθά που επιθυμείτε. Ο Κύριος δημιούργησε τον υλικό κόσμο προκειμένου να μάθουν οι περιορισμένες από την ύλη ψυχές να κάνουν θυσίες για να ικανοποιήσουν τον Βισνού. Έτσι, χωρίς να ανησυχούν υπερβολικά για τις υλικές τους ανάγκες κατά την παραμονή τους σ' αυτόν τον κόσμο, θα μπορέσουν να ζήσουν ήσυχια και να φθάσουν στο βασίλειο του Θεού, αφού αφήσουν το υλικό τους σώμα».²⁸

Κανένας άνθρωπος δεν είναι ικανός να δημιουργήσει αυτά που έχει ανάγκη. Η τροφή εκείνων που οδηγούνται από την αγαθότητα (σιτηρά, φρούτα, λαχανικά) και εκείνη όσων κυριεύονται από το πάθος (κρέας, αυγά, ψάρια), δεν μπορεί να δημιουργηθεί από τον άνθρωπο, όπως ακριβώς και η ζέστη, το φως, ο αέρας, το νερό. Χωρίς καμία αμφιβολία η ζωή μας εξαρτάται αποκλειστικά από τη γενναιοδωρία του Κυρίου. Αν λησμονήσουμε τον προορισμό της ανθρώπινης ζωής και χρησιμοποιήσουμε τα αγαθά που μας προσφέρουν οι ντέβα μόνο για να ικανοποιήσουμε τις αισθήσεις μας τότε θα βυθιστούμε όλο και πιο πολύ στην υλική ύπαρξη. Με τον τρόπο αυτό θα τιμωρηθούμε από τους νόμους της φύσης. Δε θα συναντήσουμε ποτέ την ευτυχία, καθώς θα λησμονούμε τον τελικό προορισμό της ζωής.

Το Φυσικό Περιβάλλον στη Βουδδιστική φιλοσοφία

Η συνέχιση και η διατήρηση του νοήματος της ζωής είναι δύο βασικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν τη βουδδιστική φιλοσοφία, η οποία θεμελιώνεται στην αγάπη,

²⁶ Μπαγκαβάντ Γκιτά, Κεφ 7, στχ 14.

²⁷ Υπηρέτες του Κυρίου, που φροντίζουν για τις ζωτικές ανάγκες του ανθρώπου

²⁸ Μπακαβάντ Γκιτά, Κεφ. 3, στχ 10

την κατανόηση και την ευσπλαχνία. Η στάση των ανθρώπων προς τα άλλα ζωντανά όντα πρέπει να βασίζεται σ' αυτά τα συναισθήματα αφού όλες οι μορφές ζωής συνδέονται στενά μεταξύ τους. Ως προϋπόθεση για τη σωτηρία του περιβάλλοντος θεωρείται η επιστροφή του ανθρώπου σε μία κατάσταση αθωότητας και αλήθειας.

Ο Βουδδισμός δέχεται, ωστόσο, ότι η σφαίρα της ύπαρξης διαιρείται σε τρία στρώματα: Ο κόσμος της επιθυμίας, ο οποίος υποδιαιρείται κατά κατιούσα γραμμή σε κόσμους όπου κατοικούν τα πνεύματα, οι άνθρωποι και οι κατώτεροι θεοί, είναι το πρώτο στρώμα. Πάνω απ' αυτόν υπάρχει η σφαίρα των καθαρών μορφών, δηλαδή ένας λεπτότερος κόσμος, όπου κατοικούν τα όντα τα απαλλαγμένα από τα πάθη. Τον ανώτερο πνευματικό κόσμο αποτελεί η σφαίρα του Dharma, του αιώνιου κόσμου που αποκάλυψε η διδασκαλία του Βούδδα. Αυτός είναι ο κόσμος, όπου πρέπει να φτάσει κανείς για να ξεφύγει από την κατάσταση της φθοράς. Στα κατώτερα στρώματα τα πάντα κινούνται συνεχώς μέσα στον κυκλικό χώρο, πεθαίνουν και ξαναγεννιούνται και δεν γνωρίζουμε πότε άρχισαν και πότε θα φύγουν από αυτή την αιώνια ανακύκληση των πάντων. Η samsara είναι ο αιώνιος κύκλος της ζωής, που κλείνει συνεχώς όλα τα όντα και τον κόσμο ολόκληρο στο χώρο του συμβατού. Το ύψιστο ιδανικό κάθε περιπλανώμενης ύπαρξης είναι μία κατάσταση ανέκφραστης μακαριότητας: η Nirbāna, η οποία φαίνεται να αποτελεί τη μοναδική διέξοδο από αυτή την ύπαρξη, τη γεννημένη, τη δημιουργημένη, την υποκειμένη στην ανάγκη και τη φθορά.

Ο Βουδδισμός γενικά αναγνωρίζει την απόλυτη ανεπάρκεια αυτού του κόσμου, όπου το κάθε τι είναι αιτία του πόνου. Ακολουθώντας το δρόμο, που ανοίγει το Dharma, βαδίζει κανείς στη συνεχή κένωση από τα στρώματα της άγνοιας, των επιθυμιών για τον κόσμο, των άχρηστων πόθων που τον δένει στην αλυσίδα των μετενσαρκώσεων. Το ιδεώδες λοιπόν του Βουδδισμού μοιάζει να είναι η κατάκτηση της Nirbāna, η απαλοιφή από κάθε τι που θεωρείται ως υπαρξιακή κατάσταση.

Η σχέση ανθρώπου και Φυσικού Περιβάλλοντος στις θρησκευτικές παραδόσεις της Κίνας: Κομφουκιανισμός και Ταοϊσμός

Περισσότερο ένα ηθικοκοινωνικό σύστημα παρά μια θρησκεία ο Κομφουκιανισμός αναφέρεται σε ένα δυναμικό κοσμολογικό πλαίσιο για την προώθηση της αρμονίας και της τάξης. Ολόκληρη η κοινωνία από τη μικρότερη μονάδα της-την οικογένεια-ως εκείνη μιας ολόκληρης χώρας είναι μια ιεραρχημένη πυραμίδα, της οποίας τα κατώτερα μέλη σέβονται και υπακούουν τα ανώτερα.

Μέσα λοιπόν σ' ένα τεράστιο σύστημα ηθικής και δεοντολογίας μπορούμε να διακρίνουμε τη μεγάλη τριάδα του ουρανού (μια κινητήρια δύναμη), της γης (φύση), και των ανθρώπων. Αυτή η ιδέα είναι κεντρική στην κομφουκιανική σκέψη από τις πιο πρώρες εκφράσεις της στα κλασσικά κείμενα έως τις πιο πρόσφατες εκφάνσεις του Κομφουκιανισμού. Από την άποψη αυτή θεωρείται πως όλα αλληλεπιδρούν και έχουν επιπτώσεις σε όλα τα άλλα. Σ' αυτό το πλαίσιο οι άνθρωποι είναι ηθικά όντα που ζουν σε έναν κόσμο σύνθετων σχέσεων. Η καλλιέργεια του εδάφους θεωρείται ως διαδικασία που απαιτεί την προσοχή, την περίθαλψη, και τη σταθερή επαγρύπνηση. Οι αρετές περιγράφονται ως σπόροι που βλαστάνουν μέσω της ηθικής πρακτικής κατά τη διάρκεια του χρόνου. Για πολλούς πιστούς του Κομφουκιανισμού αυτό σήμανε όχι μόνο την αμοιβαιότητα με τα σχέδια της φύσης αλλά και την ευθύνη για την υγεία της φύσης γενικότερα.

Ο ουρανός, η γη, και οι άνθρωποι είναι η βάση όλων των πλασμάτων. Ο ουρανός γεννά, η γη τρέφει, και οι άνθρωποι οδηγούν στην ολοκλήρωση. Με την κομφουκιανική έμφαση στη συνοχή της οικογένειας υπάρχει μια ισχυρή ηθική της υποχρέωσης στις προηγούμενες γενεές και τις υποχρεώσεις στους απογόνους. Μέσα σε αυτό το ηθικό πλαίσιο υπάρχει η δυνατότητα για να δημιουργηθεί ένα αίσθημα ευθύνης προς την περιβαλλοντική ευημερία των μελλοντικών γενεών. Με άλλα λόγια, η

κομφουκιανική έμφαση στην καταγωγή-που εξασφαλίζει συνοχή από τους προγόνους στους κληρονόμους-μπορεί να μετασχηματιστεί σε μια άλλη ηθική προοπτική, για τη διατήρηση ενός υγιούς περιβάλλοντος. Με βάση τα στοιχεία αυτά θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι η απεριόριστη ανάπτυξη ή η άμετρη και αχαλίνωτη κατανάλωση πρέπει να περιοριστεί. Το ιεραρχικό κοινωνικό σύστημα του κομφουκιανισμού μπορεί επίσης να επεκταθεί για να τοποθετήσει τους ανθρώπους σε σχέση με τη βιολογική καταγωγή της ζωής στο φυσικό κόσμο. Από αυτή την άποψη η πίστη στους υπερήλικες και τους δασκάλους μπορεί να διευρυνθεί για να περιλάβει το σεβασμό των σύνθετων οικοσυστημάτων και των μορφών ζωής που έχουν προηγηθεί των ανθρώπων. Κατά συνέπεια η βιοποικιλότητα μπορεί να εκτιμηθεί.

Ο βασικός όρος για μια ταοϊστική προσέγγιση της σχέσης ανθρώπου και φυσικού περιβάλλοντος είναι η αρχή του "wu wei". Αυτό σημαίνει τη "μη-δράση", αλλά δε σημαίνει τη συνολική αδράνεια. Μάλλον είναι δράση που αναλαμβάνεται σε δύο αρχές: καμία προσπάθεια δεν πρόκειται να σπαταληθεί, και τίποτα δεν πρέπει να γίνει ενάντια στη φύση. Η αρχή της μη δράσης μπορεί να μεταφραστεί ως η "αυθόρμητη" ή "φυσική" δράση. Είναι το είδος της δράσης που γίνεται διαισθητικά, όχι ως αποτέλεσμα της προμελέτης. Επιδεικνύει τις δεξιότητες ενός παιδιού, που θα δει και θα ενεργήσει αρκετά φυσικά, χωρίς δόσιμο της σκέψης στην καταλληλότητα των συνεπειών αυτού που κάνει.

Οι Ιαπωνικές λαϊκές πεποιθήσεις για το φυσικό περιβάλλον: Ο Σιντοϊσμός

Οι πεποιθήσεις του Σιντοϊσμού και η στάση του απέναντι στη φύση συνδέονται άμεσα με τη στενή σχέση μεταξύ της φύσης, των θεοτήτων (*kami*), και των ανθρώπινων όντων. Οι θεότητες της θάλασσας, των βουνών, του κεραυνού, του ήλιου, της σελήνης, της γης, του ανέμου και των δένδρων, μαρτυρούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τη βαθιά σχέση θρησκείας και φυσικού περιβάλλοντος. Στο Σιντοϊσμό και στις ιαπωνικές λαϊκές πεποιθήσεις γενικότερα τα φυσικά και κοινωνικά περιβάλλοντα είναι αλληλένδετα.

Στα «Χρονικά Κοτζίκι» τονίζεται ιδιαίτερα η εξάρτηση του κόσμου από τη θεά του ήλιου. Έτσι όταν ο Σουσάνοου, θεός της καταιγίδας και αδελφός της Αματεράσου, θεάς του ήλιου, προκαλεί διάφορες καταστροφές, η θεά του ήλιου επεμβαίνει με αποτέλεσμα η κεντρική χώρα των Καλαμιώνων να λάμψει από φως.

Σύμφωνα με τις πεποιθήσεις του Σιντοϊσμού η φύση δε θεωρείται ως «άγρια φύση», αλλά ως «εξανθρωπισμένη» ή «πολιτισμένη φύση». Στην Ιαπωνία η φύση καλλιεργείται από τον πολιτισμό. Η τοπική θρησκεία της Ιαπωνίας και ο προσανατολισμός της στον κόσμο είναι πράγματα συνδεδεμένα με τη φύση και υπόσχονται να προσφέρουν πολλά στη συντήρηση του φυσικού περιβάλλοντος.

ΣΥΝΟΨΗ

Τα περιβαλλοντικά προβλήματα που απειλούν έντονα τον πλανήτη μας δημιούργησαν ένα ισχυρό ενδιαφέρον για το περιβάλλον το οποίο εκφράζεται με ποικίλους τρόπους. Η ένταση και το μέγεθος του περιβαλλοντικού προβληματισμού δημιούργησε νέες επιστημονικές περιοχές με σκοπό την εξεύρεση ικανοποιητικών λύσεων.

Το ενδιαφέρον της θρησκείας για τα προβλήματα του περιβάλλοντος είναι έντονο. Στην Ορθόδοξη Θεολογία η κτίση είναι έργο του Θεού και ο άνθρωπος αποτελεί το επιστέγασμα της δημιουργίας. Ο κόσμος ως κτίση του Θεού προβάλλεται από όλες τις μορφές της βυζαντινής τέχνης και βιώνεται στην ασκητική ζωή καθημερινά και έμπρακτα με τρόπο απτό και ορατό.

Η προστασία και η φροντίδα του ανθρώπου για κάθε είδος της δημιουργίας αποτελεί βασική αρχή στη διδασκαλία των μεγαλύτερων θρησκειών, τις οποίες διακρίνει μία έντονη οικολογική ευαισθησία.

Η οικολογική αυτή ευαισθησία μπορεί να φανεί χρήσιμη για την επίλυση των μεγάλων περιβαλλοντικών προβλημάτων που απασχολούν σήμερα το σύγχρονο άνθρωπο. Αρκεί αυτός να κρατήσει μια υπεύθυνη στάση ζωής, συμβάλλοντας ενεργά στην επίλυση αυτών των προβλημάτων.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Στην Περιοχή Συζητήσεων μπορείτε να συζητήσετε μία σειρά από θέματα που αφορούν τη σχέση Θρησκείας και Φυσικού Περιβάλλοντος.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Coman, C. (2001) “Μίσος και αγάπη προς τον κόσμο. Φιλοκαλική προσέγγιση του οικολογικού προβλήματος”, Πεμπτουσία, (9), σελ. 40-45.

Disch, M. T., (1965) “The Genocides: A Science Fiction Novel” New York, Berkley Publishing Corporation.

Eco, U., (1991) “Η Αποκάλυψη του Ιωάννη” (μετ.) Ιωαννίδης, Θ. Θεσσαλονίκη, Εκδοτικός Οργανισμός Θεσσαλονίκης.

George, P. (1971) “L’ environnement” Paris, P.U.F.

Gilboa, M. (1989) “The Challenge of Protecting the Bio-Environment” Αθήνα, Διεθνής Οργάνωση Βιοπολιτικής.

Hearne, B. (1993) “Respect the Source: Reducing Cultural Chaos in Picture Books, Part Two.” School Library Journal, 39(8).

Hertzberg, A. R., (1986) "The Jewish Declaration on Nature" the Assisi Declaration. Messages on Man and Nature from Buddhism, Christianity, Hinduism, Islam and Judaism, Basilica di Francesco, Assisi, Italy. WWF 25th Anniversary, London, Waterloo Printing Company LTD, σελ.27-32.

Jaffe, N. (1996) “Reflections on the Work of Harold Coulander.” School Library Journal, 42.

Jamieson D., (2001) “A Companion to Environmental Philosophy”, Oxford,, Blackwell.

Kapelrud, A. J., (1979) “Die Theologie der Schopfung im Alten Testamen” ZAW 91.

Lungrig, V., Rinpoche, N., (1986) "The Buddhist Declaration on Nature" the Assisi Declaration. Messages on Man and Nature from Buddhism, Christianity, Hinduism, Islam and Judaism, Basilica di Francesco, Assisi, Italy. WWF 25th Anniversary, London, Waterloo Printing Company LTD, σελ.3-7.

Nasseef, O. A., (1986) "The Muslim Declaration on Nature" the Assisi Declaration. Messages on Man and Nature from Buddhism, Christianity, Hinduism, Islam and Judaism, Basilica di Francesco, Assisi, Italy. WWF 25th Anniversary, London, Waterloo Printing Company LTD, σελ.21-25.

Norton, D. (1999). "Through the Eyes of a Child. 5th ed. Columbus" Merrill, Prentice Hall.

Odum, E. P., (1989) "Ecology and our endangered life-support system" Sunderland, Massachusetts, Sinauer Associates Inc. Publishers.

Pennick, R., (1994) "Το ξόδεμα της γης: αναφορικά με τα αποτελέσματα των θρησκευτικών και πολιτικών αντιλήψεων ενάντια στη φύση", (μετ.) Ρενιέρης, Η., Αθήνα, Διυπετές.

Roose, F. (1991) "La pensee ecologiste" Bruxelles, De Boeck Universite.

Schelkle, K. H. (1968) "Theologie des Neuen Testaments, I Band Schopfungg" Dusseldorf, Welt – Zeit – Mensch (KBANT).

Sherrarad, P (1995) "Ο βιασμός του ανθρώπου και της φύσεως: Διερεύνηση των αρχών και των συνεπειών της σύγχρονης επιστήμης" (μετ) Ροηλίδης, Ι, Αθήνα, Δόμος.

Singh, K., (1986) "The Hindu Declaration on Nature" the Assisi Declaration. Messages on Man and Nature from Buddhism, Christianity, Hinduism, Islam and Judaism, Basilica di Francesco, Assisi, Italy. WWF 25th Anniversary, London, Waterloo Printing Company LTD, σελ.15-19.

Smart, N., (1980) "The Religious Experience of Mankind" Collins.

Ucbenik za II razred osnovne skole (2003) Βιβλίο θρησκευτικών Β΄ τάξης του Δημοτικού, στη Σερβία και στο Μαυροβούνιο.

Ward, B., Dubos, R. (1974) "Only one Earth-The Care and Maintenance of a Small Planet" London, Penguin.

Γαλάνης, Α. Ι., (1984) "Η σχέση ανθρώπου και κτίσεως κατά την Καινή Διαθήκη" Θεσσαλονίκη, Πουρναράς.

Γιανναράς, Χ., (1983) "Αλφαβητάρι της πίστης" Αθήνα, Δόμος.

Γιαννής, Ε. (2003) "Ορθόδοξη θεώρηση του οικολογικού προβλήματος", Κοινωνία, (3), σελ. 254-263.

Γκότσης, Χ., Μεταλληνός, Γ., (2003) "Ορθόδοξη Πίστη και Λατρεία" Α΄ Ενιαίου Λυκείου, Αθήνα, Ο.Ε.Δ.Β.

Δούκος, Δ. (1980) “Συνοπτική εισαγωγή στην Παλαιά Διαθήκη” Θεσσαλονίκη, Πουρναράς.

Δρίτσας, Δ., Μόσχος, Δ., Παπαλεξανδρόπουλος, Δ., (2001) “Χριστιανισμός και Θρησκευόμενα” Β΄ Ενιαίου Λυκείου, Αθήνα, Ο.Ε.Δ.Β.

Ελύτης, Ο., (1976) “Η Μαγεία του Παπαδιαμάντη” Αθήνα, Ερμείας.

Ελύτης, Ο., (1985) “Η Αποκάλυψη του Ιωάννη” Αθήνα, Ύψιλον.

Ζερεφός, Χ. (2001) “Οι επιπτώσεις των κλιματολογικών μεταβολών στο περιβάλλον και στον άνθρωπο” Πεμπτουσία, (9), σελ. 36-39.

Ζηζιούλας, Ι. (2002) “Η κτίση ως ευχαριστία. Θεολογική προσέγγιση στο πρόβλημα της οικολογίας” Αθήνα, Ακρίτας.

Ζιάκας, Γ. (1986) “Ιστορία των Θρησκευμάτων Α΄: Τα Ινδικά Θρησκευόμενα” Θεσσαλονίκη, Πουρναράς.

Καζαντζάκης, Ν., (1982) “Αναφορά στο Γκρέκο” Αθήνα, Ε. Καζαντζάκη.

Καραβιδόπουλος, Ι. (1980) “Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη” Θεσσαλονίκη, Πουρναράς.

Κεσελόπουλος, Α., (1989) “Άνθρωπος και φυσικό περιβάλλον. Σπουδή στον άγιο Συμεών το Νέο Θεολόγο” Αθήνα, Δόμος.

Κεσελόπουλος, Α., (2001) “Ορθοδοξία και Περιβάλλον” στο Σκούρτος Μ, Σ., Σοφούλης Κ, Μ., “Η Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ελλάδα” Αθήνα, Τυπωθήτω- Γ. Δάρδανος.

Κίκουτ, Ρ., (2001) “Ολέθρια η επιστήμη χωρίς φιλοσοφία” εφημερίδα Καθημερινή, 19-08-2001

Κώνστας, Χ.Ζ., (1995) “Κόσμος σε ισορροπία και αρμονία: οικολογικές αναζητήσεις στην Αγία Γραφή” Θεσσαλονίκη.

Μαντζαρίδης, Γ., (2001) “Μεταοικολογική θεώρηση της οικολογικής κρίσεως”, Πεμπτουσία, (9), σελ. 46-49.

Μέγας, Γ. Α., (1963) “Ελληνικά Παραμύθια: Ο Κυρ-Σιμιγδαλένιος” Σειρά Β΄, Αθήνα, Εστία.

Μεταληνός, Γ., (1985) “Οικολογικές αντιστοιχίες και αναντιστοιχίες ελληνισμού και χριστιανισμού” Αθήνα, περ. Κοινωνία τ. 28,4.

Μιλίλης, Λ., (1980) “Το Κοράνι” Αθήνα, Κάκτος.

Μουρατίδης, Κ., (1975) “Χριστοκεντρική ποιμαντική εν τοις ασκητικοίς του Μεγάλου Βασιλείου” Αθήνα, Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Μπέγζος (1988) “Δοκίμια φιλοσοφίας της Θρησκείας-Μεταμοντερνισμός και Εσχολογία, Αθήνα.

Μπέγζος, Μ., (1991) “Ανατολική Ηθική και Δυτική Τεχνική” Αθήνα, Πάφος.

Μπέγζος, Μ., Παπαευθυμίου, Α., (2003) “Θέματα Χριστιανικής Ηθικής” Γ΄ Ενιαίου Λυκείου, Αθήνα, Ο.Ε.Δ.Β.

Μπουντίνας, Χ., (1990) “Το οικολογικό πρόβλημα στο όραμα του προφήτη Δανιήλ”

Νας Ρ.Φ., (1995) “Τα δικαιώματα της φύσης. Ιστορία της περιβαλλοντικής ηθικής” Αθήνα, Θυμέλη.

Νίλσον, Μ., (1987) “Ιστορία της αρχαίας Ελληνικής θρησκείας” μετ. Παπαθωμόπουλος, Α., Αθήνα, Παπαδήμας.

Οικονόμου Η., (1992) “Ορθοδοξία και φυσικό περιβάλλον: Η θεία βούληση και η Κτίση” Αθήνα, Εκκλησία της Ελλάδος.

Παπαγιάννης, Θ., (1994) “Φυσικός χώρος και μοναχισμός: Η διατήρηση της βυζαντινής παράδοσης στο Άγιον Όρος” Αθήνα, Ίδρυμα Γουλανδρή – Χορν.

Παπαδημητράκης, Γ. (2003) “Περιβάλλον και Ορθοδοξία”. Πεμπτουσία, (12), σελ. 26-34.

Παπαλεξανδρόπουλος, Σ., (1997) “Θεότητες και κόσμος στην κοσμογονία του Κοτζίκι” Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.

Παπανούτσος, Ε. Π., (1992) “Το θρησκευτικό βίωμα στον Πλάτωνα” Αθήνα, Δωδώνη.

Σακαλής, Ι. (1990) “Μεγάλου Βασιλείου ομιλίες στην εξαήμερο” Αθήνα, Πολύτροπο.

Σπιτέρης, Γ., (1994) “Τα γραπτά του Αγίου Φραγκίσκου της Ασίζης” Κέρκυρα.

Τσάμης, Δ. (1983) “Εισαγωγή στην Πατερική Σκέψη” Τόμος Α΄, Θεσσαλονίκη, Πουρναράς.

Φλογαϊτη, Ε. (1998) “Περιβαλλοντική Εκπαίδευση” Αθήνα, Ελληνικά γράμματα.

Η αξιοποίηση του Ηλεκτρονικού Υπολογιστή στη διαδικασία της διδασκαλίας και της μάθησης

Σκοπός

Κύριος σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι η παρουσίαση των βασικών χαρακτηριστικών και πλεονεκτημάτων που προσθέτει η χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή στη διαδικασία της διδασκαλίας και μάθησης.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα

Όταν θα έχετε μελετήσει το κεφάλαιο αυτό, θα μπορείτε να:

- Αναφέρετε τους τρόπους κατασκευής λογισμικού πολυμέσων
- Περιγράψετε τα πλεονεκτήματά της χρήσης των πολυμέσων στην εκπαίδευση
- Επιλέγετε και εφαρμόζετε τις κατάλληλες εκπαιδευτικές τεχνικές, ανάλογα με το θέμα που διαπραγματεύεστε
- Εξηγείτε την έννοια «ηλεκτρονική μάθηση»
- Περιγράψετε τους τρόπους της ηλεκτρονικής μάθησης
- Εξηγείτε τα βασικά πλεονεκτήματα από τη χρήση της ηλεκτρονικής μάθησης

Έννοιες Κλειδιά

- Λογισμικό πολυμέσων
- Ηλεκτρονική μάθηση

- Διαδίκτυο
- Εκπαίδευση στηριζόμενη σε ηλεκτρονικό υπολογιστή

8.1. Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Έως τώρα μελετήσαμε το νέο διαθεματικό ενιαίο πλαίσιο προγραμμάτων σπουδών, καθώς και μία σειρά από εναλλακτικές μεθόδους διδασκαλίας οι οποίες υπόσχονται να προσφέρουν μία νέα διάσταση στην εκπαίδευση. Σ' αυτό το κεφάλαιο θα δούμε κατά πόσο οι τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) μπορούν να συμβάλλουν στην ποιοτική βελτίωση της μαθησιακής διαδικασίας. Θα επιχειρήσουμε να αποδείξουμε ότι με την εισαγωγή των ΤΠΕ στη διδασκαλία, το μαθησιακό περιβάλλον γίνεται πιο πλούσιο και οι παραδοσιακές διδακτικές μέθοδοι αναθεωρούνται. Στο κέντρο του μαθησιακού περιβάλλοντος βρίσκεται πλέον ο μαθητής. Ο εκπαιδευτικός από απλός και μοναδικός φορέας της γνώσης γίνεται συνεργάτης σύμβουλος και οργανωτής της στη διαδικασία της μάθησης.

8.2. Εφαρμογές Πολυμέσων στην εκπαίδευση

Οι υπολογιστικές και δικτυακές τεχνολογίες με τις τεράστιες δυνατότητες που προσφέρουν για άμεση επικοινωνία και πρόσβαση σε ανεξάντλητες πηγές γνώσης και πληροφόρησης δίνουν τη δυνατότητα για την αναζήτηση και την ανάπτυξη νέων μορφών εκπαίδευσης. Ο υπολογιστής φαίνεται να αποτελεί πια βασικό στοιχείο της εκπαιδευτικής διαδικασίας που είτε χρησιμοποιείται ως βοηθητικό εργαλείο υποστήριξης της διδασκαλίας στο πλαίσιο ενός εκπαιδευτικού λογισμικού σε CD-ROM, είτε μέσω του Διαδικτύου, που φαίνεται να αποτελεί το καλύτερο μέσο για υλοποίηση προγραμμάτων εκπαίδευσης από απόσταση.

Μία εξελικτική ολοκλήρωση των παραδοσιακών μέσων διδασκαλίας αποτελούν σήμερα τα **Πολυμέσα** (κείμενο, ήχος, εικόνα, κινούμενα σχέδια). Η διαδικασία μάθησης μέσω του συνδυασμού αυτών των μορφών αλλάζει την διδακτική πρακτική. Είναι γεγονός ότι τα εποπτικά μέσα μπορούν να δράσουν συμπληρωματικά και να κινητοποιήσουν τις αισθήσεις. Στην εκπαίδευση οι εικόνες, οι ήχοι και η κίνηση είναι απαραίτητα. Με την χρήση τους συντομεύεται ο χρόνος κατανόησης δύσκολων εννοιών και ωριμάζει πιο άμεσα η νέα γνώση, κυρίως λόγω της επιστράτευσης των αισθήσεων και της δημιουργίας έντονων εντυπώσεων. Η γνώση μέσα από παρόμοιες προσεγγίσεις γίνεται βιωματική.

Η παρουσίαση μιας πληροφορίας στην εκπαίδευση μπορεί να γίνει μέσα από διαφορετικές συσκευές και εποπτικά μέσα διδασκαλίας, όπως ο προβολέας εικόνων και διαφανειών, το βίντεο, η τηλεόραση κ.ά. Ο όρος **πολυμέσα** δηλώνει την παρουσίαση μιας πληροφορίας με περισσότερους από έναν τρόπους. Ουσιαστικά εννοούμε το συνδυασμό κειμένου, ήχου, μουσικής γραφικών, κίνησης, σταθερής και κινούμενης εικόνας για την παρουσίαση πληροφοριών. Η ισχύς των πολυμέσων προέρχεται από τη συνένωση των δυνατοτήτων όλων των προηγούμενων μέσων.

Το λογισμικό πολυμέσων κατασκευάζεται συνήθως με τη βοήθεια **Γλωσσών Προγραμματισμού** ή με τη βοήθεια **πακέτων παρουσίασης**. Μία σημαντική γλώσσα προγραμματισμού η οποία μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την κατασκευή λογισμικού πολυμέσων είναι η **Visual Basic**. Διακρίνεται από την μεγάλη ελαστικότητα στο χειρισμό

της και αποτελεί ένα αρκετά διαδεδομένο εργαλείο. Λόγω της μεγάλης μάλιστα διάδοσής της ο προγραμματιστής μπορεί να αναζητήσει και να βρει εύκολα κάποια συμπληρωματικά στοιχεία σε σχετική βιβλιογραφία προκειμένου να δημιουργήσει αρτιότερα το πρόγραμμα που επιθυμεί. Σε αντίθεση με τη Visual Basic οι εκδόσεις της **Γλώσσας Προγραμματισμού C** οι οποίες υποστηρίζουν προγραμματισμό προσανατολισμένο σε αντικείμενα δεν παρουσιάζουν μεγάλη ελαστικότητα στην κατασκευή του κώδικα και απαιτούν πιο σαφή και αυστηρό προγραμματισμό. Γλώσσες Προγραμματισμού C είναι οι (C ++, Visual C ++, Turbo C ++, Borland Delphi Pascal). Τέλος, οι εφαρμογές πολυμέσων μέσω πακέτων παρουσίασης κατασκευάζονται συνήθως με υλικό που εντάσσεται στις ακόλουθες κατηγορίες:

- Πακέτα απλής παρουσίασης (π.χ. Microsoft Power Point)
- Προγράμματα υπερμέσων (π.χ. Asymetrix Toolbook)
- Συστήματα συγγραφής (π.χ. Macromedia Authorware η Macromedia Director)

Για να χρησιμοποιηθούν τα πακέτα παρουσίασης δεν απαιτούνται γνώσεις προγραμματισμού. Απλώς, αυτός που θα τα χρησιμοποιήσει πρέπει να γνωρίζει μηχανικά τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να ενσωματώσει διάφορα «μέσα» στην εφαρμογή που θα κατασκευάσει. Ο χειρισμός τους είναι πολύ πιο εύκολος απ' ό,τι ο προγραμματισμός.

8.3. Εκπαίδευση στηριζόμενη σε Ηλεκτρονικό Υπολογιστή

Η τεχνολογία λειτουργεί ως μέσο ανύψωσης του επιπέδου της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Με τη χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή στην εκπαίδευση αναδείχθηκε ο όρος **CBE** (Computer Based Education) δηλώνοντας τη χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή στην εκπαίδευση με οποιονδήποτε τρόπο.

Ο ηλεκτρονικός υπολογιστής μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην εκπαιδευτική διαδικασία ως μέσο υποβοήθησης της μελέτης, ως επικοινωνιακό μέσο, ως μέσο αναζήτησης βιβλιογραφίας, ως μέσο υποβοήθησης της μάθησης για μαθητές με ειδικές ανάγκες κ.λ.π.

Είναι γεγονός ότι ο ηλεκτρονικός υπολογιστής είναι ένα πολύ ευέλικτο εργαλείο που έχει τη δυνατότητα να προσφέρει στην εκπαιδευτική διαδικασία μια καινούργια διάσταση και δυναμική. Συζητήσαμε σ' αυτό το κεφάλαιο τα πλεονεκτήματα από τη χρήση των πολυμέσων στην εκπαιδευτική διαδικασία. Μη ξεχνάτε ακόμη ότι συμμετέχετε ήδη σε μία εικονική τάξη με σκοπό την παρακολούθηση ενός εξ αποστάσεως επιμορφωτικού προγράμματος. Θα επιχειρήσουμε στη συνέχεια να εξηγήσουμε τον όρο «ηλεκτρονική μάθηση», να αναδείξουμε τα βασικά πλεονεκτήματά της και να γνωρίσουμε μερικούς από τους πλέον βασικούς τρόπους με τους οποίους μπορεί να εφαρμοστεί η ηλεκτρονική μάθηση.

8.4. Ηλεκτρονική μάθηση

Ο όρος ηλεκτρονική μάθηση (e-learning) αναφέρεται σε ένα σύνολο εφαρμογών και διαδικασιών, που περιλαμβάνει τα μαθήματα μέσω υπολογιστή με τη χρήση ειδικών προγραμμάτων εκπαιδευτικού λογισμικού, τη μάθηση από απόσταση μέσω

του Διαδικτύου, τις «εικονικές τάξεις» με τη χρήση εργαλείων τηλε-συνδιάσκεψης, τη συνεργατική μάθηση που υποστηρίζεται από ηλεκτρονικά μέσα, κλπ.

8.5. Τα βασικά πλεονεκτήματα της ηλεκτρονικής μάθησης

- Είναι παντού και πάντα διαθέσιμη.
- Δεν απαιτεί οργανωμένους χώρους εκπαίδευσης.
- Επιτρέπει στον εκπαιδευόμενο να επιλέξει ο ίδιος το χρόνο μελέτης και το ρυθμό με τον οποίο μαθαίνει.
- Είναι εξαιρετικά αποτελεσματική.
- Διαθέτει εξαιρετικά προηγμένο τρόπο παρουσίασης με πολυμέσα: βίντεο, ήχο, κείμενα, εικόνες, γραφήματα, ομιλία, διαλογική συνεργασία.
- Παραδίδεται με πολλούς τρόπους ώστε να ταιριάζει στις προτιμήσεις του εκπαιδευόμενου: (αυτοδιδασκαλία, ασύγχρονη συνεργασία, σύγχρονη διδασκαλία).
- Υπάρχει δυνατότητα συνεχούς και εύκολης βελτίωσης του εκπαιδευτικού περιεχομένου με ελάχιστο κόστος.
- Χαρακτηρίζεται από δυναμικό τρόπο μάθησης (δυνατότητα διασύνδεσης με άλλες πηγές με στόχο την ενίσχυση της μαθησιακής εμπειρίας.
- Δημιουργεί περιβάλλον ενεργητικής και συνεργατικής μάθησης.
- Παρέχει εργαλεία διαχείρισης του εκπαιδευτικού περιεχομένου.
- Διαθέτει εργαλεία διαχείρισης της μαθησιακής διαδικασίας.
- Μετρά την αποτελεσματικότητα της μάθησης και επομένως του αποτελέσματος της επένδυσης.
- Παρέχει δυνατότητα συμμετοχής σε μεγάλο αριθμό εκπαιδευόμενων.
- Παρέχει δυνατότητα δημιουργίας ατομικών προγραμμάτων εκπαίδευσης.
- Παρέχει τη δυνατότητα εύκολης διαδικασίας πιστοποίησης δεξιοτήτων και γνώσεων.
- Ελαχιστοποιεί το κόστος εκπαίδευσης και κατάρτισης.

8.6. Τρόποι ηλεκτρονικής μάθησης

- **Συνομιλίες μέσα από φόρουμ συζητήσεων** (οι χρήστες μπορούν να λαμβάνουν μέρος σε μια ή και περισσότερες συζητήσεις, ο κάθε χρήστης μπορεί να συμμετέχει από τον τόπο και σε χρόνο που επιθυμεί, μπορούν να ανταλλάσσονται απόψεις στα θέματα που έχουν τεθεί από άλλους ή να ανοίγουν θέματα που τους ενδιαφέρουν για συζήτηση, όποιος θέλει μπορεί απλά να παρακολουθήσει μια συζήτηση, χωρίς να είναι απαραίτητο να συμμετέχει ενεργά σε αυτήν)
- **Γραπτή συνομιλία πραγματικού χρόνου (Chat)**
- **Άμεση συνομιλία με ήχο και γραπτό κείμενο**
- **Ανταλλαγή αρχείων μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου**
- **Εικονική Τάξη**
- **Ιστοσελίδες και δικτυακοί τόποι**
- **Τηλεδιάσκεψη** (Η σημερινή τεχνολογία μας επιτρέπει να βλέπουμε ένα ή περισσότερα πρόσωπα στην οθόνη μας ενώ συνομιλούμε μαζί τους, ανεξάρ-

τητα αν αυτά βρίσκονται στο διπλανό δωμάτιο ή σε μία χώρα στην άλλη άκρη του πλανήτη μας).

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 14

Στο επιμορφωτικό πρόγραμμα στο οποίο συμμετέχετε έχετε γνωρίσει έως τώρα (θεωρητικά αλλά και πρακτικά) αρκετούς από τους παραπάνω τρόπους ηλεκτρονικής μάθησης. Πριν συνεχίσετε τη μελέτη σας καταθέστε τις δικές σας σκέψεις σχετικά με τα πλεονεκτήματα που πιθανόν αυτή έχει. Σκεφτείτε: θα μπορούσαν κάποιοι από αυτούς να υποκαταστήσουν αξιόπιστα ορισμένες παραδοσιακές μορφές διδασκαλίας; Θα μπορούσαν ίσως να συνδυαστούν; Πως θα ανταποκρίνονταν κατά τη γνώμη σας οι διδασκόμενοι; Ποια μαθησιακά αποτελέσματα θα προέκυπταν;

ΣΥΝΟΨΗ – ΟΔΗΓΙΕΣ.

Στο Κεφάλαιο αυτό εστίασαμε το ενδιαφέρον μας στα βασικά χαρακτηριστικά καθώς και στα πλεονεκτήματα που προσφέρει η χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή στη διαδικασία της διδασκαλίας και της μάθησης. Περισσότερες πληροφορίες, επιστημονική και συμβουλευτική υποστήριξη για τα θέματα του Κεφαλαίου που μελετήσατε μπορείτε να έχετε στην [Ανοικτή γραμμή επικοινωνίας](#) από τους υπεύθυνους του Θεματικού Πεδίου 2.

ISBN 978-618-81545-2-0

